

СЕМЕТЕЙ

Кош дайрадай мелтирөп.
 Чымылдак тартып жез найдан,
 Чымыроонду кең найдан,
 Сурнай тартып жез найдан,
 Суу акпаган кең сайдан,
 Суулар агып кошулуп,
 Башынан мөңгү бузулуп.
 Бөйрөгүнөн туура суу,
 Бөйдө кирип кошулуп.
 Чыбырын түлкү жойлобой,
 Чындап кирген Үркөнчкө,
 Чылбыр салса бойлобой,
 Адырын түлкү жойлобой,
 Абадан кирген Үркөнчкө,
 Аркан салса бойлобой.
 Талдын башы коройуп,
 Жайнап кеткен Аралда,
 Аттай болгон балыктар,
 Өлүгү жатат торойуп.
 Токойдун баары кылкылдап,
 Суу толуп сайга былчылдап.
 Карап туруп чоронун,
 Кара бойу калчылдап.
 Жик түшүп түрлүү бөлүнүп,
 Жайнай түшүп көйкөлүп,
 Жаналгычтай көрүнүп,
 Күңгүрөнүп күүлөнүп,
 Күкүк болуп сүйлөнүп,
 Алда нече түрлөнүп,
 Ар буланып күүлөнүп,
 Адам болуп сүйлөнүп,
 Тоо жаңырып күүлөнүп.
 Торгойдон бетер сүйлөнүп,
 Чөйрөсү менен тал агып,
 Үстү менен сал агып,
 Жаш балаты карагай,
 Башы-көтүн карабай
 Тамыры менен суурулуп,
 Жарга келип урунуп.

Жардын боору туурулуп,
 Үйдөй болгон боз чалма,
 Сууга түшүп журулуп.
 Ошону Чоро көргөндө,
 Заманасы курулуп,
 Агыны катуу шар агып,
 Ар жыгачтын баары агып,
 Арча менен тал агып,
 Ак көбүктөп кар агып.
 Бөлүнүп аккан жерлери,
 Бута атым жерге жар болуп,
 Эшилип тийген жерлери,
 Эшик төрчө жар болуп.
 Барып тийген жерлери,
 Үч найза бойу жар болуп,
 Кечерге пенде зар болуп,
 Муну көргөн адамдын,
 Кең дүйнөсү тар болуп,
 Кечүү таппай зар болуп,
 Жалган айтып койбосом,
 Кесердин үстү кан болуп,
 Башынан мөңгү бузулуп,
 Кар эрип суулар сызылып.
 Бөйрөгүнөн туура суу,
 Буда келип кошулуп.
 Карагай, кайың тал агып,
 Ар жыгачтын баары агып.
 Түбү менен сал агып,
 Көп жыгачтын баарысы,
 Түрмөгү менен чөп агып.
 Үзүктөй болгон кара таш,
 Суу түбүндө калдырап,
 От күйгөндөй жалындап,
 Эңкейип жерин карасаң,
 Тундуруп кулак шарылдап.
 Маңдай жаккы адырга,
 Жаба койуп шыркырап.
 Жаман кирип алыптыр,
 Жар четине ак көбүк,

СЕМЕТЕЙ

Жара койуп салыптыр.
 Бурулуп тийген жеринде,
 Муз туруштук бере албай,
 Муңдуу киши жанына,
 Муну көрүп тура албай.
 Жайылып аккан жерлерге,
 Жар туруштук бере албай,
 Жашык адам жанына,
 Жакындап барып тура албай.
 Башына зарыл иш түшсө,
 Жанына бенде келе албай.
 Акчамалап ылайлап,
 Аңдыган киши кудайлап.
 Көбүктөнүп ылайлап,
 Көргөн киши кудайлап.
 Жардын боору ойулуп,
 Жармадай болуп койулуп.
 Тегеренип оң агып,
 Деңизден канча чоң агып.
 Имерилип оң агып,
 Иледен канча чоң агып,
 Агыны катуу күркүрөп,
 Адамдын бойу дүркүрөп.
 Кабарын уккан кербендер,
 Калаадан чыкпай тыйылып.
 Каттап бенде кечкисиз,
 Канатуу учуп жеткисиз.
 Абайлап байкап караса,
 Алакандай арал жок,
 Аркыраган чоң суунун,
 Киргенинде карал жок.
 Тегерете караса,
 Теңгедей болгон арал жок,
 Теңир урган бул суунун,
 Акканында карал жок,
 Өйүз-бүйүз кыдырып,
 Кечүү сураар киши жок.
 Семетей менен Канчоро,
 Гүлчоро менен иши жок.

Ай караңгы түн көрсүн,
 Аркырап аккан чоң сууну,
 Мындан башка ким көрсүн.
 Айбалта алып ыктуусуп,
 Абакемдин жанында.
 Канчородон мыктуусуп,
 Мында келдим тыңдуусуп,
 Канчородон кырдуусуп,
 Суудан кантип өтөм деп,
 Уйалбай кантип кетем деп.
 «Бардыңбы десе» абама,
 Не деп жооп айтам деп,
 Барбай койсом билер деп,
 Пайгамбар аны колдогон,
 Байа берген батасы,
 Мага кайдан тийер деп.
 Кечпей койсом билер деп,
 Кесиретүү абамдын,
 Кечээ берген батасы,
 Мага кайдан тийер деп.
 Аны ойлонуп Гүлчоро,
 Өйүз жагын карады.
 Кызды көрүп түгөнгүр,
 Көзү оттой жайнады.
 Акундун кызы Айчүрөк,
 Акбоз бээни сойдуруп,
 Кашкардан келген чайдоосту,
 Каршы-терши койдуруп.
 Отуз келин, отуз кыз,
 Ортосунда Айчүрөк.
 Ойундун башы кызыл кыз,
 Ордодон чыккан узун кыз.
 Топтун башы Толгонай,
 Ойундун башы Ойсалкын.
 Кандын кызы Калыйман,
 Кайкалаган сулуудан,
 Кылайтып белги табылбайт,
 Беденде мүчө муунунан.
 Бектин кызы Бегимжан,

СЕМЕТЕЙ

Мелтиреген сулуудан.
 Мелжебей бенде өтөбү,
 Менменсинген ушундан.
 Көгүчкөндөй көрктүүдөн,
 Көк сүлөөсүн бөрктүүдөн,
 Атилес көйнөк Алымжан,
 Карабайдын Касиет,
 Кашка тууган кара бет.
 Ар жоругу көп кыздан,
 Башка тууган кара бет.
 Шоруктун кызы Акылай,
 Шоодураган капырай.
 Акылбектин Акбермет,
 Ажыкенин кыз Шербет.
 Кадыкенин Кашымжан,
 Ар кылганы бачым жан,
 Бу да уста Бурулча,
 Бурула баскан Калыйча.
 Ошолордун ичинде,
 Аштыкчынын кир мойун,
 Алды каткан Бирмойун.
 А дагы келип калыптыр,
 Сугатчынын Сугалак,
 Суудан балык кубалап,
 Бул дагы келип калыптыр.
 Сымбаттуу тууган Тынымкан,
 Сүлөөсүн бөрктүү Жүзүмкан,
 Көрктүү сулуу Урумкан,
 Мурунку көп сулуудан.
 Бир далай кыз аз болуп,
 Борумун байкап карасаң,
 Келгени келген каз болуп.
 Жар башында жарданып,
 Кантип кечет экен деп,
 Жаш балага таңданып,
 Кайра тартат бекен деп,
 Карады кыздар шаңданып.
 Кайра тартып кете албай,
 Катын-кыздан арданып,

Кылчайып артын карабай,
 Кылча жанын айабай,
 Кызды көргөн түгөнгүр,
 Кылчандап туруп ала албай,
 Кылт этип сууга кирди эми,
 Кайрылып артын карабай,
 Кара жанын айабай.
 Кайраттуу тууган Гүлчоро,
 Кабыландай эр чоро,
 Калкып сууга кирди эми,
 Сууга кирди чуратып,
 Жардын башын уратып,
 Таш ургандай чулп этип,
 Кирген жерде жоголуп.
 Сүрдүгө түшүп оңолуп,
 Ооздукту буратып,
 Кирген жерде жок болду,
 Сүрдүгө түшүп токтолду.
 Көк болотун дат алган,
 Көсөм болгон сойулгур,
 Ак болоттон дат алган,
 Арам өлгүр сойулгур,
 Сүзүп барат ыргыштап,
 Суу үстүндө кыйкаштап.
 Кайыптан беле Тайбуурул,
 Суу түбүндө чөкпөгөн,
 Кайык беле Тайбуурул,
 Туура сүзүп ыргыган,
 Балык беле Тайбуурул,
 Муз келсе суудан чураган,
 Буудандыгын билгенде,
 Букардын каны сураган.
 Акчасына чыдабай,
 Алты шаары Букардын,
 Алым салып жыйнаган,
 Акы бер деп кыйнаган.
 Аллага күчү жетпеген,
 Абакем минип алганда,
 Качан пенде эптеген.

СЕМЕТЕЙ

Суудан чыкты кылк этип,
 Алтын така күмүш мык,
 Төрт аякта жылт этип,
 Булгаары тердик, көн желдик,
 Бурчунан суусу шорголоп.
 Арам өлгөн Тайбуурул,
 Бута атып жерге жорголоп.
 Маңкаң-маңкаң бастырып,
 Жолдун четин каздырып.
 Жолум үйдөй ак көбүк,
 Жол үстүндө чачтырып.
 Суудан чыкты кылчылдап,
 Сары жаргак камдагай,
 Багалеге былчылдап.
 Жорголой басып бүрүштөп,
 Барган сайын жүрүштөп,
 Жасанган экен жинди кул,
 Бар сайманын күмүштөп.
 Караган киши оңгундай,
 Кара саат баланы,
 Карактап алса тунгундай.
 Астын карап ыкчамдап,
 Аркасын карап кылчаңдап.
 Кулагын типтик көтөрүп,
 Куйругун жерге чубалтып,
 Казандай соору көмөрүп,
 Карыскандай бели түйүлүп,
 Жал куйругу шүйүлүп,
 Кыз, келиндин барысы,
 Жалдырап жандан түңүлүп.
 Эшигине кыз чыкпай,
 Чатырына үйүлүп.
 Гүлчорону көргөндө,
 Кыздардын баары дүркүрөп.
 Чыдай албай бейбактар,
 Дамбалга сийип бүркүрөп,
 Сакчы койгон сары кыз,
 Кабарчы койгон кара кыз.
 Кайра чуркап калды эле.

«Чакыр таштан бүлөөңбү?
 Же болбосо эжеке,
 Чакырып келген күйөөңбү?
 Айтса кептин изини,
 Акшумкардын артынан,
 Таластан келген кишиби?
 Атынын мойну алчактайт,
 Айбандан түркүн миниптир.
 Саадактын мойну чапчактай,
 Жыгачтын түркүн илиптир.
 Кызыл Буурул ат минген,
 Кыл-куйругун шарт түйгөн.
 Кыргоол жүндүү, кыз үндүү,
 Кызыл чырай нур жүздүү,
 Кызыл чийкил жаш бала,
 Кирип келди мынаке.
 Ишенбесең сен өзүң,
 Эшикке чыгып кара, эже.
 Акундун кызы кара бет,
 Келиндин баарын кекетип,
 Кыздын баарын бекитип,
 «Шыбыр-күбүр кылганың,
 Шыңкылдашып күлгөнүн,
 Мени шылдың кылганың.
 Эбиреген кара бет,
 Эбиребей ээгиң бас,
 Жабыраган кара бет,
 Жабырабай жаагың бас.
 Семейтей андай жан эмес,
 Жеңил жигит ал эмес,
 Жетип келчү бала эмес,
 Ал Семетей болгондо,
 Эжекең Чүрөк оңчу эмес», –
 Деп ушинтип Айчүрөк,
 Басып чыкты суйкайып.
 Көк сүлөөсүн, кундуз бөрк,
 Чекесинде кыйшайып,
 Аркасында Акылай,

СЕМЕТЕЙ

Атлес көйнөк шоодурап,
 Аркардай көзү жоодурап,
 Жез комуздай шаңкылдап,
 Мас болгондой шалкылдап.
 Топтогон кыздын жанына,
 Гүлчоро жетти жакындап.
 – Чоочун бала экенсиң,
 Жолуң болсун чырагым.
 Кайдан келген баласың,
 Кызыл Буурул ат минген,
 Кыл куйругун шарт түйүп.
 Алыс жерден чыгыпсың,
 Тал бойунду карасам,
 Солкулдаган чырпыксың.
 Куба жүлүн жаш бала,
 Кай калаага барасың,
 Кандай курган баласың,
 Ал-жайыңды айта кой,
 Арманда өлүп каласың,
 Аралап кирсең өлөсүң,
 Атайын кордук көрөсүң,
 Жогунду айтып байан кыл,
 Кайсы жакта жүрөсүң?
 Адеби жок жаш бала,
 Кандын кызы жаныңда,
 Кыткылыктап күлөсүң.
 Акундун кызы Айчүрөк,
 Бар ачуусу тишинде,
 Жежет бүркөп башында.
 Карегим жол жүрүпсүң,
 Ишиңди айт,
 Башчы болгон кишиңди айт.
 Акундун кызы Айчүрөк,
 Астынан адам өтпөгөн,
 Асили тирүү кетпеген,
 Ак жүзүн көргөн адамзат,
 Көрсөм деп кайра дегдеген.
 Калча чоро сандан көп,

Кайсынысы болосуң,
 Энтелебей карагын,
 Бачымраак сүйлө, – деп,
 Акылай минтип айтканда,
 Атынын башын бурду эми,
 Мындай айтып турду эми:
 – Качкын десең, качкынмын,
 Катын-кызга калганда,
 Кандуу кара карышкырмын.
 Кандан келген элчимин,
 Кайгуулдан келген ченчимин,
 Эмне десең ошомун,
 Кандуу кара жошомун.
 Өз көтүңдө кабар жок,
 Кайсы десең ошомун».
 Тура калып токтолуп,
 Мелтиреген Бегимжан,
 Койнуна колун салды эле,
 Короздой болгон мойнуна,
 Колун арта калды эми.
 Ийик баштай ак эмчек,
 Имере кармап алды эми.
 Мына ушуну көргөндө,
 Акундун кызы Айчүрөк,
 Ардангандан өлбөдү,
 Өлүп жерге кирбеди,
 Өлбөй тирүү калбады.
 Аркар чачын булайтып,
 Ак тамагын кылайтып,
 Ачуусу келип ачылып,
 Айтканына ачынып.
 Алтын мейиз ширин сөз,
 Асталай айтып чачылып:
 «Кызды көрүп кылтылдап,
 Кыргызйек куштай шыпылдап,
 Адепсиз өскөн кутуруп,
 Кызды көрүп жутунуп,
 Койнуна колуң саласың,

СЕМЕТЕЙ

Кандай бейбаш баласың,
 Бул жоругуң койбосоң,
 Бир балаага каласың.
 Атамдын аты Акун кан,
 Кароолчусу башында,
 Кандын кызы кашында.
 Жумарымбек болуп жашыңда,
 Өлүп кетпе чунагым.
 Жооптуу болуп башчыңча,
 Бөөдө өлүп каласың.
 Акылың кыска жаш бала,
 Азапка башың саласың.
 Эркин сүйлөп өзүң шок,
 Эрмек кылаар кишиң жок.
 Бейбаш сүйлөп өзүң шок,
 Бейпай кылаар кишиң жок.
 Кандай жүргөн баласың,
 Атыңды айтып байан кыл,
 Кайсы жакка барасың?»
 Гүлчоро туруп кеп айтат, Как
 ушундай деп айтат,
 Кеп айтканда нени айтат,
 Жашырбай ачык деги айтат:
 – Кечээ балырлуу көлдүн башынан,
 Алакөлдүн кашынан,
 Жекендүү көлдүн сазынан,
 Акшумкарды качырып,
 Суроо салып келемин,
 Акшумкардын бир четин,
 Чүрөк сенден көрөмүн.
 Айчүрөк артык жеңесиң,
 Акшумкар жообун бересиң.
 Анда Чүрөк кеп айтат,
 Адепсиз бала деп айтат:
 – Шумкар деген эмине,
 Жеңе деген эмине.
 Сөзүңдү айткын тим эле,
 Жолоочу болсоң жол мына,

Базарчы болсоң мал мына,
 Базар болсоң үй мына,
 Байланган бейбак мен мына.
 Сенин өзүң ким эле,
 Мен сөз сураймын тим эле.
 Түп атаңды түрүп айт,
 Түп атасын билбеген,
 Түпсүз кулдар болуучу.
 Теги атаңды терип айт,
 Тегин анын ачып айт.
 Теги, атасын билбеген,
 Тексиз кулдар болуучу.
 Тегиң байкап билейин,
 Чоң атаңдын өзүн айт.
 Как эле кара көзүн айт,
 Элиндеги жакшыны,
 Атам деп атын сатпай айт,
 Атаң тектүү эр болсо,
 Жашырып айтып не пайда.
 Ат сурамак сымбаттан,
 Эр сурамак келбеттен,
 Сөз сурамак өрмөттөн.
 Көп эле койуп ортого,
 Күйгүлтүк Чүрөк таштады.
 Гүлүстөн тууган Гүлчоро,
 Айтып кебин таштады.
 Тамашаны таштады:
 – Жеңе, көрбөгөнсүп кеп айтпа,
 Кантер экен деп айтпа,
 Кечээ кең Таластын бойунан,
 Алакөлдүн ойунан,
 Акбула болуп бурулуп,
 Аккуу болуп кубулуп,
 Акчабак болуп кылтылдап,
 Кара сууда жылтылдап,
 Үч көрүнүп көзүмө,
 Сыр көрүндүң өзүмө.
 Акшумкар салган кол ошо,

СЕМЕТЕЙ

Аттанып чыгып артыңдан,
 Алып кеткен шумкарды,
 Издеп келген жол ошо.
 Тегимди тергеп сөз сурап,
 Мени тексиз киши дедиңби,
 Тегимден кайгы жедиңби.
 Калкымдан казып кеп сурап.
 Мени калксыз киши дедиңби,
 Калкымдан кайгы жедиңби.
 Жерибиз Кеңкол чоң Талас,
 Калкыбыз ногой зор Манас.
 Чоң атабыз Бөйөнкан,
 Бөйөнкандан Чайанкан,
 Чайанкандан Каракан,
 Каракандан тараган.
 Кадырлуу тууган Орозду,
 Ороздунун он уулу,
 Улуу уулу Жакып кан,
 Кадырлуу Жакып баласы,
 Жайдары тууган эр Манас,
 Эр Манастын баласы,
 Жетим калып жетилген,
 Ак болоту кетилген,
 Эр Семетей баатырың.
 Мен Семетейдин иниси,
 Сен теңсинбес кара бет,
 Иниси эмей кимиси.
 Пайгамбар ак диним ак,
 Бейжинде калган алтын так,
 Мелтиреген тозоктон,
 Бойунду азат кылам деп,
 Качып келген ушул чак.
 Бейжинде калган алтын так,
 Азизкандын Алмамбет,
 Алтын тажы чок белбоо,
 Азизкандын тукуму,
 Аныктап билгин ушуну,
 Абакем аламын деп аттанды,

Айчүрөк сендей сулууну.
 Акшумкардын артынан,
 Айчүрөк сенин дартыңдан,
 Азык алган алты бээ,
 Кош жүктөгөн төрт жорго,
 Коштогонум он төрт ат,
 Аттанып чыктык үч бекзат,
 Арчатору бууданга,
 Айактап кебез байланып,
 Он төрт күлүк айдатып,
 Бүгүндөн калбай барам деп,
 Айчүрөк сени табам деп,
 Аттанып чыкты үйдөн шат,
 Душманга болсун күйүнчү,
 Жеңе сага сүйүнчү.
 Анда Чүрөк кеп айтат:
 – Апей көтөк, не дейсиң,
 Кан кускан бала деп айтат,
 Семетей теңи мен эмес,
 Менин теңим сен эмес.
 Аташкан күйөөм Чынкожо,
 Семетейден кем эмес.
 Жетелөөгө төөм бар,
 Куда болуп аташкан,
 Чынкожо деген күйөөм бар.
 Алтындан соккон эрим бар,
 Аламын деп талашкан,
 Жедигердин байагы,
 Эр Толтой деген жээним бар.
 Эр Толтой сенден кем эмес,
 Тайэжеси Чүрөктү,
 Тарттырып ийчү неме эмес.
 Толтойдон кордук көрөсүң,
 Чынкожодон өлөсүң.
 Артында калың колуң жок,
 Айчүрөк алар жолуң жок.
 Ушул жерден кайтып кет,
 Семетей аттуу абаңа,

СЕМЕТЕЙ

Бул сөзүмдүн баарысын,
 Төкпөй-чачпай айтып кет».

Анда Чоро кеп айтат:
 – Акундун кызы Айчүрөк,
 Бул сөзүңдү ит уксун,
 Ит укпаса ким уксун?
 Толтой менен Чын кожо,
 Ак шумкар берсең салабы?
 Аташканы Чүрөктү,
 Тарттырып ийип абакем,
 Кур талаада калабы?
 Атканын жазбас мерген эр,
 Айтканы кабыл келген эр.
 Чапканы жанбас балбан эр,
 Далайга кыргын салган эр,
 Ак келте огун атканда,
 Ачуу үнү чыкканда,
 Кулагына батканда,
 Катуу айкырса абакем,
 Токточу Толтой алыбы?
 Шыгайдын улуу Чынкожо,
 Чыдай турган жаныбы?
 Уйалбайт ултан бетиби?
 Уруштурган күчүбү.
 Ушул кепти жеңеке,
 Абакем угуп калбасын,
 Калкыңа дүрбөөң салбасын.
 Акун кандын төрүнөн,
 Сени ач билектен албасын.
 Астымдагы Буурулга,
 Кыр аркага салбасын.
 Эрке жеңем Чачыкей,
 Ашканага киргизип,
 Ашканачы кылбасын».

Гүлчоро муну айтканда,
 «Кызыл тумшук куу тумшук,
 Кандай курган бала» деп,
 Кылган иши чала деп,

Катын кыздын баарысы,
 Каткырып күлүп калды эми.
 Муну мындай койуптур,
 Белестеги төрөнүн,
 Мелжемдүү кебин угуп тур.
 Өзүң көргөн чоң дүрбү,
 Чагарагын имерип,
 Ченеп көзгө жиберип,
 Оңдоп кармап имерип,
 Ополду көздөй жиберип;
 Оң көзүнө салды эми.
 Оолжуп карап калды эми,
 Арстан тууган Гүлчоро,
 Дайраны кечип барганын,
 Катын-кыздын ичине,
 Аралап Чоро калганын,
 Бектин кызы Бегимжан,
 Койнуна колун салганын,
 Короздой болгон мойнуна,
 Колун артып калганын,
 Көрүп калды канкорун.
 Ичи ачышып бакырып,
 Саап бууданга така уруп,
 Канчоролоп чакырып,
 Ашыккандай кеп айтып,
 Аттарды току деп айтып.
 «Акжолтой тууган Гүлчоро,
 Айчүрөк таап алганбы?
 Айчүрөк Чоро биригип,
 Абасын тосуп калганбы?
 Урушпай жолго салалы,
 Чынкожо менен Толтойду.
 Мурун алып катынды,
 Уйат кылып салалы.
 Акшумкар качса колумдан,
 Айчүрөк чыкса жолумдан,
 Алдырып ийсем Толтойго,
 Чором маңдайга бүткөн шорум да.

СЕМЕТЕЙ

Жүрү чором баралы,
 Ордодон чыккан кыз менен,
 Ойноп кумар каналы.
 Акундун кызы Чүрөктү,
 Сүйсө кудай, алалы».

Минтип айтып Семетей,
 Абыкенин Актелги,
 Алып келип токутуп,
 Алыстан жүрүп канкорун,
 Чынокжону коркутуп.
 Он төрт атты жайылтып,
 Канчорого айдатып,
 Асаба колдо калкылдап,
 Мылтыгы жондо жаркылдап.
 Маңдай жагын карасаң,
 Алтындай көкүл башында,
 Асманды көздөй кылкылдап,
 Баатырың жүрдү буластап,
 Адегиче болбоду,
 Өзү көргөн Үркөнчкө,
 Канкорун менен Канчоро,
 Жетип келди жакындап.
 Сууну келип караса,
 Жар түбүн тулку жойлобой,
 Кечемин деген адамзат,
 Өлүмдөн башка ойлобой.
 Адырын түлкү жойлобой,
 Аркан салса бойлобой.
 Дайраны көргөн адамзат,
 Акпаймын деп ойлобой,
 Сурнай тартып жез найдан,
 Суу акпаган кең сайдан.
 Суулар келип кошулуп,
 Башынан мөңгү бузулуп.
 Аягынан сары суу,
 Агып келип кошулуп,
 Агыны катуу күркүрөп,
 Адамдын бойу дүркүрөп.

Жүрөгү жок адамдар,
 Дамбалга сийип бүркүрөп.
 Четтери аппак кар болуп,
 Тийген жери жар болуп,
 Кечүү таппай зар болуп,
 Муну көргөн адамдын,
 Кең дүйнөсү тар болуп,
 Бара түшүп бурулуп,
 Жайнай түшүп түйүлүп,
 Агын менен толкундан,
 Чаң чыккандай көрүнүп,
 Жаткан уйда балыктар,
 Суу үстүндө көрүнүп.
 Көрүп турган пенденин,
 Көзүнүн жашы төгүлүп,
 Жаткан экен чоң Үркөнч,
 Жалаңкычтай көрүнүп.
 Ушу сууну көргөндө,
 Чубактын улуу Канчоро,
 Келгенине өкүнүп.
 Бастыра албай сандалып,
 Абакелеп жалбарып,
 Бүгүн мында жаталы,
 Кечүүнү мыктап чалалы,
 Кечүүдөн кабар алалы.
 Акундун кызы Чүрөккө,
 Эртең кечип баралы,
 Же болбосо абаке,
 Кийимдин баарын чечели,
 Ат жайдактап кечели,
 Агыны катуу чоң дайра,
 Агызбай койбойт акыры.
 Канчоро аны айтканда,
 Абасы туруп кеп айтат:
 – Суу болгон кийим кургоочу,
 Суудан коркуп туруучу,
 Жаш бала кечкен дайрадан,
 Кечпеймин деп качканың,

СЕМЕТЕЙ

Акылыңдан шашканың,
 Атанын арман күн болду,
 Ай караңгы түн болду,
 Аллага салып ишиңди,
 Тобокел кылып жүрө бер,
 Ажал жетип күн бүтсө,
 Киргизбей койбойт кара жер.
 Маңдай жакта жутунуп,
 Гүлчоро карап турбайбы,
 Дайрадан коркуп кечпесем,
 Абаңды кудай урбайбы.
 Акундун кызы Айчурөк,
 Кара бет шылдың кылбайбы.
 Чүрөккө шылдың болгончо,
 Суу түбүнө чөгөйүн,
 Ой тумшугу жок Канчоро,
 Бул көрөктүү өлөйүн.
 Ажалың жетип күн бүтсө,
 Алла-талаа көрөт деп,
 Аманатын берейин.
 Азелде тагдыр ушу болсо,
 Аллам өзү жар болсо,
 Акундун кызы Чүрөктүн,
 Айнектей жүзүн көрөйүн.
 Жаратканга жалынып,
 Жалгай көр кудай деп айтып,
 Шаймерденим колдо деп,
 Жарыйалап бек айтып.
 Аттардын баарын сабады,
 Агын сууга камады.
 Кайра тартып качпады,
 Бакай кандын Сур чолок,
 Эркештей болуп баштады,
 Суудан коркуп Канчоро,
 Жүрөгү чыгаар жаздады.
 Манастын уулу эр Семен,
 Сууга кирди чуратып,
 Жардын башын уратып,

Кирген жерде жоголуп,
 Сүрдүгө түшүп оңолуп,
 Багалеги малынып,
 Баабединге жалынып,
 Этек-жеңи малынып,
 Эшендерге жалынып.
 Колдо кудай, колдо деп,
 Кол бергеним жөндө деп,
 Атакем Манас оңдо деп,
 Ооп бара жатканда,
 Актелки сууга батканда,
 Алла кирип оозуна,
 Кожо кирип сөзүнө,
 Качан тобо кылчу эле,
 Кожону көрсө урчу эле,
 Ойлонуп тобо кылчу эмес,
 Олуйа көрсө урчу эмес,
 Жакып канды жалмаган,
 Абыкени аймаган,
 Көбөштү көргө киргизген,
 Көк жалдыгын билгизген.
 Колдоочусу эрчиген,
 Төрө Манас тукуму,
 Барган сайын өрчүгөн.
 Өткүр Манас тукуму,
 Ак болоттун укулу,
 Арак менен бозону,
 Аралата ашаган.
 Жыйырма беште жашаган,
 Мындан мурун чунагың,
 Алыскы сапар жүрө элек,
 Сап бууданга мине элек,
 Агыны катуу дайрага,
 Жан айабай кире элек.
 Дубана келсе бурбаган,
 Туруп салам кылбаган,
 Кожону көрсө коптогон,
 Кооп салам кылбаган,

СЕМЕТЕЙ

Кожо келсе сай салган.
 Колу бутун байлаган.
 Дубана, кожо көргөндө,
 Карсылдатып айдаган.
 Олуйа көрсө уруучу,
 Омсойуп карап туруучу,
 Дубана келсе уруучу,
 Кашкайып карап туруучу,
 Кара мүртөз түгөнгүр,
 Качан тобо кылуучу.
 Тобо чыгып оозунан,
 Жалын чыгып көзүнөн.
 Күлгүн санап күүлөнүп.
 Гүлчорого сүйлөнүп,
 Буурулду самап булкуйуп,
 Мууздап кулду салам деп.
 Гүлчорого булкунуп,
 Кечүү чалып келбейт деп,
 Өзү келген Чүрөктү,
 Келди деп жообун бербейт деп.
 Кечип чыксам дайрадан,
 Кекилектей мойнуңду,
 Кедери толгоп албасам.
 Кеткис майып кылбасам,
 Көмүлбөй чыксам дайрадан,
 Көгүчкөндөй мойнуңду,
 Көтүңө толгоп албасам,
 Көрүнө майып кылбасам,
 Семетей атым курусун.
 Алдымда Буурул атым жок,
 Алладан башка дартым жок,
 Абайлабай өткөрдүм,
 Атаңдын көрү дүйнө бок.
 Айдаганым он төрт ат,
 Бир Буурулча болгон жок,
 Алдымдагы Канчоро,
 Гүлчорочо болгон жок.
 Деп Манастын уулу эр Семен,

Бала жолборс эр немең,
 Арманын айтып турду эле,
 Сууну пири Илийас,
 Чылбырынан алды эле.
 Суудан сүйрөп калды эле,
 Өйүзгө кыздын баарысы,
 Жар башында жалдырап,
 Чач мончогу шалдырап,
 Айчүрөктөн кеп сурап,
 Айта койчу деп сурап:
 – Семетей деген ушулбу?
 Сен алып келген Акшумкар,
 Как ушунун кушубу,
 Чын Кожо деген кеп экен?
 Жездем баатыр бек экен,
 Жетик тууган неме экен,
 Жеткилең баатыр эр экен,
 Ушул жерде турганда,
 Акылдуу эжем Айчүрөк,
 Сенин тийбеймин дээриң эпекен.
 Кыздын баары күлүшүп,
 Семетейди көрүшүп.
 Кызыгышып бейбактар
 Ыштанына сийишип.
 Айлыбыз бирге болсо деп,
 Манастын уулу Семетей.
 Алган жерим болсо деп,
 Аз гана ойлоп күлсөк деп.
 Элибиз бирге жүрсөк деп,
 Эртели-кеч күлсөк деп.
 Кыздардын баары шаттанып,
 Семетейге танданып,
 Кыздардын баары мелтиреп,
 Мас болгондой эндиреп.
 Эси оогондой делбиреп,
 Ошо кезде Канкорун,
 Эки ийнин мүрүгө,
 Эки киши коңгудай,

СЕМЕТЕЙ

Эки бетин карасам,
 Эки даңгыт тойгундай.
 Толкуну көлдүн шарындай,
 Кеңдигин көрсөң Таластай,
 Келбетин көрсөң Манастай,
 Качырганы жолборстой.
 Кармаганы илбирстей,
 Ысыгы жайдын аптадай,
 Суугу сырттын шамалдай,
 Түрүн көрсөң канкоруң,
 Качырып чыккан камандай.
 Маңдайына карасаң,
 Кара кашка тынардай,
 Бүткөн бойун карасаң,
 Солкулдаган чынардай.
 Оң бөйрөгү солк этсе,
 Ойроттуу бузуп салгындай.
 Душмандын бели сынгандай,
 Туугандын көзү тынгандай,
 Катын-кыздын баарысы,
 Бетине чыдап тура албай,
 Баатырдын уулу канкоруң,
 Суудан чыкты жарк этип.
 Ителги куштай барк этип,
 Күлүгүн санап күүлөнүп,
 Келбетин көрүп Семендин,
 Кыйын ачуу келгенин,
 Кыраан Чүрөк билди эми,
 Бекем ачуу келгенин,
 Бейбак Чүрөк билди эми,
 Чатырга басып келди эми.
 Келиндин баарын кекетип,
 Кыздын баарын бекитип,
 Манастын уулу Семетей,
 Карарса кайра жанбаган,
 Качырганын койбогон,
 Канкор неме деди эле.
 Өз-жат дебей чуу салган,

Анткор неме деди эле.
 Жаш кемирчек баласын,
 Бөөдө майып кылбасын,
 Жолго өзүм чыгам деп,
 Жооптуу өзүм кылам деп.
 Акундун кызы Айчүрөк,
 Астынан чыкты кашкайып,
 Алмадай бети таскайып.
 Суусар ичик кемчет бөрк,
 Оң чекеде кыйшайып,
 Ашкере сулуу Айчүрөк,
 Чыкты эшикке суйкайып,
 Ак кочкордой муңкайып,
 Аккулжадай даңкайып.
 Бүткөн бойдо өөнү жок,
 Сөөгү сонун залкайып,
 Келбети сонун пендеден,
 Жаралып жерге бир келди,
 Экинчи кайра келбеген,
 Астынан чыкты Семендин.
 Ал аңгыча болбоду,
 Арстан төрө жолборсу.
 Жетип келди жакындап,
 Күнгүрөнүп күүлөнүп,
 Гүлчорого сүйлөнүп:
 – Намысыңдан өлбөйсүң,
 Кайта кабар бербейсиң,
 Ардангаңдан өлбөйсүн,
 Айтып жооп бербейсиң.
 Жолду качан чаласың?
 Жооптуу качан аласың?
 Жоболоңдуу баласың,
 Жолдо жүргөн кыз болсо,
 Солкулдап ойноп каласың.
 Теги жүрүп түгөнгүр,
 Абаңды бир балээге саласың.
 Кечүүнү качан чаласың?
 Кепти качан аласың?

СЕМЕТЕЙ

Кесирлүү чунак баласың,
 Бозуп жүргөн кыз болсо,
 Болкулдап ойноп каласың.
 Кан Акундун шаарына,
 Качан кабар саласың?
 Селкинчек тепкен кыз болсо,
 Селкилдеп ойноп каласың.
 Сендей эсир бала жок,
 Сени кудай урат го,
 Ара жолдон ашканың,
 Акылдан бөлөк шашканың.
 Көтөрүп койгон үйүң жок,
 Көңүлдүү табар жериң жок.
 Кандан уккан кебиң жок,
 Кадырлап турган жайың жок.
 Кайнатып койгон чайың жок,
 Айылга койду сойдуруп,
 Бышырып турган кишиң жок.
 Белен кылган ишиң жок,
 Акун кандын долусу,
 Бизден кутулуп кетер иши жок.
 Жүрү чором кетели,
 Мында туруп нетели.
 Семетей муну айтканда,
 Анда Чүрөк кеп айтат:
 – Адаш мейман, тура тур,
 Арыз айтамын уга тур,
 Атыңдын башын бура тур,
 Азыраак сабыр кыла тур,
 Жез ичинде коло жок,
 Семетей сенин бул жерде,
 Жеме кылаар кишиң жок.
 Алдындан тосоор ногой жок,
 Атаң Манас кабылан,
 Урумду чаап олжо алган,
 Ортосун бузуп жол салган,
 Орустан алым көп алган,
 Алдындан тосуп келгендей,

Ай сайын алым бергендей,
 Оңкогой мурун чуңкур көз,
 Орустун калкы мында жок.
 Алты шаар Анжийан,
 Айак жагы Самаркан,
 Туурасы Ташкен, Наманган,
 Ортосу Кокон, Маргалаң,
 Анжийандын Сынчыбек,
 Айда алым бергендей,
 Анын журту мында жок.
 Аттанып чыгып алышкан,
 Бирин-бирин жабышкан,
 Күрөшкөндө чалышкан,
 Алдыңды тосуп келгендей,
 Кабарың угуп алыстан,
 Кыргыздын журту мында жок.
 Өлөңүн айтып жаңырган,
 Обонун кошуп жаңырткан,
 Таруусун таштай актаган,
 Катынын кыздай мактаган,
 Иленин суусун бойлогон,
 Кол кушуруп кой сойуп,
 Тоскундай казак мында жок.
 Лоп дайрасын жер деген,
 Сан карасын айдаган,
 Сасык айран, көк курут,
 Нойгуттун эли мында жок.
 Тартынбайбыз айтуудан,
 Кол астыңда киши жок.
 Бул жерде турган биздерге,
 Ачуу кылаар ишим жок.
 Жолго минген он төрт ат,
 Жолугаарың эр Толтой,
 Асынганың Аккелте,
 Атышаарың Чынкожо.
 Чүрөк муну айтканда,
 Семетей кайра тартарда,
 Кабылан тууган Гүлчоро,

СЕМЕТЕЙ

Кармай алып чылбырдан:
 – Айланайын абаке,
 Аташканың Айчүрөк,
 Астыңда турат мынаке.
 Кагылайын абаке,
 Каалаганың Айчүрөк,
 Кашыңда турат мынаке.
 Качырганың Акшумкар,
 Казатка минген көп тулпар,
 Издегениң Айчүрөк,
 Ишенгениң бир кудай,
 Асынганың Ак келте,
 Атышаарың Чыңкожо,
 Аңсаганың Айчүрөк.
 Алдыңда туура чыккан соң,
 Кимге кабар салайын,
 Кимди издеп табайын.
 Качырган кушуң колунда,
 Кастарлуу жеңем жолунда.
 Акшумкар таптым салып кет,
 Айчүрөк таптым алып кет.
 Сулуулугу сымбаты,
 Арзан менен кымбаты,
 Чачыкейче болбосо,
 Көңүлүгө толбосо,
 Албаймын деп айтып кет.
 Каалаган күйөө алсын деп,
 Акун канга айтып кет.
 Гүлчоро муну айтканда,
 Айтканың кудай оңдоду,
 Айтып кебин торгоду:
 – Жыргап жаткан жеримден,
 Жыргалдуу ногой элимден,
 Жылас Чүрөк козгойсуң,
 Козгогонго жараша,
 Кол куушуруп тоспойсуң.
 Ойноп жаткан жеримден,
 Ордолуу ногой элимден,

Ойрон Чүрөк козгойсуң,
 Козгогонго жараша,
 Кол алып не тоспойсуң?
 Төрөңүз муну айтканда,
 Анда Чүрөк муну айтат:
 «Жолоочу киши жол менен,
 Чоочун киши сый менен,
 Адам уккус кепти айтып,
 Акундун кызы Айчүрөк,
 Аласа жарым деп айтып,
 Менин Толтой аттуу жээним бар,
 Чыңкожо аттуу эрим бар,
 Сенин тийише турган эмнең бар?»
 Манастын уулу чунагың,
 Чыңкожо, Толтой дегенде,
 Чындап ачуу келди эми,
 Шыпылдап сүйлөй берди эми,
 Абдан ачуу келди эми,
 Айкырып сүйлөй берди эми:
 «Акундун кызы Айчүрөк,
 Акшумкар берчи кетемин,
 Айчүрөк алып нетемин,
 Айчүрөк сени алганда,
 Кай мураска жетемин,
 Жолго казан аскан күң,
 Жолоочу жолун тоскон күң,
 Керүүгө казан аскан күң,
 Кербенчи жолун тоскон күң,
 Тиши буудай болгунча,
 Чачы куудай болгунча,
 Ак тасма камчы сыдырып,
 Эр издейсиң кыдырып,
 Саамайың куудай ак болгон,
 Акун кандын төрүндө,
 Көп отуруп дат болгон,
 Шумкарым берчи, кетемин,
 Сени алып нетемин,
 Не мураска жетемин!

СЕМЕТЕЙ

Сыргак жел менен сыдырып,
 Сыр дайраны кыдырып,
 Сени сынап келгенмин,
 Арстаным, айткын сырыңды,
 Сыр айтсам сөзүм чыным бу.
 Абадагы жол менен,
 Асталай учуп келгенмин,
 Сенин ажыкыздык ишиңди,
 Айлыңда туруп билгенмин.
 Сага тийип нетемин,
 Не мураска жетемин.
 Ажыкыздык сен кылсаң,
 Алуучу күйөөм Чынкожо,
 Азыр эми кетемин.
 Жедигердин Толтойу,
 Жер майышкан колу бар,
 Жетисуу толгон эли бар,
 Толтой деген жээним бар,
 Кимге карап турамын.
 Кете берсең бул жерден,
 Менин кемип калаар кимим бар?
 Кезекти кудай жеткизсе,
 Келтирип кегин алдырар,
 Акшумкарың мынакей,
 Арстаным кетсең жолуң шар,
 Алдыңдагы Чүрөктүн,
 Айта турган арзым ал.
 Айтканымдын баары чын,
 Асмандап жүрүп кыдырдым,
 Тийериме эр таппай,
 Сени өзүм барып жактырдым,
 Айтарга кепке пас болдум,
 Атаңдын сыйлап арбагын,
 Чынкожо менен Толтойго,
 Өчүгүшкөн кас болдум.
 Укканда муну башыңда,
 Кара кандын шаарыңда,
 Качып жүрөт деп уктум,

Каралуу энең Каныкей,
 Калдыр шымың көтүңө,
 Катып жүрөт деп уктум.
 Чыгарбайын айбыңды,
 Көрүп келдим кечээ мен,
 Бука мойун, дөң маңдай,
 Кыска мойун тулга баш,
 Эки аяктуу кара баш,
 Мурун алган зайбыңды,
 Көрүп келдим кечээ мен,
 Эр Көкчө улуу Үмөтөй,
 Калмак менен Кытайдан,
 Кайнап чыккан эр экен,
 Кара кулак шер экен.
 Ошого тийбей жүргөнмүн,
 Канкор сени күйгөмүн,
 Сенин кебиң ошондой,
 Айтарыңды билгенмин.
 Кан Коңурбай чоң Калча,
 Алтын найлуу жез канжа,
 Туура тиштеп ошондо,
 Суудан жылкы сугарып,
 Субайын бөлүп чыгарып,
 Көөкөрчө кылган чоң күпсөр,
 Көт жагында шалп этип,
 Жуурканына жамынып,
 Бурканына жалынып.
 Жаткан иттей кашы бар,
 Жанказандай башы бар,
 Турган экен чоң Калча,
 Ошого тийбей жүргөнмүн.
 Канкор сени күйгөнмүн,
 Семетей сенин ошондо,
 Айтарыңды билгенмин.
 Асманда жүрүп алдырап,
 Жерди тиктеп жалдырап,
 Атаң Манас болбосо,
 Канкор сени ким билет?

СЕМЕТЕЙ

Айтып сөзүн тамамдап,
 Бура тартып басты эле,
 Гүлүстөн тууган Гүлчоро,
 Тили таттуу ширин аш,
 Айта турган сөзү так:
 – Койчу, аба, кебиңди,
 Катын менен урушуп,
 Талаадан кантип кайтасың?
 Кала берген жериңде,
 Калың кара ногойго,
 Кайсы жоопту айтасың?
 Бура тартып кылчайып,-
 – Урматтуу жеңе тура тур,
 Ишенген кишим сен болсоң,
 Издеген кишиң мен болсом.
 Кайраттуу жоого келгендей,
 Ээн таалада кантесиң?
 Семетей менен урушуп,
 Арбын сөздү айтасың.
 Көөнүң калган немедей,
 Булкунуп кайра тартасың.
 Өзүң күйгөн Манастын,
 Атагы чыккан Таластын,
 Абакебиз Бакай кан,
 Энекебиз Каныкей,
 Калың кара көп ногой,
 Жаныңда турган көп кызга,
 Урушуп кайтып кеттим деп,
 Кандай жооп айтасың?
 Муңайып Чүрөк муну айтат,
 Мундуу сөзүн чубалтат:
 – Түгөнүп калган канкорун,
 Тууттан калдың – деп айтат,
 Суук селкин кеп айтат,
 Мындай ыза болгунча,
 Кошулбай кордук көрөйүн.
 Бу жорукка көнгүнчө,
 Эл жатардын астында,

Бир кишиге билгизбей,
 Жан кишиге туйгузбай,
 Ак эшиктүү коргонго,
 Кан атам салган ордого,
 Жатып кетсем болбойбу.
 Ителгидей кара көз,
 Ирмебестен жаш кетти,
 Гүлчоро мындай дегени:
 – Койчу жеңе кебиңди,
 Ак калпак кыргыз элимде,
 Акмакта мындай жок эле.
 Ачуусуна чыдабай,
 Абыкедей абасы,
 Айлантпай сойгон шок эле,
 Негизин айтсам түшүнгөн,
 Акылы кыйла ток эле.
 Ачуунду сурап турамын,
 Азыркы кечкин сен жеңе.
 Семетей калды жыгылып,
 Гүлүстөндүн кебине.
 Көргөзүп түптөн козгогон,
 Көндү Чүрөк кебине.
 Жараштырып ал экөөн,
 Жанындагы Гүлчоро,
 Жайлады сөзүн теги эле.
 Ногойдон чыккан он төрт ат,
 Айдаганы булардын,
 Дөнөн төөсү аралаш,
 Кыздардын камы ал эле,
 Жатаркы ашын ичкен соң,
 Жамандыктан кайтышып,
 Жакшылык сөзү бүткөн соң,
 Акундун салган коргонго,
 Ак эшиктин ордого,
 Арстандар кирип кетти эле.
 Жайлуу жерге жетишип,
 Сыр түйүнүн чечишип,
 Мурунку өткөн залдарлуу,

СЕМЕТЕЙ

Каарынан булар кетишип.
 Анткор Семей, Айчүрөк,
 Ортодон кыйла сөз өтүп,
 Биринен бири шекшинип,
 Алыстан келген канкор деп,
 Арнаган малын сойдуруп,
 Чарчап келген суусап деп,
 Арактан мыктап куйдуруп,
 Кардыкканда кант берип,
 Капакка салып бал берип,
 Каймакка бышкан нан берип,
 Кандыра кара чай берип,
 Казы керттип, жал берип,
 Канча түрлүү аш берип,
 Алма шекер-бал берип,
 Бар тамагын жай берип.
 Конок камы бүткөн соң,
 Козголду Семен ойлонуп.
 Адими асыл Чүрөктүн,
 Сыйнатын көрдүм мен бүгүн,
 Ак нике кыйып алсам деп,
 Көңүлүмдө жүргөнүм,
 Билбедим мурун немемдин,
 Айтпай жүргөн жашырып,
 Деп Семетей айтканда,
 Айчүрөк туруп ойлонуп,
 Акылында толгонуп,
 Кыз Чүрөк туруп ойлонуп,
 Кыйалында толгонуп,
 Жоготкон жогу шумкары,
 Жоого минген тулпары.
 Кырчылды кийген буулуму,
 Кыраан эрдин кулуну,
 Кыйналтып койдум ушуну,
 Түн уйкусун бөлүптүр,
 Күнү-түн жол басып,
 Жол азабын көрүптүр.
 «Найзанын көркү желектир,

Катындын көркү эркектир».
 Эркек менен катынга,
 Макабат оту керектир.
 Бейнике жатсам койнуна,
 Убалы болор мойнума.
 Кабар кылсам белем деп,
 Кожо менен молдого, –
 Деп ошентип турганда,
 Гүлчоро күлүп кеп айтат,
 Күлүмсүрөп муну айтат:
 – Айланайын абаке,
 Алыстан келдиң бул жерге,
 Асынганың Аккелте.
 Аңсаганың Айчүрөк,
 Айбалта илдиң билекке.
 Кумар болдуң Чүрөккө,
 Айта албай турсаң керектир,
 Оту күйгөн Чүрөктүн,
 Көңүлү түшүп жаткандыр.
 Көк кашка сулуу Чүрөктүн,
 Кожо-молдо жолдо жок,
 Менден кыйын молдо жок,
 Жашырбаймын бар кепти,
 Жалтанбаймын оозум шок.
 Айчүрөк менен абакем,
 Ал экөөңдүн көөнү ток.
 Канчоро менен Гүлчоро,
 Кайгырып ичтен болот чок,
 Гүлчоро айтып ийди эле,
 Канчоро арбап күлдү эле.
 Акундун кызы Айчүрөк,
 Алардын дартын билди эле.
 Гүлчоро болду молдосу,
 Канчоро баатыр жолдошу.
 Күбөөчү нечени,
 Арачы болду чечени,
 Нике кыйып баш байлап,
 Эрди катын болуучу.

СЕМЕТЕЙ

Тамаша менен таң атып,
 Күндүн мурду ачыла,
 Жердин жүзү чачыла.
 Намазга турду камынып,
 Келди булар кезеги,
 Акундун кызы Айчүрөк,
 Желбегей желек жамынып,
 Кызыл өңү бозоруп,
 Ант ичкенге окшонуп.
 Олжооркогон кара бет,
 Басалбай калган окшонуп,
 Аптабасын белендеп,
 Эр дааратын бүтүрүп,
 Намаздан жанды Семетей,
 Чайчылаары белендеп.
 Аш тамагын келтирди,
 Көөнүндө иштин камы жок,
 Сарамжалын бүтүрдү.
 Камдыгында даба жок,
 Кан баласы Чүрөктүн,
 Кылганында чала жок.
 Дасторкондо олтуруп,
 Даамды койуп ортого,
 Эже-синди кыздарга,
 Кеп баштады ошондо.
 Гүлчоро нике кыйды эле,
 Алтындан кылган тактыга,
 Кебезден кылган пактага.
 Жуурканына жайдырган,
 Жибектен кылган тубарга,
 Калды бекен арманы.
 Кыз-күйөөдөн аларда,
 Баатырдын уулу эр Семен,
 Бала жолборс эр немең,
 Арак ичип мас болгон,
 Көп ногойго баш болгон.
 Жыйырма беште жаш болгон,
 Салынып төшөк бүткөнчө,

Араңдан-араң токтолгон.
 Алардын иши ушундай,
 Ырасын айтсак учурбай,
 Тартынбай чунак кенедей,
 Таамайлап шилтеп ченебей,
 Он эки карыш олжогой,
 Оозу түбүн байкабай.
 Салды Семен болжобой,
 Жашы кыркка чыкканча,
 Күйүп жүргөн Айчүрөк,
 Түк көрбөгөн кара бет.
 Түндүк бойу түйүлүп,
 Түпкүчтөй бели ийилип.
 Болжолу жок жапдыкты,
 Болжобой Семен кийирип.
 Чычалактай кара кан,
 Чычаңы ылдый куйулуп.
 Канкордун уулу чунагың,
 Таң атканча жүз кылып.
 Такалган жерин түз кылып.
 Кетирип тарпын күч кылып,
 Таамайлап урса токмокту,
 Талаада малды козголтту.
 Мойнуна колун салыптыр,
 Бутун белге алыптыр,
 Корк-тарк этип кеткенде,
 Короодо койлор жата албай,
 Үркүп кетип калыптыр.
 Түгөнгүрдүн түйшүгү,
 Эч бир жанга окшобой.
 Тарк-турк этип үн чыкса,
 Талаада жылкы оттобой,
 Тулпарлар жерди тепкилеп,
 Табышынан токтобой.
 Тамаша менен таң атты,
 Кызарып жерге күн чыкты.
 – Ургачы кудай кылган соң,
 Эрге тийбей айла жок.

СЕМЕТЕЙ

Эркек бала болгон соң,
 Катын албай айла жок.
 Жашыңдан өтүп кеткенде,
 Катын эрде пайда жок.
 Ушундай күйөө табылса,
 Кыздар сенде арман жок.
 Айчүрөк эми кеп айтат,
 Балдарга жаккан эп айтат:
 – Жалгыз көздүн карасы,
 Гүлчоро менен Канчоро,
 Алмамбет менен Чубактын,
 Эки кандын баласы.
 Жашы он төрттө балдардын,
 Берендигин карачы?
 Берендигин билгенде,
 Эрчитип жүргөн абасы,
 Катын алып үй тигип,
 Каралды коңшу болорго,
 Боло элек экен чамасы.
 Баш кошойун экөөнө,
 Басылсын булар санасы,
 Өлсөң кунуң алчу мен,
 Сатсам пулуң алчу мен.
 Жакшылык менен жамандык,
 Өз ойумча салчу мен,
 Гүлчоро менен Канчоро силерге,
 Калыйман менен Бегимжан.
 Эки кызды беремин.
 Кимиң улуу ким кичүү,
 Көрбөсөм кайдан мен билем,
 Кандын кызы Калыйман.
 Улуурагың аны ал,
 Бектин кызы Бегимжан

Кичүүрөгүң бириң ал.
 Капаланбай ал кыздар,
 Кубанды белем курган жан.
 Кабагың ачпай муңайды,
 Аты чыкпай кур калган.
 Чүрөк менен төрөңдү,
 Тирүүдө бенде көрөбү?
 Төрө Семей баатырдын,
 Гүлчоро менен Канчоро,
 Аркасында жөлөгү.
 – Айланайын чоролор,
 Кагылайын караандар,
 Кыргыздан чыккан кыраандар.
 Кыла турган ишиң бар,
 Байкап балдар угуп ал.
 Күн-түнү жок өксүтпөй,
 Мөөнөт менен көз салып,
 Ак эшикке туруңар.
 Жеңеңер берген кыздарга,
 Бүгүн нике кыйыңар.
 Душманды жеңсе талкалап,
 Тойду ошондо кылыңар.
 Кыйнабайлы бул элди,
 Кылар иштин ыгы бар.
 Кайгуулдап жүрүп кыз алсаң,
 Кабылан балдар ойлончу,
 Кимиңде арман кир калар?
 Мындай айтты Семетей,
 Муну мындай таштайлы,
 Гүлчоро менен Толтойдун
 Беттешкенинен баштайлы.
 Чыңкожо, Толтой баш кошуп,
 Элинде жыйын курганы.

ГҮЛЧОРО МЕНЕН ТОЛТОЙДУН АЛГАЧКЫ БЕТТЕШҮҮСҮ

«Күнү толуп калды деп,
 Жиберели элчи», – деп,
 Чыдап жаны турбады.
 Эли-журтун жыйнашып,
 Чеченден чечен ылгашып.
 Акун канга жиберди,
 Калдайган кара кат жазып,
 Айагына мөөр басып:
 «Айткан сөздөн танбаса,
 Акун кан жооп берсин деп,
 Алдадым десе бултактап,
 Атышар жерге келсин, – деп.
 Алдаса эми Акун кан,
 Карала тулпар минебиз,
 Алтын эшик калаасын,
 Аралап бузуп киребиз.
 Каз, өрдөктү кан кылган,
 Карчыгадай тийебиз.
 Үч күн ичи жооп берсин,
 Үч күндө жооп болбосо,
 Үйүнө баса барабыз,
 Ардактаган Чүрөгүн,
 Ач билектен алабыз.
 Ат аркага салабыз,
 Антип эбин табабыз.
 Аны менен тим койбой,
 Чаап малын алабыз!
 Жакшылыкты санаса,
 Түпкүлүгүн караса,
 Кол куушуруп, кой сойуп,

Кудалыкка келебиз.
 Ал ыраазы болгуча,
 Айдап малды беребиз».

Тандалган чечен Жаманак,
 Таңшыган булбул Саламат.
 Арада конуп жол баспай,
 Акун канга келиптир,
 Жол азабын көп тартпай.
 Алыстан келген элчини,
 Кайгуулга келген ченчини,
 Жасоолдор баштап кириптир.
 Саламат менен Жаманак,
 Салам айтып Акунга,
 Салып башын ийиптир.
 Элчиге келген Саламат,
 Көп салганы шар экен.
 Жаактууга башынан,
 Жаак бербеген кара жаак,
 Чечендин бири ал экен:
 – Акун кандай теңизим,
 Ат көтөргүс семизим.
 Ар тарабы келишкен,
 Атактуу кандын бирисиң.
 Сенин кызың, Айчүрөк,
 Бөтөнчө сулуу бала дейт.
 Кулдук уруп Чынкожо,
 Кудалашып алам дейт.
 Канымдын берген каты бул,
 Кудалыкка кандайсың?
 Ызаатташып кетүүгө,

СЕМЕТЕЙ

Тууралыкка кандайсың?
 Кан Толтойдун каары бул,
 Кайсы бирин тандайсың?
 Жумган көзүн ача элек,
 Сунган бутун тарта элек.
 Сөөлөттүү Акун каныңыз,
 Карылык дартын тарта элек,
 Башын өйдө көтөрүп,
 Карс дегиче жөтөлүп.
 Агартып тишин кылайтат,
 Саламатка муну айтат:
 – Биздин элдин ичинде,
 Эки эстүү бала бар,
 Ошого кеңеш салыңар.
 Биринин аты Ажыбай,
 Биринин аты Түмөнбай,
 Жоопту алардан алыңар.
 Берем десе ал экөө,
 Бербе дээрге киши жок,
 Бербеймин десе ал экөө,
 Өзгөнүн өтөр мизи жок.

Акун кан айтып бул сөзүн,
 Бир баланы чаптырып,
 Элчилерге бет кылды,
 Эки эренди таптырып.
 Ажыбай менен Түмөнбай,
 Катты алып окушуп,
 Ичиндеги көп сөздү,
 Көңүлүнө токушуп.
 Ажыбай туруп кеп айтат,
 Мына мындай деп айтат:
 – Эртең, Бозучуктун сеңирге,
 Экөөбүз жетип барабыз.
 Келишсин Толтой, Чыңкожо,
 Кеңешти мыктап салабыз.
 Берер болсок Чүрөктү,
 Берер жообун айтабыз.
 Бербес болсок Чүрөктү,
 Белсенишчү жерлерди,
 Белгилешип кайтабыз.
 Аны угуп элчилер,
 Аттанышып кайтты эле,

СЕМЕТЕЙ

Ажыбай, Акун кептерин,
 Чыңкожо менен Толтойго,
 Төкпөй-чачпай айтты эле.
 Ал күнү күн батыптыр,
 Жайланып кошуун жатыптыр.
 Молдо торгой тил безеп,
 Таң саргарып атыптыр.
 Ажыбай менен Түмөнбай,
 Элчиликке барды дейт.
 Кошо барган жолдошу,
 Термечик менен Калыбек,
 Урматтап атын алды дейт,
 Бозучуктун сеңирде,
 Жедигердин чегинде,
 Чыңкожо, Толтой төрт адам,
 Ажыбай, Түмөн төрт адам,
 Маңдайлашып олтурду.
 Эки жактан сегиз жан,
 Найзага желек аштады,
 Чыңкожо сөзүн баштады:
 – Жедигердин элинен,
 Жер майышкан кол келди.
 Кулдук уруп мен үчүн,
 Эр Толтойдой зор келди.
 Айчүрөктөй сулууга,
 Айдаган калың мол келди.
 Анык жооп бересиң,
 Айчүрөктөн мант берип,
 Алдаганы оор келди!
 Аны угуп Ажыбай,
 Айтты кебин мамындай:
 ~ Кечээ Манас барында,
 Алмамбет, Чубак жанында,
 Коңурбай менен Жолойдон,
 Олжологон миң нарды,
 Тизмеги менен жардатып,
 Ал нарындын үстүнө,
 Алтын, күмүш зар артып,
 Канча каптап чай артып,

Алмамбеттин Сарала,
 Башына кебез байлатып,
 Айчүрөккө каадалап,
 Бел куда болуп кетти эле.
 Тегерекке дүйнөсүн,
 Төгүп суудай септи эле.
 Анын уулу Семетей,
 Алп чыкты деп уктум.
 Өз-жат дебей дүмөктү,
 Салып чыкты деп уктум.
 Теминип ушул түгөнгүр,
 Тентек чыкты деп уктум.
 Темир кийген душманын,
 Тепсеп чыкты деп уктум.
 Кара сууга кан куйган,
 Канкор чыкты деп уктум.
 Айабаган тууганын,
 Анткор чыкты деп уктум.
 Анын жообун алсакпы,
 Армансыз болуп калсакпы?
 Чыңкожо анда кеп айтат,
 Чымырканып бек айтат:
 – Кечээ Манас өлгөндө,
 Эл чогулуп көмгөндө.
 Манастан калган көп дүйнө,
 Абыке, Көбөш, Жакып кан,
 Камчыга ченеп бөлгөндө.
 Сыр бешикти талкалап,
 Көкбөрү тартып барчалап,
 Өлтүрө турган болгондо,
 Бакай берген далдалап,
 Эки чанач сүт менен,
 Эки байтал күч менен,
 Кара кандын шаарына,
 Качып кеткен Каныкей,
 Семетейди калкалап.
 Бөлүнгөндү бөрү жеп,
 Бөрүнүн богу болгондур.
 Какжайган сөөгүн кажыр жеп,

СЕМЕТЕЙ

Кажырдын богу болгондур.
 Өлгөн эчак Манастын,
 Арбагынан коркосуң,
 Куйругун эчак кум баскан,
 Тентегинен коркосуң,
 Эр Толтой менин өзүмдөй,
 Эренден эмне коркпойсуң?!
 Анда Ажыбай кеп айтат,
 Ачууланбай эп айтат:
 – Андай болсо Чынкожом,
 Айчүрөктү алдыңа,
 Алып келем, – деп айтат.
 Түмөнбай анда муну айтат,
 Түрүлтүп өңүн кубартат:
 – Тийем десе Чүрөктү,
 Тийбе дээр киши жок.
 Тийбеймин десе Чүрөктү,
 Тийгин дээр киши жок.
 Эрксиз кызды бергидей,
 Эр өлтүрүп мен сага,
 Күнкөр болуп калдымбы?
 Нар өлтүрүп мен сага,
 Пулкөр болуп калдымбы?!
 Күңгөй кара, күн жарык,
 Не билгенди билейин.
 Не көргөндү көрөйүн,
 Көз көрүнө зордукка,
 Көнгүчөктү өлөйүн!
 Ажыбай менен Түмөнбай,
 Айтып жолго кирди эле,
 Төрт канаттуу Кара атты,
 Чынкожо тартып минди эле.
 Узатпастан экөөнү,
 Кууп жете барды эле.
 Катуу сүйлөп, бек айтып,
 Бастырбай матап калды эле:
 – Арка тиреп Акунга,
 Бел байлаган Ажыбай,
 Беренсинген өзүнчө,

Бели катуу Түмөнбай.
 Берер болсоң Чүрөктү,
 Берем деген жообунду айт.
 Бербес болсоң Чүрөктү,
 Бербеймин – деп, – анан кайт!
 Маалкатпай мант берип,
 Абыдан кебиң ачып кет.
 Алакандай мөөрүңдү,
 Ак кагазга басып кет!
 Анда Ажыбай кеп айтат,
 Карганып катуу бек айтат:
 – Жолборс изден кайтчуубу,
 Эр сөзүнөн танчуубу?
 Эсимди кудай алыптыр,
 Мөөрүм үйдө калыптыр.
 Эртең Бозучуктун сеңирге,
 Айчүрөк алып келбесем,
 Төбөсү ачык көк урсун!
 Төшү түктүү жер урсун!
 Макул болуп Чынкожо,
 Ажыбайдын антына,
 «Кебиңден тансаң сойдум» – деп,
 Кекетип жанды артына.
 Акундун кызы Айчүрөк,
 Арылбаган доо болуп,
 Ажыбай менен Түмөнбай,
 Ит, мышыктай жоо болуп.
 Атырылтып ат койду,
 Алчактаган тулпардын,
 Баскан жери коо болду.
 Акун кандын ордого,
 Түмөнбай мурун келди дейт.
 Аттан түшүп энтелеп,
 Айтып салам берди дейт:
 – Атактуу Акун теңизим,
 Ат көтөргүс семизим.
 Чынкожо, Толтой эрлерге,
 Элчиге барып келишим.
 Чынкожонун Карала ат,

Ажыкем минмек болуптур.
 Акун кан сенин шаарыңды,
 Ажыбай билмек болуптур.
 Жалгыз кызың Чүрөктү,
 Бозучуктун сеңирде,
 Чынкожо менен Толтойго,
 Кармап бермек болуптур.
 Аны укканда Акун кан,
 Арданып өңү бузулду.
 Ак сакалы бириндеп,
 Ачуудан тери сызылды.
 Ал аңгыча Ажыбай,
 Аста кирип эшиктен,
 Ара жерге кысылды.
 «Түмөнбайдын айтканы,
 Чынбы, Ажыбай, жалганбы?
 Жалган болбой чын болсо,
 Табамын акыр айлаңды!»
 Жаактууга жай бербес,
 Жалтанбаган Ажыбай.
 Акун кандан тайманбай,
 Айкырык салып муну айтат,
 Акун кан өңүн кубартат:
 – Калтыраган, куу какбаш,
 Калтырабай тим отур!
 Үрпөңдөгөн, куу какбаш,
 Үрпөңдөбөй тим отур!
 Сербендеген, куу какбаш,
 Сербендебей тим отур!
 Бозучуктун сеңирге,
 Кайнаган калың кол келди,
 Жер жайнатып мол келди.
 Айчүрөктү айасаң,
 Акун кан сенин элиңе,
 Арылбаган шор келди.
 Ардактаган Чүрөктү,
 Билсең бүгүн, Акун кан,
 Чынкожо менен Толтойго,
 Кармап бериш оң келди!

СЕМЕТЕЙ

Ойлонгунуң, Акун кан,
 Бүгүн түпсүз ордосуң.
 Айасаң Чүрөк кызыңды,
 Кайнаган кара шордосуң!
 Чыгып андан кеткидей,
 Эшик тапчы, Акун кан,
 Чыгарып андан кетейин.
 Кирип чыкпай койгудай,
 Тешик тапчы, Акун кан,
 Киргизип ага кетейин!
 Ажыбайдан каккы жеп,
 Акун кан башы тел болду.
 Калкылдаган калайык,
 Кайнап, ташып сел болду.
 Капчыгайга урунган,
 Кара бороон жел болду.
 Аны көрүп Түмөнбай,
 Айчүрөккө чапканы,
 Куйрук улаш Ажыбай,
 Кубалап аны барганы.
 Аттан түшпөй кыйкырып,
 Ак ордонун сыртынан,
 Түмөнбай доош салганы:
 – Ай, Айчүрөк, кулунум,
 – Ардактаган буулумум,
 Үйдө болсоң бери чык.
 Өзүңө айтам билгизип,
 Алып келген кебимди ук!
 Күлүмсүрөп кашкайып,
 Күндөй бети нур чалып.
 Чекири жок кой көздүү,
 Сепкили жок ак жүздүү.
 Айчүрөк чыкты кериле,
 Ак маралдай маңкайып.
 Кашкайа карап күлгөндө,
 Кабагынан ай жарып.
 Ажыбайдан жашырбай,
 Айтып өттү Түмөнбай.
 Чынкожого Ажымдын,

СЕМЕТЕЙ

Убада берген болжолун.
 Бозучуктун сеңирге,
 Алып барып Чүрөктү,
 Чынкожо менен Толтойго,
 Кармап бермек болгонун.
 Акылы артык Айчүрөк,
 Ак тотудай кулпунуп,
 Күлө карап кеп айтат:
 – Ажыке, айтчы – деп айтат,-
 Карындашың Чүрөктү
 Чынкожо менен Толтойго
 Бермек болуп келдиңби?
 Ойлонуп артың, сөз кылбай,
 Өз билгинче иш кылсаң,
 Табамын бир күн эбинди!
 Ажыбай анда кеп айтат:
 – Айчүрөк, укчу – деп айтат,
 Алды менен шаарыңа,
 Азар түмөн кол келди,
 Аз келбеди, мол келди.
 Алты атар мылтык ийнинде,
 Албарстан кылыч кабында,
 Апкаарып адам туралгыс,
 Ал Чынкожо жанында.
 Атса атып салгыдай,
 Чапса чаап салгыдай.
 Кейпин көрүп чочконун,
 Кеп менен алдын тосконум.
 Жайыңды айтып, Айчүрөк,
 Карганып араң кутулдум.
 Эр көөнүңө жараса,
 Тийбейт деген эмине?
 Эр көөнүңө жакпаса,
 Асмандап учуп, Айчүрөк,
 Кетпейт деген эмине?
 Самаганың Семетей,
 Жетпейт деген эмине?»
 Анда Чүрөк кеп айтат:
 – Аттуу турбай, агалар,

Чай ичкиле – деп айтат, –
 Ыгы келсе андайдын,
 Ылайыгын көрөрбүз.
 Ыктуу болсо жумушуң,
 Ата менен аганын,
 Айтканына көнөрбүз.
 Алдыда Чүрөк жол баштап,
 Эшикти ачып калды дейт.
 Ажыбай менен Түмөнбай,
 Ордодон көрүп кызыкты,
 Акыл, эстен танды дейт.
 Ортосунда ордонун
 Байлануу турат он төрт ат.
 Он төртү бирдей күлүк ат.
 Он төрт аттын ичинде,
 Көргөндө салты башкача,
 Кежимден жабуу жабылган,
 Жембаштыгы манаттан,
 Такта соору тайган төш,
 Тамдай болгон Буурул ат,
 Ал ырыстуу эрдин малы экен.
 Канаты экен, жаны экен,
 Көргөн сайын канбастай,
 Касиети бар экен.
 Кара байыр казан ат,
 Тендеши жок так экен.
 Жоболондуу жорукта,
 Жоого минчү ат экен.
 Он төрт аттын айагы,
 Жаа мойундуу Туучунак.
 Туйагында тура жок,
 Жүрөгүндө кара жок,
 Телегейи тептегиз,
 Байлоодо турат он төрт ат.
 Баарысында чала жок,
 Байкаган киши билгендей.
 Башкача аттар келишкен,
 Күлүктүктө даба жок.
 Ички тамга киргенде,

СЕМЕТЕЙ

Айчүрөк турду муну айтып:
 – Көкүл менен саамайым,
 Аргын менен ногойдон,
 Арстан чыккан ошондон,
 Асыл төрө паанайым.
 Көкүрөгүң соо болсо,
 Көзүңдү ачып өйдө бол.
 Кан атамдын калаасын,
 Ажыкем билмек болуптур,
 Чыңкожонун Аласын,
 Алып минмек болуптур.
 Бозучуктун сеңирде,
 Болжолдуу тумшук жеринде,
 Чыңкожо менен Толтойго,
 Айчүрөктү алпарып,
 Кармап бермек болуптур.
 Ажыбай менен Түмөнбай,
 Үйгө али кире элек.
 Үйдө жаткан кишинин,
 Ким экенин биле элек.
 Ачылып эшик калганда,
 Ажыбай башын салыптыр.
 Ал үйдөгү эрлердин,
 Эркин жаткан шерлердин,
 Караанын көрүп калыптыр.
 Аптыгып калган Ажыбай,
 Буларды ойго алыптыр.
 Койондой окшош эки уул,
 Телегейи тегиз уул.
 Көзгө сүрдүү көрүнөт,
 Желмогузбу теги бул?
 Кыздардын бери жагында,
 Келбээрсип булар отурган,
 Керебет алтын тагында,
 Алардан ары төр жакта,
 Ажыдаардай айбаты,
 Арстандан бирөө көрүндү.
 Көрө замат Ажыбай,
 Көңүлү жаман бөлүндү.

Айбатынан айбыгып,
 Кара жандан түңүлөт.
 Ажары анын башкача,
 Айдай болгон бир сүрөт.
 Кыйа салып караса,
 Кызыл чийкил нурлуу жүз,
 Туура карап Ажыбай,
 Көрө албады нурун түз.
 Алтындан кемер курчанган,
 Албырып бети нур чалган.
 Мусурканып мур жанган,
 Муздай темир курчанган.
 Мостойунку бул эрен,
 Эки жигит котчу алган.
 Семетей келип болгонун,
 Ажыбай билет ал кайдан?
 Үйгө киши киргизбей,
 Эшикке чыкты Семетей.
 Ээрчип чыкты кош чоро,
 Жоо жарагын белендей.
 Айбатынан Семендин,
 Аңтарылып көз жайнап,
 Күрмөөгө келбей кызыл тил,
 Таштагандай бек байлап.
 Ажыбай менен Түмөнбай,
 Аста басып кедендеп,
 Аттарын минип кайтышты,
 Артын карап элеңдеп.
 Семетей туруп кеп айтат:
 ~ Ой, жигиттер – деп айтат.
 Мен укканды уктунбу?
 Мен туйганды туйдунбу?
 Айчүрөктүн сөзүнө,
 Акылыңды бурдунбу?
 Бозучуктун сеңирге,
 Ажыбай менен Чыңкожо,
 Болжошуп келген турбайбы.
 Кимиң барсаң, аның бар,
 Бириң мында калыңар,

СЕМЕТЕЙ

Бир кишилик алың бар.
 Бирөөң чалгын чалыңар,
 Чалгын чалып баруучуң,
 Тайбуурулду минип бар.
 Шыгайдын уулу Чынкожо,
 Чыгып калса жолуңдан,
 Ичин жарып, итке сал.
 Канын төгүп башын ал,
 Жүрөк канын тамызбай,
 Ичип алып, жолго сал!
 Канчоросу калтылдап,
 Күлүстөн туулган Гүлчоро,
 Күлүмсүрөп жаркылдап,
 Күзгүдөй көзү жалтылдап:
 – Бар десең, аба барайын,
 Барбай кантип калайын?
 Жолукса Толтой, Чынкожо
 Жообу эмне алайын.
 Түрү суук болушса,
 Тирүү койбой сойойун.
 Кан атам Манас болгон соң,
 Сойбой кантип койойун?
 Буурулдун эки күндүк эти бар,
 Тиктелип жүнү бириндеп,
 Тери калган жери бар.
 Абыкенин Актелки,
 Абыдан сууту каныптыр.
 Как ошону минсемби?
 Кайгуулга келген жан болсо,
 Каршылашкан кан болсо.
 Карсылдашкан эр болсо,
 Найза сайар шер болсо,
 Тайманбай турган жан болсо,
 Тамашага батсамбы?
 Мингени күлүк ат болсо,
 Олжолоп аны кайтсамбы?
 Анда Семен муну айтат,
 Айчүрөктүн алдында,
 Агартып тишин кылайтат:

– Азелден кудай ак жасап,
 Атаң келген дин үчүн.
 Каалап келген ак динди,
 Калпа, султан, пир үчүн.
 Таштап келген тактасын,
 Акыреттин камы үчүн.
 Айтылат иши ар жерде,
 Какандыктын каны үчүн.
 Түгөнбөйт анын жомогу,
 Туйунтуп айтса эл үчүн.
 Басташкан байлап, белин бек,
 Ата конуш жер үчүн.
 Сен ошол, Алмамбеттин уулусуң,
 Бүгүн сага берейин,
 Алдымда минген Буурулум.
 Арстаным чоро, кийип ал,
 Барандын огу батпаган,
 Атакемдин буулумун.
 Абайлап сөзгө кулак сал,
 Акылман чоро кулунум.
 Аттанып чыксаң акжолтой,
 Аркамда жүрсөң сан колдой.
 Арка кылган эки уул,
 Алдымда турсаң миң колдой.
 Аттан арман кылбагын,
 Аттангын, чором, турбагын.
 Байлоодо жүргөн бабында,
 Баарысы чабар табында.
 Он төрт күлүк ат келди,
 Баары тулпар мал келди,
 Аралап бүгүн турасың,
 Атасы башка жат элди.
 Канчоро жатып албасын,
 Жайлоого атты айдасын.
 Асыл жеңең Айчүрөк,
 Азык-түлүк камдасын.
 Кас санаган душмандар,
 Кагылышсаң кан болсун,
 Өнөгүң элде даң болсун.

Алдындагы Тайбуурул,
 Атагы чыккан кан Буурул,
 Кадууга чапсаң чаалыкпас,
 Канчалык чапсаң арыбас,
 Өөдө-ылдый ылгабас,
 Өркөчү бийик, сээри пас,
 Тутам шыйрак, жез билек,
 Тунук тулпар Буурул ат.
 Ката сайып жаралуу,
 Калганга болсоң табалуу,
 Калтырбай сени талаага,
 Алып келет абаңа.
 Өлүп калсаң сөөгүңдү,
 Таштап атпайт арага.
 Он беш асый болгуча,
 Өзү айбан болсо да,
 Антын актап, тоо сактап,
 Мени күйгөн Тайбуурул.
 Ишенгеним эки уул,
 Арка кылган бир Буурул.
 Азырынча Гүлүстөн,
 Ал Буурулду минип тур.
 – Кандай барсаң, андай бар,
 Жоо жарактын баарын ал.
 Жолукса Толтой, Чынкожо,
 Жобунтуп ага кайгы сал! –
 Жообун абаң бергенде,
 Жоо дегенде сүйүнүп,
 Кобурлуу тууган чунагың,
 Мыйыгында күлүнүп,
 Башкасына карабай,
 Буурулду көздөй жүгүрүп.
 Куйушканын узартып,
 Чап олоңун кыскартып.
 Качкан элик чокулуу,
 Алдыңкы кашы карк алтын,
 Атадан калган аккаңкы ээр,
 Тайбуурулга токунду.
 Аттанып чороң жүрөрдө,

СЕМЕТЕЙ

Арстан Семен муну айтат,
 Садагасын кактырып,
 Чоролорун жубантат:
 – Алыска жүрөр Гүлчоро,
 Адамдан артык эр чоро.
 Өлбөй жүрсөң жолдошуң,
 Тирүү жүрсөң колдошуң.
 Канчоро, камда садага,
 Гүлчорого жол болсун!
 Абасы анча айтканда,
 Канчоро карап турабы?
 Алек-далек жүгүрүп,
 Арстандай бели бүгүлүп.
 Кечиктирбей бу дагы,
 Дайарланды заматта.
 Садагага чабарга,
 Сары башыл улагы,
 Анын арты жагынан,
 Айлана чаап энтелеп,
 Алып келди айдатып,
 Мала кашка уй менен,
 Ак боз бээни жетелеп.
 Арстаның Семетей,
 Атасы Айкөл Манастын,
 Арбагына жалынып.
 Анын атап жолуна,
 Ак боз бээни чалдырып,
 Мала кашка уйду ал,
 Элге тирүү талатып,
 Кескилетип алдырып.
 Сары улакты Гүлүскө,
 Садагага кактырып.
 Ак жолуна чорондун,
 Алтындан жолдук чачтырып.
 Курун салып мойнуна,
 Бата берип барылдап,
 Бала жолборс Семетей,
 Турганда минтип бакылдап.
 Атасынын колдоочу,

СЕМЕТЕЙ

Өлбөгөндө жолдошу,
 Ошолордун баарысы,
 Көрүнүп көзгө ашкере,
 Келип турду жакындап.
 Опол тоодой зор Манас,
 Мингени анын Аккула
 Маңдайда кызыл меңи бар,
 Жылаңайлак, жылаңбаш,
 Суулугунда бир бала.
 Эки түгөй сур бежөк,
 Эки үзөңгүгө жабышып.
 Куйругун көккө көтөргөн,
 Кара чаар жолборстор,
 Эки жанда кабышып.
 Камчы саптай ак жылан,
 Үч курчалып белине,
 Кулактан башы артылып,
 Тилинен күйүп өрт чыгып,
 Көзүнөн жалын от чыгып,
 Кошулуптур чорого,
 Бир ажыдаар бу чыгып.
 Бермети беттен төгүлгөн,
 Бешене жарык көрүнгөн,
 Саамай чачы бириндеп,
 Салынып жерге желбиреп.
 Шөкүлө башка кийинген,
 Өңү анардай кызыл кыз,
 Өзү жандан узун кыз,
 Учкаша минип артына,
 Баратты ийин артылып.
 Алтымыш кулжа бөлүнүп,
 Эки жакта көрүнүп.
 Булар да өттү дапдайын,
 Сүрөттөй көзгө тартылып.
 Кабылан, жылан, жолборсу,
 Суркойон бала жолдошу,
 Кыз олуя колдошу.
 Аркасында көп экен,
 Алтымыш түркүн жөлөгү.

Төрө Манас баатырдын,
 Тукумунун өбөгү.
 Кош болуп мындан Семетей,
 Гүлчорону аттантты,
 Сайарына колуна,
 Сырнайзаны карматты.
 Чабарына Ачалбарс,
 Айбалтаны байлатты.
 Атарына Аккелте,
 Ай далыга шайлатты.
 Жарактын баарын жам кылып,
 Чоронун көөнүн жайлантты.
 Бастырарда Гүлчоро,
 Баатыр Семен дагы айтты:
 – Касташкан душман жоолордон,
 Калдайган бийик тоолордон,
 Кармашчу Толтой, Чынокжо,
 Каңгайдан келчү жоолордон.
 Тайманбастан, Гүлчоро,
 Качырып найза салгының.
 Кабыргасын кыйратып,
 Кара боорун жаргының.
 Жолдошу чоро бул болсо,
 Жолборсу кандай кылат деп,
 Жүрөгү чыгып кабынан,
 Түңүлсүн чочуп жанынан.
 Атын уккан байагы,
 Бозурчуктун сеңирге,
 Болжолдуу жолдун чегине,
 Тармалсаздын ойуна,
 Талдуу суунун бойуна,
 Жалгыз жаман тегирмен,
 Душмандын келер жолуна,
 Азыр болгун ушуга.
 Аттан түшүп жатпагын,
 Уктап кокус калбагын.
 Түшүп аттан уктайм деп,
 Түйшүктү башка салбагын.
 Абаңдын айткан акылын,

СЕМЕТЕЙ

Абайлап, чором, аңдагын.
 Унутпастан кунт койуп,
 Кулагыңда кармагын.
 Батасын алып Семендин,
 Тонун кийип берендин.
 Бар жарагын асынып,
 Шай колдогон эрендин.
 Күчү артып күүлөнүп,
 Күлүп кетти Гүлчоро,
 Атырылып жолборстой,
 Жүрүп кетти Гүлчоро.
 Бозурчуктун сеңирге,
 Талдуу суунун бойуна,
 Барып жетип Гүлчоро,
 «Болжолдуу сеңир жери деп,
 Адамдын айткан кеби деп,
 Кас санашкан душмандын,
 Кан болор келди эби деп.
 Жолун тосуп турайын,
 Жолукса Толтой, Чыңкожо.
 Жыпжылма түптүз кылайын.
 Кызыл канын агызып,
 Кылдай мойнун кыйайын.
 Ажалым жетсе өлөйүн,
 Азабым болсо көрөйүн.
 Атактуу Толтой жолукса,
 Найзалашып көрөйүн.
 Чыңкожо мага кез болсо,
 Башын кесип жөнөйүн».
 Алып учуп жүрөгү,
 Гүлчоронун дегдептир.
 Айланып сеңир тумшуктан,
 Аттын изин караса,
 Анда пенде келбептир.
 «Келер бекен булар деп,
 Таң аткыча турам деп,
 Таң аткыча келбесе,
 Таап алып бир киши,
 Келгеним кабар кылам», – деп.

Ийе тартып Буурулду,
 Тизгинин кайра каңтарып,
 Аккаңкы башын кучактап,
 Уктады көзүн аңтарып.
 Кыйладан бери Гүлчороң,
 Кыз-келиндин жанында.
 Кызык уйку ала элек,
 Кыйналып келген жол тартып,
 Абыдан ардык чыга элек.
 Үзөңгүгө тамандап,
 Сырнайзасын кучактап,
 Аккаңкыга баш койуп,
 Калды чороң кана уктап
 Муну койо туруңуз,
 Сактап жаткан байагы.
 Толтой менен Чыңкожо,
 Ошондон кабар угуңуз.
 Ажыбай менен Түмөнбай,
 Аттанып алар кеткенде,
 Чыңкожо менен эр Толтой.
 Кошунуна жеткенде,
 Чыңкожо туруп кеп айтат:
 – Э, досум Толтой, – деп айтат.
 Балбандык күчтө чыңалдың,
 Баатырдык даңкың чыгардың.
 Мени менен дос болуп,
 Мелжемдүү жерде сыналдың.
 Арка болуп өзүмө,
 Антташкан сөздөн чыга алдың!
 Айкырып сен турганда,
 Ар ишти өзүм кыла алдым.
 Ажыбайды коркутуп,
 Жүрөгүн каптан чыгардым.
 Бирок дагы сөзүндө,
 Тетири турат булардын.
 Жумуштан койбой чаланы,
 Бүгүн чалгын чалалы.
 Кандай болуп жаткандыр,
 Айчүрөктүн абалы?

СЕМЕТЕЙ

Андан кабар алалы,
 Абдан билип абалын,
 Анан кайра жаналы –
 Деп, Чынкожо айтканда,
 Баш ийкеп Толтой калганы.
 Арты-алдын ойлобой,
 Арам нээт чубуттун,
 Алдаганын болжобой,
 Көөдөгүнө салганы.
 «Чүрөктөн кабар алам» деп,
 Бастырып жолго чалганы.
 Толтойдун жайын менден ук,
 Менден уксаң бейлеп ук.
 Каардуу Толтой баатырдын,
 Абдан жайын ээлеп ук.
 Кара сакал, балбан эр,
 Калмактан олжо алган эр.
 Катылышкан душманын,
 Кан кылып, мээсин жайган эр.
 Качырганын кайсаган,
 Касташканы калбаган.
 Чыккан эмес калмактан,
 Каш кайтарар эч бир жан.
 Жеңилбес баатыр Толтойдун
 Эңишип пенде чыкпаган.
 Алым алып, мал алып,
 Кызыл дилде зар алып,
 Кызылбаштын Контукчу,
 Индыстан менен Иранды,
 Былк эттирбей коркутчу.
 Алым берип сандалып,
 Жанын багып турушчу.
 Толтой менен салышып,
 Контукчу өлгөн болучу.
 Контукчуну сойгон деп,
 Өлгөнчө алар коркушчу.
 Индыстан менен Ирандан,
 Эч бир пенде албаган,
 Эрегишкен эчендин,

Эдебин берип жалмаган.
 Кызыл сакал, балбан эр.
 Кырымды чаап алган эр.
 Кырым менен Урумга,
 Кызыл тумшук, көк көздүү,
 Кыжылдаган көп элге,
 Кыргынды далай салган эр.
 Калың жоодон качпастан,
 Каш кайтарган албан эр.
 Кан Манастын тушунда,
 Чынмачынга барам деп,
 Чын ачуум келсе меники,
 Чоң Бээжинди алам деп.
 Талап кылган ойу бар,
 Кайда барса акжолтой,
 Кутургурдун жолу бар.
 Шай колдогон Семене,
 Шашып Толтой катылып,
 Кыйын болду чакылып.
 Түбүндө жүрүп түгөнгүр,
 Чынкожонун көөнү деп,
 Мерт болгону эмгиче,
 Элде жүрөт айтылып.
 Күндү эсептеп эр Толтой,
 Чынкожого кеп салды,
 Мына мындай олчондой:
 - Ажыбай менен Түмөнбай,
 Келбей калды бүгүн деп,
 Чынкожо, турат ойумда,
 Мына мындай күмөн кеп.
 Токсон күн мөөнөт алганда,
 Акундун кызы Айчүрөк,
 Аккуу болуп учкан бейм,
 Ак булуттуу асманга.
 Же болбосо Чүрөктү,
 Калмактан калдай алганбы?
 Же болбосо Айчүрөк,
 Казакка кабар салганбы?
 Же болбосо Айчүрөк,

СЕМЕТЕЙ

Катагандын кан Кошой,
 Анын уулу Жалгызек,
 Ага кабар салганбы,
 Баштап келип калганбы?
 Же болбосо Чынкожо,
 Менин, ойлогон ойум жалганбы?
 Туйунбадың, тим болдуң,
 Же Ажыбай алдап салганбы?
 Арстан Манас бел куда,
 Болгон башта деди эле,
 Же ага кабар салганбы?
 Баштап келип калганбы,
 Жетим калган Семетей,
 Жерин таап алганбы?
 Жесир калган Каныкей,
 Элин таап алганбы?
 Аселде оозун чайкаган,
 Ак сакалын жайкаган.
 Адамдан ашкан кемеңгер,
 Акылман Бакай айлакер,
 Бегин таап алганбы?
 Акундун кызы Айчүрөк,
 Ошол Манас тукуму,
 Белсинип чыккан Семетей,
 Белин таап алганбы?
 Таап келген эрлерди,
 Күтүп булар калганбы?
 Же болбосо Чынкожо,
 Ажыбай менен Түмөнбай,
 Айткан кеби жалганбы?
 Алыстан киши келтирип,
 Бел байлашып алганбы,
 Бек ишенип аларга,
 Бекинип жатып калганбы?
 Бек ачуум келди меники,
 Белгилүү сеңир урчукка,
 Аттанып өзүм барсамбы,
 Андан чалгын чалсамбы?
 Мына ошентип эр Толтой,

Суркойонду токутуп,
 Сырнайзасын курчутуп.
 Кылычы жанда кыңгырап,
 Кетелек белде дыңгырап.
 Кытайча кызыл доолбас,
 Чымын тийсе зыңгырап.
 Суркойон минип болкойуп,
 Сырнайза колдо койкойуп.
 Айбалта белге асылып,
 Көк жеке бутта чойкойуп.
 Асынып мылтык мурчанып,
 Муздай темир курчанып.
 Өрттөй көзү кызарып,
 Куудай мойну узарып.
 Кызыталак зор Толтой,
 Өзү жөнөп калганы.
 Чар тарапка көз салып,
 Чалгынды өзү чалганы.
 Алдындагы Суркойон,
 Арыштай басып элеңдеп,
 Белсенип чыккан эр Толтой,
 Белин байлап бекемдеп.
 Ченчиге келген жоо болсо,
 Чымындай жаны чыркырап,
 Чыкпас жайга кетер деп.
 Эсирген Толтой келатат,
 Эрегишкен жоо болсо,
 Эки чайнап жесем деп.
 Андан эч бир кообу жок,
 Ойгоно турган ойу жок.
 Сырнайзаны кучактап,
 Аккаңкыга баш койуп,
 Коңурук тартып Гүлчоро,
 Уктап жатат мас болуп.
 Астында Буурул аты бар,
 Асманда тийген айы бар.
 Айдын жарык мезгили,
 Он эки, он үч чагы бар.
 Багыштын уулу эр Толтой,

СЕМЕТЕЙ

Гүлчоронун жанына,
 Келе жаткан жайы бар.
 Өңүт алып куу Толтой,
 Көлөкө менен жарыктын,
 Ортосунда келатат.
 Өпкөсү батпай көөдөнгө,
 Толтосунда келатат.
 Көрүп калды Буурул ат,
 Мына ошону жаныбар.
 Көрөрү менен Тайбуурул,
 Кошкурук атып калганы.
 Таттуу уйкудан Гүлчоро,
 Умачтай көзүн ачканы.
 Көрүнбөй көзгө эч караан,
 Уйкуга кайра батканы.
 Алдындагы Тайбуурул,
 Турбай туйлап, жер чапчып,
 Октос берип басканы.
 «Арам өлгүр кантет» деп,
 Ачуусу менен Гүлчоро,
 Көзүн бардап ачканы.
 Бет маңдайын караса,
 Бир тоо жылып келатат.
 Тообу десе кишидей,
 Тоорулуп, өңүп келатат.
 Көрөрү менен чорондун,
 Көзү умачтай ачылды.
 Найзасын алып колуна,
 Тайбуурулду теминип,
 «Манастап» бала бакырды.
 Тоодой болгон Толтойду,
 Тоо экен деп жазганбай,
 Томуктай кызыл жаш бала,
 Токтобостон качырды.
 Кан Коңурдан качпаган,
 Калың жоодон шашпаган.
 Кайран баатыр Толтойуң,
 Канчаны жерге жаздаган.
 Сыймыгы учуп башынан,

Айрылып атак-даңкынан,
 Катуу шашып баладан,
 Капысынан качырган.
 Айтарына сөз таппай,
 Басарына жол таппай.
 Ашыгып Толтой бурулуп,
 Суркойондун санына,
 Сокмоктуу камчы урулуп.
 Акыл-эстен айрылып,
 Алактап катуу шашыптыр.
 Ажыдаар көрө калгандай
 Артына Толтой качыптыр.
 Качырганда турчубу,
 Кайраты өткүр жаш бала,
 Кандим эмес боз бала,
 Болжолдуу жерин биле албай,
 Болжоп найза сайа албай,
 «Кара бойу тоодой деп,
 Кандай болсо андай деп,
 Бир жерине Сырнайза
 Тийсе учу жарар» деп,
 Энтелеген түгөнгүр,
 Эндекей найза алыптыр,
 Эң эле катуу сайыптыр.
 Шай колдогон баланын,
 Шашкалаң сайган найзасы,
 Оң бөйрөгүн аралап,
 Көбүк этин жаралап,
 Мүчүлүш араң жеткени,
 Тоодой болгон Толтойго.
 Толук найза жетпеди.
 Көмөлөнбөй Толтойуң,
 Кутулуп аман кеткени.
 Алдындагы Суркойон,
 Алып барат ашыгып.
 Аркасында Тайбуурул,
 Араандай оозу ачылып.
 Төрт айагы тийген жер,
 Кемегедей казылып.

СЕМЕТЕЙ

Аркасынан чыккан чаң,
 Жөө тумандай жазылып.
 Тизгин менен иши жок,
 Тигилип чороң октолду.
 Чалынып колу тизгинге,
 Буйдалып Буурул токтолду.
 Кыраан Толтой баатырын,
 Кылчайып артын карабай,
 Караганга жарабай,
 Карчыттан канын койултуп,
 Качып барат талаалай.
 «Карасын кайдан көрдүм деп,
 Бир беттешпей өлдүм деп.
 Чынкожо тилин алам деп,
 Тирүүлөй кордук көрдүм» деп.
 Суркойон менен балактап,
 Жаралуу болгон Толтойдун,
 Эси кетип салактап.
 Күрө тонун жыйа албай,
 Эки этеги далактап.
 «Кайдасың – деп, – Чынкожо»,
 Айкырып Толтой алактап.
 Койонсур менен койгулап,
 Колго кирди шалактап.
 Чалынган колун Буурулдун,
 Бошотуп минип атына.
 Шай колдогон Гүлчоро,
 Шашып калган Толтойдун
 Сайа түштү артынан.
 Ар кандай кызык угасың,
 Алардан жомок айтылса.
 Баатыр болбой, шер болбойт,
 Башы өлүмдөн тартылса.
 Болсо да бала Гүлчоро,
 Башын тартпай жөнөдү.
 Кандим болгон баатырча,
 Азыраак токтоо кылалбай,
 Толтой качты катынча.
 Дагы турат талабы,

«Тоодой болгон кишини,
 Томолотуп жыксам деп,
 Топого башын тыксам деп,
 Кылычтап башын кессем деп,
 Кыпкызыл канын ичсем деп,
 Абакем менен Чүрөккө,
 Кыз-келиндин алдында,
 Кызматым айта жетсем» деп.
 Кыз эсине түшкөндө,
 Кыйалын өзү болжобой,
 Аба эсине түшкөндө,
 Алды-артын ойлобой.
 Алдындагы Буурулду,
 Атырылтып аргытып,
 Артынан чаңын баргытып.
 Алдындагы Толтойго,
 Эми кууп жетерде,
 Эңкейтип сайып кетерде.
 Кайнаган калың көп элге,
 Селдей болгон аскерге,
 Тумандай болгон топ элге,
 Жер сойулган аскерге,
 Жедигердин Толтойу,
 Желип кирип барганы,
 Өксүп Гүлүс калганы.
 Өкүрүгү Толтойдун,
 Уккандын баарын чочутту.
 Качышы анын кан болуп,
 Калайыкты коркутту.
 Шыгайдын уулу Чынкожо,
 Акылынан шашканы.
 Толтойдун чыгып алдынан,
 Чылбырынан алганы:
 – Сүргөндөй бирөө камчылап,
 Суркойон тулпар күлүктү.
 Эрдигиңен айрылып,
 Салганың кандай түйшүктү?
 Эл укса муну эмне дейт,
 Өкүрүп Толтой не болдуң?

СЕМЕТЕЙ

Карабай качып артыңа,
 Өкүнүп Толтой, не болдуң?
 Кол сынса да кокустан,
 Жең ичинде болучу.
 Баш жарылса бирөөдөн,
 Бөрк ичинде болучу.
 Өлбөй туруп өкүргөн,
 Баатыр кантип оңучу?!
 Жерге кирген Толтойум,
 Жеңилдик жайың мына ушу!
 Ар канча кууган болсо да,
 Аста келсең болбойбу?
 Айдап келген колго бу,
 Сыр бербесең болбойбу?
 Өлсөң башың өлбөйбү,
 Өксөбөй келсең болбойбу?
 Жаның чыгып жатса да,
 Өкүрбөй келсең болбойбу?
 Качканыңды көргөндө,
 Кайнап жаткан жедигер,
 Кантип тосуп токтотом,
 Качып берсе калың эл?!
 Жаман сөз ачуу, жан татты,
 Жарасынан Толтойдун,
 Жабышып өпкө кан катты.
 Алып барып түшүрүп,
 Эл ичинде кыйыны,
 Айлакерлер жыйылды.
 Кантемир дары бар эле,
 Найза тийген жарага,
 Кашкулак өтү дары эле.
 Кырма кызыл дарысын,
 Келтирди койбой баарысын.
 Кантемирди эзилтип,
 Кан Толтой баатыр төрөнүн,
 Жарасын көрдү чечинтип.
 Кайнатма кара дарыны,
 Тышынан чаап шыбады.
 Ороп-чулгап жаткырып,

Оолак үйгө бактырып.
 Сары улагын таптырып,
 Садагасын кактырып.
 Улуу бешим болгондо,
 Ооруган жери басылып.
 Ордунан турду эр Толтой,
 Чайыттай көзү ачылып.
 Көптү көрүп жашаган,
 Көптүн башын ашаган,
 Жел тобурчак ат минген,
 Темир калкан тон кийген.
 Журт башкарган жашынан,
 Эл башкарган башынан.
 Ак сакалдуу карысы,
 Байтеке деген вазири:
 – Толтой, аман барсыңбы,
 Намыссыз тууган жансыңбы?
 Анча коркуп качкыдай,
 Акылыңан шашкыдай,
 Не көрүндү көзүңө,
 Не билинди өзүңө?
 Калдаңдап качып кан башың,
 Кандай жорук баштадың,
 Эрдикти кайда таштадың?
 Анда Толтой кеп айтат:
 – Чалгынга бардым, – деп айтат,
 Акун кандын шаарында,
 Мени кууп чыккандай,
 Карчытка найза тыккандай,
 Колу жоону бар беле?
 Жоого чыгар беттешип,
 Күч ортосун чектешип,
 Найза сайар кектешип,
 Болук уулу бар беле?
 Мындан мурда барганда,
 Андай шумдук жок эле.
 Бүгүн барып карасам,
 Кызыл буурул ат минген,
 Кыл куйругун шарт түйгөн,

СЕМЕТЕЙ

Кызыл чийкил жаш бала,
 Он беш менен он төрткө,
 Чыгар-чыкпас баштанат.
 Башкача сүрдүү бакырат,
 «Манастап» ураан чакырат.
 Кандай жан деп карасам,
 Эки түгөй сур бөжөк,
 Үзөңгүгө жабышып,
 Кара чаар кабылан,
 Капталында жарышып,
 Жылаңайлак жаш бала,
 Жылоодон алып жетелеп,
 Учкаша минген кызыл кыз,
 Көрүндү башы чекелеп,
 Айбыкканым ошондон,
 Абаке, али кете элек.
 Отуз кулжа он бештен,
 Эки жакта бөлүнүп.
 Көсө куйрук көк даңгыт,
 Көт жагында көрүнүп.
 Жаман чуркап алыптыр,
 Ошонун баары дабырап,
 Ошолорду көргөндө,
 Токтоно албай мен качтым,
 Акылыман ажырап.
 Карчыттан урган найзасы,
 Кабыргамды аралап,
 Тоодой болгон мен кулду,
 Томуктай бала жаралап.
 Эс акылым жыйа албай,
 Качып бердим талаалап.
 Өөдөсүнө калганда,
 Өксүтүп атын Суркойон,
 Элди көздөй бет алып,
 Араң келдим чамалап.
 Чалгын чалам жалгыз деп,
 Чактабай жаман кутурдум.
 Сур бууданым болбосо,
 Тирүү кайдан кутулдум?!

Ушул болду көргөнүм,
 Уйатыман өлгөнүм!
 Анда вазир кеп айтат,
 Уккандарды муңайтат:
 – Бул көргөнүң жалгандыр,
 Бул көргөнүң чын болсо,
 Астына анын мингени,
 Кызыл Буурул ат болсо,
 Качырып найза сайганы,
 Кызыл чийкил жаш болсо,
 Капарга албай кас жоону,
 Уктап атчан мас болсо,
 Оңуна келген олжосу,
 Ал төрөсү эмес чоросу.
 Көптү көргөн Айчүрөк,
 Көкөлөп учуп баргандыр.
 Канкор Манас тукуму,
 Көкжалга кабар салгандыр.
 Кошун тартып күркүрөп,
 Кудалап келип калгандыр?
 Кайгуулга чыгып чоросу,
 Кан Толтой сени сайгандыр.
 Өлгөн сайын өөрчүүчү,
 Өткүр Манас тукуму.
 Түгөнгөн сайын түтөөчү,
 Түгөнгүр Манас тукуму,
 Туйгун келип калгандыр.
 Алмамбет уулу Гүлчоро,
 Качырып найза салгандыр,
 Кабырганды жаргандыр.
 Аныгын абдан билели,
 Ошолордон болбосун,
 Жедигердин ушул доо,
 Тукумун үзүп койбосун.
 Ушул жерден кайталы,
 Тигил жерде эл-журтка,
 «Акун кан кызы Чүрөктү,
 Бербеди» деп айталы.
 Байтекедей карт вазир,

СЕМЕТЕЙ

Ушунча айтса насаатты,
 Чынкожо буга болбоду.
 Айласы кеткен Байтеке,
 Аңылдаган ал итке,
 Алдында болгон көп иштен,
 Айтып сөзүн козгоду:
 – Кечээ Көкөтөйдүн ашында,
 Көп жыйындын кашында,
 Болгон ишти айтайын,
 Бар элем мен башында.
 Кытайлардын Коңурбай,
 Мааникер сурап бир келген.
 Алтын менен күмүштү,
 Артык айтып ал кирген.
 Мааникерди бербесе,
 Калың элди кырам деп,
 Айагына чыгам деп,
 Алп Коңурбай, Нескара,
 Калмак менен кытайдын,
 Калтырбай баарын жыйам деп.
 Кара кыргыз калкына,
 Кылгылыкты кылам деп,
 Эки курдай мал сойсо,
 Эт тарттырбай жеп кеткен.
 Башкара албай Бокмурун,
 Баса албай кордугун,
 Баарысынан эс кеткен.
 Улуктун баары чогулуп,
 Ай тегерек отуруп,
 Ошондо кайта кеңешкен.
 Кошой анда кеп айткан,
 «Кокуй, балдар, – деп айткан.
 Жакыптын уулу канкорду,
 Кабылан Манас анткорду,
 Чакыргын десем болбодуң,
 Чакырбай кана оңгонуң?!
 Айткын десем болбодуң,
 Айттырбай кана оңгонуң?!
 Таласа этти мейли го,

Талап кетсе таптакыр,
 Айылыңды, малыңды
 Анда кайсы болгонуң?!
 Маанайы бийик адамдан,
 Манас менен ойнобо.
 Бокмурун малга чиренип,
 Байлыкты артык болжобо.
 Адамдан малды артык деп,
 Өзүңдү өзүң кордобо.
 Колдун кири байлыгың,
 Кыргыз болуп сойлобо.
 Адам болбой мал болбойт,
 Малыңа сен зордобо!
 Манас мында келбесе,
 Башкарып ал бербесе,
 Берилбей калат бул ашың,
 Аман калбайт соо башың!»
 Кан Кошойдун ал кебин,
 Кандын баары эп көргөн,
 Бербеген күлүк Мааникер,
 Каз тулпарды мингизип,
 Манаттан тонду кийгизип,
 Жайма көкүл Айдарды,
 Чакырууга жиберген.
 Алып баруучу кагазын,
 Өзү айтып чийдирген,
 Абаң Кошой билерман.
 Жайма көкүл жаш Айдар,
 Мааникер минип булкунтуп,
 Талдуу токой жер келсе,
 Так түйүлтүп олтуруп,
 Терең, бийик коо келсе,
 Терең, эндүү аң келсе,
 Тик түйүлтүп отуруп
 Улуу бешим мезгилде,
 Самарканда Манастын,
 Салынуу турган ордого,
 Барган экен ошондо.
 Сарытаздан кеп угуп,

СЕМЕТЕЙ

Заары күч Манас деп угуп,
 Бара албай калган жаш Айдар.
 Жакшылык болсо күсөгөн,
 Жамандык болсо түзөгүн,
 Каныкейге жолугуп.
 Буластаган Каныкей,
 Болжолдуу ишке данакер.
 «Айдар келди чакырып.
 Алдында турат Мааникер,
 Айтып келген даты бул,
 Алып келген каты бул.
 Айкөл Манас эр Бакай,
 Ачып кепти жообун бер»
 Каныкей андай дегенде,
 Манас кыйла күүлөнүп,
 Өөдө-төмөн сүйлөнүп.
 Акыры болуп бараса,
 Айкырыкты салыптыр,
 Ажыдаарча сүрдөнүп.
 Кырк чоро тегиз камынып,
 Окшош кызыл жамынып.
 Келген экен түн катып,
 Ач арстандай чамынып.
 Көкөтөйдүн Бокмурун,
 Алдынан тосуп келди эле.
 Аттан түшүп Манаска,
 Кол куушуруп жүгүнүп,
 Кош колдоп салам берди эле.
 Божураган бул акмак,
 Анан мындай деди эле:
 «Каңгайлардын Коңурбай,
 Мааникер сурап келиптир.
 Мааникер бербей мен койсом,
 Кырк казанды талкалап,
 Кырк бээнин этин жеп кетти.
 Калайыктын баарысын,
 Кандап кырам деп кетти,
 Атты алсын десемби,
 Ашты анан берсемби?»

Анда Манас кеп айткан,
 Ачууланып бек айткан:
 «Ой, куураган Бокмурун,
 Мааникер берем дегиче,
 Манас өлдү десеңчи!
 Калдайган калың алашты,
 Жерге көмдүм десеңчи!
 Кечээ Ийрижардын башында,
 Кырымкандын ашында,
 Алты жүз аттан бир чыккан,
 Мааникер күлүк болучу.
 Тууражардын башында,
 Турумкандын ашында,
 Тогуз жүз аттан бир чыккан,
 Мааникер күлүк болучу.
 Мааникер атты бербегин,
 Манасты өлдү дебегин.
 Калың алаш турганда,
 Кан Коңурбай баатырдан,
 Кайгырып кам жебегин!» —
 Мына ошентип эр Манас,
 Эл четинде токтолгон.
 Кырк чоронун арбагы
 Кызарып күйгөн от болгон.
 Кылкандай тегиз кырк кашка,
 Кылыгы журттан бир башка.
 Кырк чоронун баарына,
 Кызыл манат кийгизген.
 Жарактантып баарысын,
 Жалпы боз ат мингизген.
 Каш кайтарган адамды
 Кара жерге киргизген.
 Кылтыратып кылымды,
 Кыйындыгын билгизген.
 Кыргыз, калмак бөлүн деп,
 Кыйкырып ал угузган.
 Баш бербеген адамды,
 Бадыратып ургузган.
 Эки бөлүп, элди ал

СЕМЕТЕЙ

Эки жакка тургузган.
 Калмак менен кытайдын,
 Калтырбай баарын айдаган.
 Кетечинин Ийрижар,
 Келтирип баарын камаган.
 Ошондо мен Манастай,
 Ойротту бузар көрбөдүм.
 Толкундаса үйөрлөп,
 Тоону бузар көрбөдүм.
 Аш башкарып эр Манас,
 Ат чабылат деп айткан,
 Күлүгүң болсо чубат деп,
 Кыргыз менен калмакка,
 Кыйкырып Манас тең айткан.
 Кыңк эткен адам болбогон,
 Кыйыгына тийгендер,
 Кыйылып башы оңбогон.
 Кыраан баатыр Манастан,
 Кылымда адам озбогон.
 Чубатканда күлүктү,
 Алты миңче ат болгон.
 Катар-катар тизилип,
 Каркырадай сап болгон.
 Мааникерди чаппа деп,
 Калың калмак шарт койгон.
 Аткарып шартын эр Манас,
 Аларга да жол койгон.
 Ашка келген ошондо,
 Бир жүз кырк төрт тайпа экен.
 Көбүнөн көп, аздан аз,
 Бир миң беш жүз киши ылгап,
 Жаш Айдарды кылып баш,
 Булар кеткен ат айдап.
 Ат кеткен соң эр Манас,
 Ат башындай алтынды,
 Куржунга салып чак кылды.
 Чыккан аттын байгеси,
 Кырк миң дилде алтын деп,
 Кыйкыртып журтка даңк кылды.

Жүз он атка байгени
 Ошондо сайды мен көрдүм,
 Ошол өңдүү канкорду,
 Андан бери көрбөдүм.
 Кой башындай алтынды,
 Кол куржунга байлатып,
 Кошундун баарын жардатып.
 Эки балбан күрөшкө,
 Эки жактан чыксын деп,
 Кимиси чыкса байгеге,
 Алтынды ошол алсын деп,
 Кыргыз менен каңгайга,
 Кыйкырып Манас жар салган.
 Каңгайлардан Ороңгу,
 Келип түшкөн балбанга.
 Кыргыздан чыгар киши жок,
 Калтырашып калың журт,
 Камалып жарда калганда,
 Жаалуу Манас кеп айткан,
 Жалтанбай Кошой зардалга.
 Сенден башка киши жок,
 Өзүң чык, аба, балбанга.
 Чыкпай Кошой койо албай,
 Манас айтып салганда.
 Катагандын кан Кошой,
 Кындытып белин буунуп,
 Ошондо түшкөн майданга.
 Кетечинин кең сазга,
 Капыр менен мусулман,
 Шыкалыша жык толуп,
 Кейип Кошой турганда,
 Кийерге шымы жок болуп.
 Кан Манастын катыны,
 Каныкей тигип кам кылган,
 Ажыбайды жиберип,
 Кандагайды алдырган.
 Кабылан Кошой кийгенде,
 Тизесинен келгенде,
 Жакыптын уулу Манастын,

СЕМЕТЕЙ

Кармаганы шамдагай,
 Чечтирип алып чойгондо,
 Кан Кошойго чак келген.
 Каныкей тиккен кандагай.
 Баркырап Кошой кеп кылган,
 Манаска кебин эп кылган.
 Балам Манас, садага,
 Бул буйумду ким кылган?
 Анда Манас каткырып:
 – Келиниц, аба, – деп салган.
 Олуйа Кошой карыдан,
 Ошондо Каныш бата алган.
 Кыргыз, калмак кошулуп,
 Батага ал кол жайган.
 Ушул келген Семетей,
 Кыргыз менен калмактын,
 Батасынан бүткөн го,
 Кабылан Манас баатырдай,
 Атасынан бүткөн го.
 Ороңгу менен Кошой алп,
 Бел кармашып күрөшкөн.
 Этек-жеңин түрүшкөн,
 Өйдө-төмөн сүрүшкөн.
 Ороңгу кармап көтөрсө,
 Кан Кошой силкип түшүргөн.
 Так көтөрүп Ороңгу,
 Жерден үзүп алганда,
 Тарс дегиче чалкадан,
 Талпактай жерге чабарда,
 Калкамандын Кара атын,
 Камчылап Манас калганы.
 «Карма, Кошой, карма деп,
 Кайратың сенин кайда» деп,
 Качырып кирип барганы.
 Кайраттанып ошондо,
 Кайран балбан кан Кошой,
 Ороңгуну чандайтып,
 Чалкасынан салганда,
 Башка тээп тургузбай,
 Аттап кетип калганда.

Калың калмак ат койуп,
 Калдырашып чуркурап,
 «Балбанга чыкмак бар эле,
 Башка тепмек жок эле.
 Аттаганы кандай» деп,
 Кирип келген чукулдап.
 Жаасы катуу шер Манас,
 Жалаң болот испаны,
 Жанынан сууруп алганда,
 Калың калмак тим болгон.
 «Кап, сени», деп арманда,
 Калмак, кытай эки уруу,
 Айтылса тили миң буруу,
 Орус, бараң төрт уруу,
 Окшобойт тили көп буруу.
 Дагы Манас жар салган,
 Жөө күрөшкө чыгууну.
 Кытайлардын Нескара,
 Чыгамын деп октолгон.
 Алаштын калың ичинен,
 Ага чыгар жок болгон.
 Жүз көрүшүп той-тойлоп,
 Келин-кыз менен бирге ойноп.
 Кеткен экен эр Агыш,
 Бүткөн бойу тарамыш.
 Темир өзөк, таш жүрөк,
 Чыканактай ач билек,
 Чыгарган аны балбанга,
 Нескарадай зардалга.
 Бел кармашып, силкишип,
 Тизеден жерге киришип.
 Бирин бири жыга албай,
 Багалчеги кайышып.
 Эр Агыш менен Нескара,
 Эрегишип тайышып.
 Күлкүдөн Агыш токтобой,
 Нескарага жабышып.
 Кыз-келин менен жаткандай,
 Айкалышып канышып.
 Аны көрүп алп Манас,

СЕМЕТЕЙ

Ачууланып калганы.
 Калкамандын кара атын,
 Камчыланып барганы.
 Эр Агышты келтирип,
 Май куйрукка салганы.
 Манас салган оңобу,
 Чымырканбай койобу?
 Кайрат жыйнап, бел байлап,
 Карууланбай болобу?
 Эр Агыш ичтен чалды эле,
 Көтөрүп жерден алды эле.
 Нескараны чандайтып,
 Чалкасынан салды эле.
 Нескаранын башынан,
 Аттап кеткен эр Агыш.
 Башка тээп тургузбай,
 Таштап кеткен эр Агыш.
 Козголуп калмак чур кылган,
 Коңурбай баштап чыр кылган.
 Чырына Манас болбогон,
 Тийишкени сойлогон.
 Кошой менен эр Агыш,
 Байгени алып тойлогон.
 Жөө балбандар алды деп,
 Аттуу эңиш калды деп,
 Кыйкырып Манас жар салган,
 Эр эңишке чыккын деп.
 Ошондо чыккан Коңурбай,
 Алгара минип койкойуп,
 Көк темир менен курчанып,
 Опол тоодой зоңкойуп.
 Коңурбай жайын менден ук,
 Менден уксаң бейлеп ук.
 Ал Коңурбай каапырдын,
 Айлакерин элеп ук.
 Бирди койуп жүздү алган,
 Жалгыз жүрүп миңди алган.
 Тентек чыккан Коңурбай,
 Тең келбеген эч бир жан.
 Кытайларды элебей,

Бучкагына теңебей.
 Барба десе кенебей,
 Аскер алып ченебей.
 Чоң Бейжинге кол салган,
 Чогуусуна жол салган.
 Падыша болуп так минип,
 Эсен кандан журт алган.
 Ким чыгат буга эми деп,
 Калайык карап калганда,
 Кайран баатыр кан Кошой,
 Манасты чык деп салганда,
 Аккула кеткен байгеге,
 Атым жок деп турду эле,
 Байкабагам мен мурун,
 Датым көп деп турду эле.
 Ажыбай анда кеп айткан,
 Айдар кандын тобуна,
 Кызылжээрде, Кылкүрөң,
 Ат көрдүм сага деп айткан.
 Армандуу турган алп Манас,
 Ат кабарын укканда,
 Ээси ким деп сурабай,
 Өзү барган тутканга.
 Байлоодо турган жээрдени,
 Чечип алып жайма-жай,
 Жетелеп бара жатканда,
 Эч нерсеге карабай,
 Азиз кандын Алмамбет,
 Ажыбайды чакыртып,
 Алмамбет андан сураган.
 Сайышка минер атымды,
 Алып кеткен туурадан,
 Тиги жагалданган жалкы шер,
 Жаалысы катуу кайраттуу эр,
 Айтчы Ажыбай ким болот,
 Алп туулган баатыр эр?
 Ажыбай анда: «Манас – дейт,
 Тааныдың аны ырас» – дейт.
 Ажыбайга Алмамбет,
 Анда туруп мындай дейт.

СЕМЕТЕЙ

«Элүүдөн ашып асыйы,
 Өрү калган чагы эле.
 Чаппаса камчы баспаган,
 Сал камчыраак мал эле.
 Ат айасам болбостур,
 Алаштын эли оңбостур.
 Өпкөлөтө теминип,
 Өдө-ылдый желдирсин.
 Баса минип арстаның,
 Колтугун ачып кердирсин.
 Андан кийин Манасың,
 Кол кармашып, ал кирсин».
 Алгара минип Коңурбай,
 Кылжээрде минип эр Манас,
 Карсылдашып сайышты,
 Карап турду калтырап,
 Калың калмак, көп алаш.
 Качырып найза сайышып,
 Бир беттешип алышып.
 Бура тартып булт койду.
 Алгара кыйын мал экен,
 Кылжээрде дагы кылт берди,
 Тулпарлыгы бар экен.
 Кан Коңурдан эр Манас,
 Кайра тартар шер эмес.
 Андан артык болбосо,
 Алптыгы андан кем эмес.
 Кайра тартып эр Манас,
 Кылжээрдени бурганда,
 Кан Коңурбай капырга,
 Капталга найза тыкканда,
 Каңтара салып жыкканда.
 Коңурдун көзү жалдырап,
 Калмак менен кытайлар,
 Калды катуу алдырап.
 Коңурбай кыйын жан экен,
 Кыйын жигит ал экен.
 Темир чынжыр зым менен,
 Байланып алчу неме экен.
 Ажыратпай атынан,

Тартып калды Коңурду,
 Чынжыры анын чатынан.
 Өлбөсө да Коңурдун,
 Кызыл өңү кубулду.
 Сайганга эсеп болду деп,
 Кыргыздын эли чубурду.
 Кара боорун кан кылбай,
 Алдырса да байгени,
 Аман калды Коңурбай.
 Сенин атаң эр Багыш,
 Соога, баатыр, соогалап,
 Алдына кирип барганда,
 Кой башындай алтынды,
 Кармата берген зор Манас.
 Калбастан теги жоокалап,
 Кылга байлап жамбы аткан,
 Жамбыны да ашкере,
 Мерген Манас өзү аткан.
 Нескара өзү сынчы экен,
 Айдаркандын Көкчөсүн,
 Дуңчулукка чыгарган.
 Кыргыз, кытай, калмактын
 Алптары тегиз сыналган.
 Алты кандын ичинен,
 Айкөл Манас жараган.
 Ал өңдөнгөн мыктыны,
 Мен көрбөдүм адамдан.
 Ат келер кези болордо,
 Көксазга эл толгондо.
 Эл ортосун как жарып,
 Ат сүрөгөн ошондо.
 Чоң Жолой аты Ачбуудан,
 Манастын аты Аккула,
 Чагарак суулук өтүшпөй,
 Жанаша келген утурга.
 Ойлобостон убалын,
 Окугандай дубасын,
 Канжардап тилип соорусун,
 Өткөрүп кеткен Куласын.
 Кызыл алтын кырк миң сом,

СЕМЕТЕЙ

Чоң куржунга салдырган.
 Байгесин ал Куланын,
 Чоң Жолойго алдырган.
 Алдырганга арданып,
 Арстан Манас чыр салган.
 Алың келсе алгын деп,
 Алың мага келбесе,
 Аңылдабай жөн Манас,
 Аңырайып калгын деп.
 Бастырып Жолой калганда,
 Жандай түшүп эр Манас,
 Жаагын айра чапканга,
 Элебей да, кенебей,
 Куйултуп канын ченебей.
 Бейжинди көздөй бет алып,
 Сыздырып Жолой кеткени.
 Мааникер менен кубалап,
 Артынан Манас жеткени.
 Ажыбай бар жанында,
 Найзаны алып колуна,
 Жолойдун сайган жонуна.
 Жыгылып Жолой калганда,
 Аны таштап эр Манас,
 Ачбуудандай тулпарды,
 Ашып белди кетерде,
 Аккелте менен бир койуп,
 Аны окко учурган.
 Бууданга барып келгиче,
 Бурула берип токойго,
 Буйткалап Жолой кутулган.
 Бүгүнкү келген Семетей,
 Батадан бүткөн бала эле.
 Арбактуу алп Манастай,
 Атадан бүткөн бала эле.
 Акундун кызы Чүрөккө,
 Башында Манас куда эле.
 Анын уулу Семетей,
 Келиптир бизге удаа эле.
 Акундун кызы Чүрөктүн,
 Алуучу эри келген соң,

Каттылышпай кан төгүп,
 Кайтканыбыз биздин оң.
 Манастын уулу Семетей,
 Оңой-олтоң эр эмес.
 Оңойлук менен адамга,
 Оодарылар бел эмес.
 Гүлчоро менен Канчоро,
 Эр Толтой сенден кем эмес.
 Кашыңдагы Чынкожо,
 Жөн эле жүрөт күүлөнүп,
 Ал эч бирөөнө тең эмес.
 Барсак барып көрөрбүз,
 Ат изинен билербиз.
 Келген болсо көкжалдар,
 Ийинге тегиз сийербиз.
 Манастын уулу Семендин,
 Кызыл Буурул аты бар,
 Тулпардан күлүк салты бар.
 Он беш асый болгуча,
 Чоңойуп Семен толгуча,
 Түк кишиге көрүнбөй,
 Тоодо жүргөн жаныбар.
 Кулагында шамы бар,
 Куйундан бүткөн жаныбар.
 Кере баскан жерлери,
 Керегедей аң болот.
 Кайра баскан жерлери,
 Кашаты бийик жар болот.
 Эп келсе, балдар, койгула,
 Эсиңер менен болгула.
 Эрегишип калп эле,
 Элди кырып салбагын.
 Эр Толтой менен Чынкожо,
 Ойлонгун иштин ар жагын».

Вазирдин угуп айтканын,
 Эр Толтой анда кеп айтат:
 – Ой, Чынкожо кайнагам,
 Ырас айтат карт вазир,
 Кайталыбы деп айтат,
 Кечээ Көкөтөйдүн ашында,

СЕМЕТЕЙ

Көп жыйындын кашында,
 Эр Багыштын жанында,
 Эркечтенип ат минген,
 Эрке бала мен элем.
 Жин жыттанып бээ сойуп,
 Эт бышырган сен элең.
 Мактанасың сен бүгүн,
 Манаска качан тең элең?
 Айчүрөк алып нетесиң,
 Кай мураска жетесиң.
 Тилимди алсаң барбагын,
 Бекер калба салбагын!
 Чынокжо анда кеп айтат,
 Кашын серпип бек айтат:
 – Баатырлар ачкан жол ушу,
 Баласы эмес Манаска,
 Балта чапкан кол ушу!
 Эрендер ачкан жол ушу,
 Эр Семетей тургайлык,
 Манас менен башынан,
 Салышта жүргөн кол ушу!
 Сен эрке болсоң болгонсуң,
 Эл кыдырып көнгөнсүң.
 Жасоол болуп ал ашка,
 Эт бышырып жүргөмүн.
 Май болот буулум жибек – деп,
 Эски кийим кийгенмин,
 Сен ошондо көрүпсүң!
 Кайтар болсоң айта сал.
 Аккойондун үстүнө,
 Ага кошуп малымды ал,
 Ок тиштешип антташкан,
 Осол Толтой антыңды ал!
 Чынокжону сак койбой,
 Кардын жарып сууга сал.
 Байтеке, денем таштабай,
 Башымды кесип өзүң ал!»
 Антын Толтой ала албай,
 Кайтып артка жаналбай

Аккойондой айалдын,
 Кадырынан боло албай.
 Чынокжонун чыр салган,
 Кандап кардын жаралбай.
 Алдастаган эр Толтой,
 «Аттангын!» деп акырды
 Жедигердин көп колун,
 Жер жайнатып жапырды.
 Байтеке вазир, Саламат,
 Кошулуп ага Жаманак.
 Бөлүнүп элден беш берен,
 Бозучуктун сеңирге,
 Из чалып жете келишти.
 Тайбуурулдун изинен,
 Семетейдин келгенин,
 Анык билип сезишти.
 «Койгун десе болбойт деп,
 Бадырек Толтой оңбойт деп.
 Чынокжону чыңыртып,
 Кардын жарып сойбойт», – деп.
 Байтеке вазир муну айтат,
 Калың элди муңайтат:
 - Көрдүңөрбү мына бу,
 Күлүктүн изи турбайбы.
 Кере баскан жерлери,
 Кемегедей жар болгон.
 Кайра баскан жерлери,
 Каңтарылып аң болгон.
 Катылышсак канкорго.
 Каныбыз бөөдө төгүлөт,
 Баатыр Толтой бул жерге,
 Башыбыз биздин көмүлөт!
 Мына ушинтип Байтеке,
 Ажалдан мурда жан берди.
 Кан Толтойду кайгыртып,
 Карайлатты бүт элди.
 Муну мындай таштайлы,
 Чынокжо менен Толтойдун,
 Өлүмүнөн баштайлы.

ЧЫНКОЖО МЕНЕН ТОЛТОЙДУН ӨЛҮМҮ

Толтойду сайып ала албай,
 Же аралап топко баралбай.
 Арманда калган Гүлүстөн,
 Жарыла жаздап буулугуп,
 Ардыгып ыза күйүттөн,
 Өзүн өзү жемелеп,
 Мындай ойлоп күйүккөн.
 «Жарагымда жаман жок,
 Минген атта өөн жок.
 Колумда туруп Жойболот,
 Кутказып ийдим душманды.
 Эми айлам не болот?!
 Касиреттүү абамдын,
 Кечинде берген батасы,
 Тийбей калган окшонот.
 Катып колум мурдума,
 Кан абама мен барсам,
 Кайда менде бет болот.
 Баш байланып бара албай,
 Батага сайып жоо албай,
 Катарга башым жеткенде,
 Кадамым минтип катарбы?!
 Муну ойлоп чунагың,
 Аралай түшүп четинен,
 Эңип бир жан алыптыр.
 Сүйлөтүп андан кеп угуп,
 Аныктап кепке каныптыр.
 Андан кийин Гүлчоро,
 Башын кесип ошонун,

Байланып жөнөп калыптыр.
 Түн ичинде дуу койуп,
 Ак эшиктүү коргонго,
 Айчүрөктүн ордого,
 Күн тийер мезгил болгондо,
 Салып барды ошого:
 – Айланайын, абаке,
 Минбеймин десем болбойсуң,
 Жайдак ооз Буурулуң,
 Жайлай албай курудум.
 Кийбеймин десем болбойсуң,
 Аколпоктой буулумуң,
 Анык мага чоң келип,
 Күрмөлө албай курудум!
 Бетиме келди жалгыз жан,
 Айбатына болуп таң.
 Кепке, сөзгө жарабай,
 Апкаарып кетип жүрөгүм,
 Ашыгып кетип билегим,
 Астынан найза сундурдум.
 Атам Манас чакырып,
 Айкырып кирдим жапырып.
 Тоодой болгон баатырды,
 Кутказып ийип курудум.
 Кармап алып бир жанды,
 Айттырып сөздү мен уктум.
 Башкарганы ал элдин,
 Чынкожо, Толтой баатыр дейт.
 Баатырлары ал элдин,

СЕМЕТЕЙ

Карала аттуу Саламат,
 Кайраттуусу Жаманак,
 Жекеге чыгар эрен дейт.
 Эртеңки күнү болгондо,
 Акун кандын шаарына,
 Кошуун курап, кол жыйнап,
 Селдей кылып, эр айдап,
 Эр Толтой мында келет дейт.
 Таап келген ишим бул,
 Айтып келген кебим бул.
 Жолго барган чорондун,
 Жооп берер сөзү бул.
 Гүлчоро кебин айтканы,
 Канкоруң эми жатпады.
 Ок, тулпарын белендеп
 «Жолунан тосуп барам деп,
 Жолукса Толтой, Чынокжо
 Башын кесип алам» деп,
 Эки чоро кол алып,
 Ок-дарысын мол алып,
 Төрө Семей баатырың
 Бозучук көздөй жол алып.
 Абыкенин Актелки,
 Аны минип Гүлчоро,
 Көбөш кандын Суртелки,
 Муну минип Канчоро,
 Абасынын жөлөгү,
 Канчоро менен Гүлчоро,
 Ээрчип булар жөнөдү.
 Бозучуктун сеңирге,
 Үркөрдөй болгон үч берен,
 Күн шашке мезгилде,
 Көк белеске келди эле.
 Минген аты жарады,
 Дүрбү салып мабулар,
 Алды жагын карады.
 Жетисуу толгон жедигер,
 Жер жүзүндө кыбырап,

Желек, туусун көтөрүп,
 Жөлөнүп булар келатат.
 Манастан калган кайрама,
 Оң-тетири каратып.
 Жайнап жаткан аскерди,
 Жана айланып карашып.
 Гүлүстөн эр Гүлчоро,
 Түндө калган кур жемсөө,
 Оттой күйүп жаны ачып.
 Мылтыктарын октошуп,
 Милтелерин чоктошуп.
 Ооз отунун дарысын,
 Тырмак менен талкалап,
 Камынып булар калышты,
 Аттары сууган бүт жарап.
 Өрөпкүтпөй душманды,
 Ичине салып бушманды.
 Карала атын атам деп,
 Канчоро баатыр күүлөндү.
 Семетей анда кеп айтат:
 – Ашыкпа, чором, – деп айтат.
 Найзалашып эр сайбай,
 Экөөнү катар бир сайбай,
 Ок атыш наркта жок деген.
 Кетсе да айлаң түгөнүп,
 Атпа мылтык ок деген.
 Олутсуз сөздү айтпагың,
 Оозуңа келсе бок жеген!
 Канкор Семең сүйлөнүп,
 Канчорону кой деген.
 Кылкылдатып сеңирге,
 Көк ала желек туу жайды.
 Жайылган тууну көрүштү,
 Каз канаттап калың кол,
 Катарлашып турушту.
 Баштамак болду жедигер,
 Балакеттүү жумушту.
 Ортого коймок болушту,

СЕМЕТЕЙ

Обур-добур урушту.
 Көк ала желек желпинген,
 Эр Толтойдун желеги.
 Эми тийер элине,
 Эрендердин кереги.
 Белин чындап буунуп,
 Даарат алып жуунуп,
 Дайарданды баатырлар.
 «Жетисуу толгон жедигер,
 Жар салышты чыксын деп,
 Жаманакка эриңер».
 Козголуп элден термелип,
 Чолок чаар ат минип,
 Жаманак элден бөлүндү.
 Аркасынан Саламат,
 Ат салып ал да көрүндү.
 Туйгун тууган Гүлчоро,
 Ат салып чыкты жекелеп.
 Жылкыны бирге куушкан,
 Кыргыз, кытай дебестен,
 Бир чоңойгон туушкан.
 Чубактын уулу Канчоро,
 Бул дагы жүрөт чекелеп.
 Баатыр тууган Жаманак,
 Балтыры жоон эр жигит,
 Көк найзасын өңөрдү,
 Күчүнө чиреп көгөрдү.
 Бала жолборс Гүлчоро,
 Өзү балбан эр чоро.
 Өчөшкөндү өткөрдөс,
 Өзү жолборс шер чоро.
 Кара түпөк чоң найза,
 Кармаганы колунда,
 Качырып бу да жөнөдү.
 Жаманактын найзасын,
 Жеткизбей баатыр Гүлчоро,
 Кол балта менен чапты эле,
 Шамдагай туулган түгөнгүр.

Кара түпөк найзаны,
 Как боорунан какты эле.
 Гүлүстөн тууган чородон
 Күчтүү найза жеткени,
 Эрдемсинген Жаманак
 Камкактай учуп кеткени.
 Жаманак аттан жыгылып,
 Топого башы тыгылып.
 Жараткан жалгыз кудайга,
 Гүлчоро өзү сыйынып.
 Токтонуп калды жаш арстан,
 Ат койуп кирип баруудан,
 Арадан зорго тыйынып.
 Жекеге келген Саламат,
 Беттеше албай качты эле,
 Чекелеп келген Канчоро,
 Беш секиртпей жетти эле.
 «Көк күрмөнүн этеги,
 Көмкөрмө ээр кашы деп,
 Көтөндүн бүрмө чети деп,
 Көмөлөнөр кези» деп,
 Күркүрөтүп найзасын
 Күчү менен сунганы,
 Күүлөнүп барып урганы.
 Карала аттуу Саламат
 Каргадай учуп жеткени.
 Качырбастан Гүлчоро
 Караладай күлүктү,
 Чылбырдан кармап жеткени.
 Жедигердин эки эрин,
 Канчоро менен Гүлчоро
 Жалмады баатыр шерлерин.
 Жетик тууган кемеңгер,
 Жекеден сайып эки эр.
 Желип чыга бергенде,
 Жардап турган калың кол
 Желмогуздан кутулду,
 Берендерге кылалы,

СЕМЕТЕЙ

Жедигер түрү бузулду.
 Сабын, түзөп, мыкамдап,
 Кайтадан тизди кошуунду.
 Жазбай сайар мыктууну,
 Бир сап кылып алды эле.
 Мылтык атар ыктуусун,
 Жазбай атар мыктуусун,
 Жан айабас тыңдуусун,
 Бир сап кылып бөлдү эле.
 Бир катарга салды эле,
 Чокмор чабар ыктууну,
 Чокуга чабар мыктууну,
 Бир катарга бөлдү эле.
 Көк сойулун көтөргөн,
 Көктү карап жетөлгөн,
 Көк ала сакал карысын,
 Керекке келбес баарысын,
 Бир сап кылып алды эле.
 Жанына кылыч байланган,
 Кан ичүүгө шайланган,
 Бөрк ал десе, баш алган,
 Суу ич десе, кан ичкен,
 Суу ордуна кан кечкен.
 Сундуруп найза тартпаган,
 Сумсайып жоодон качпаган,
 Миңди көрсө шашпаган,
 Көп экен деп жазганбай,
 Көөнүнчө жумуш баштаган,
 Көй кашканын баарысын,
 Бир сап кылып алды эми.
 Баш сапка элин бөлүнтүп,
 Бузук пейлин көрүнтүп.
 Аттарынын баарысын,
 Куйругун жерге шүйүлтүп.
 Жедигер минтип камданды,
 Көргөн жандын баарысын,
 Асыл жандан түңүлтүп.
 Аларды көрүп эр Семен

Кенебеген эр немец,
 Каарланып турганда,
 Гүлчоросу кеп айтат:
 – Айланайын, абаке,
 Жоого көзүң сал – деди,
 Чыңкожо менен Толтойду,
 Өзүң көздөп ал деди,
 Жан жолдошум Канчоро
 Аны алып жаныма,
 Калкылдаган көп колго,
 Аралап мен чыгайын.
 Абалым келсе, абаке,
 Көтөргөн туусун жыгайын!
 Күркүрөгөн Гүлчоро,
 Карарган катуу Канчоро,
 Аралап кирип кеткени,
 Карапайым көп колго.
 Тууну тууга урушту,
 Туу көтөргөн жедигер,
 Туу такандап турушту.
 Карсылдаган найзага.
 Тарсылдаган мылтыкка,
 Бапылдаган сурнайга,
 Мээ ачып, кулак тунушту.
 Күнү-түнү он беш күн.
 Ушундай уруш кылышты.
 Сабын бузуп найзалап,
 Башка уруп балталап.
 Кагылышкан найзадан,
 Башка урулган балтадан.
 Чокулаган чомоктон,
 Күркүрөгөн көп октон,
 Кырчылдашкан кылычтан,
 Айбат, сүрөөн кылышкан.
 Мына ушундай туруштан,
 Четтей түшүп караса,
 Көрүнөт көзгө, о, чиркин,
 Бир киши өлбөй калгандай,

СЕМЕТЕЙ

Ушунча болгон жумуштан!
 Канчоро менен Гүлчоро
 Кайнап жаткан жедигер,
 Кайта айланып тийди эле,
 Күнү-түнү он беш күн,
 Жана уруш кылды эле.
 Эңкейиште эр сайып,
 Экөөнү катар тең сайып.
 Суу ордуна кан агып,
 Аттары жүрбөй калды эле.
 Четке чыгып караса,
 Канчоро менен Гүлчоро
 Эрдигине жараша,
 Жуушаган койдой болуптур.
 Жедигер мындай оңуптур!
 Сооттордун четине,
 Ок кадалып бетине.
 Олпокту чечип күбүшүп,
 Тушарга чейин ок түшүп.
 Ойулбаптыр жедигер,
 Көптүгүнөн бүк түшүп.
 Гүлчоро менен Канчоро,
 Абасын эске алыптыр,
 Чекенелеп чегинип,
 Семетейге барыптыр.
 Чынкожо, Толтой биригип
 Аны камап алыптыр.
 Карала менен канаттуу,
 Чынкожо көктөн октоптур.
 Тунартып көзүн ачтырбай,
 Толтой жерден чоктоптур.
 Аколпокко ок деген,
 Уй түгүндөй орноптур.
 Камаарабас Семетей,
 Муну капарга алып койбоптур.
 Аны көрүп Гүлчоро,
 Ичи жаман ачынып.
 Ызырынып айкырып,

«Манастап» ураан чакырып.
 Семетейдин жанына,
 Салып жетип барды эле.
 Өкүргөндөн бакырып,
 Өрүктүн башын жапырып.
 Жедигердин эр Толтой,
 Жерден атып мылтыктап,
 Шыгайдын уулу Чынкожо,
 Асмандан атып ок чындап.
 Жебенин огу зыркырап,
 Койчагыр огу дыркырап.
 Очогор үнү күркүрөп,
 Уккандын бойу дүркүрөп.
 Жан айабай Гүлчоро,
 Кирип келди күркүрөп.
 Кожо, кызыр жанында
 Колдоп жүргөн немеси.
 Эми келе жатат деп,
 Баабедини башында,
 Баштап жүргөн немеси.
 Жана келе жатат деп,
 Гүлчорону көргөндө,
 Алты куржун ок-дары,
 Оң жагына байланып.
 Аркар өтпөс Ала-Тоо,
 Чынкожо кетти айланып.
 Семетей октон кутулуп:
 – Азамат жыйдым, эр жыйдым
 Гүлчорочо болгон жок.
 Аргымак жыйдым, ат жыйдым
 Тайбуурулча болгон жок.
 Аркаң тийип, Гүлчором,
 Эми араң кутулдум,
 Атышынан куугундун
 Чынкожо көктөн октоду,
 Толтой жерден чоктоду.
 Тунарып көзүм тумандап,
 Аталбай колум токтолду.

СЕМЕТЕЙ

Гүлчоро анда кеп айтат,
 Ачууланып бек айтат:
 - Он атканда бир атпай,
 Ооруң барбы, Семетей?
 Бир Манастын тукуму,
 Атакемдин арбагын,
 Ааламга кеткен атагын,
 Аныктан билгин ушуну!
 Асынып жүрсөң Аккелте,
 Ай далынын белеги.
 Атып жүрсөң Аккелте,
 Аманат жандын эрмеги.
 Атпасаң жоого Аккелте,
 Анда неге кереги?!-
 Дөп, ошентип Гүлчоро
 Ачууланып токтолду.
 Аттан түшүп силкинип,
 Аккелтени октоду.
 Аколпокту жамынып,
 Атакеси Манастын,
 Арбагына жалынып.
 Жалгыз жолдун Чаарарча,
 Илгертеден бар арча.
 Чаарарчанын белеске,
 Тайбуурулду жетелеп,
 Чыгып келди кезеңге.
 Качкан бойдон Чыңкожо,
 Алатоо башын айланып,
 Келген экен барынча,
 Ок-дарысын камданып.
 Булуттун чыгып үстүнө,
 Адам бакпай жүзүнө.
 Зыркыратып ок атып,
 Эки ооздуу кол жебе,
 Кере чойуп ал тартып.
 Анын огу жаадырган,
 Сараласын Алмаңдын,
 Мойундан таарып кетти эле.

Алаңгир жаа, сур жебе,
 Каныкейдин аргымак,
 Белин таарып кетти эле.
 Жети атар огу зыркырап,
 Жебенин огу чуркурап.
 Очогордон үн чыгып,
 Он төрт аттан чуу чыгып.
 Ажыбайдын Карткүрөң,
 Каны агып жан чыгып.
 Өңкөй күлүк аттардан,
 Ондү атып өлтүрдү,
 Ошондой ишин бүтүрдү.
 Аттардын баарын сойгондо,
 Каары ичине толгондо,
 Чыңкожо мындай ойлонду:
 «Баабедини жанында
 Баштап жүргөн немеси,
 Эми келип калбасын.
 Кожо, кызыр жанында,
 Колдоп жүргөн немеси,
 Жана келип калбасын».
 Арка бөлбөс Алатоо,
 Чыңкожо учуп ал жете,
 Көрүнүп калды элестеп,
 Томуктай болгон ак чеке.
 Кол саадакка ок салып,
 Куржунун байлап бекемдеп.
 «Солкулдаган чоронду,
 Соо койбой сойсом экен», – деп.
 Астына салып булутту,
 Үстү менен чебердеп,
 «Гүлчоро башын жесем» деп.
 Алты атар огун жаадырып,
 Амалын анын тапсам деп.
 Как чекеге атсам» деп,
 Байкап келет чекелеп.
 Алты атарын алты атып,
 Алаңгир жаа, сур жебе

СЕМЕТЕЙ

Кошо тартса Чынкожо,
 Жети атарын жети атып,
 Желмогуздай сур жебе
 Кошо тартса Чынкожо,
 Беттеп адам тура албайт,
 Мылтык аткан ошого.
 Баатыр туулган Гүлчоро,
 Балбандыгы бир канча.
 Кыраан туулган баатырдын,
 Кыйындыгы ушунча.
 Аккелтени колго алып,
 Айабай чыңдап ок салып.
 Сүмбө уруп, үч тартып,
 Сүр куйрук менен бир тартып.
 Соолуп калган түгөнгүр,
 Айагында күч тартып.
 Алдындагы тулпардын,
 Жалына оозун артылтып,
 Кирпик кагып ирмебей,
 Тирүүлүгү билинбей,
 Тиктеп турса Гүлчоро,
 Булутта жүрөт Чынкожо,
 Кароолго түк илинбей.
 Бөлүнүп булут сөгүлдү,
 Арам өлгөн Чынкожо,
 Бир карааны көрүндү.
 Көрүнгөндө түгөнгүр,
 Ошондо каны төгүлдү.
 Чагарак ооз Алмабаш,
 Ыңай туура ылгабас.
 Атадан калган Аккелте,
 Ак келтеден чок кетти,
 Аккелтеден ок кетти.
 Бир жак канат мүрүдөн,
 Үзүлүп чыгып калкылдап,
 Өйдө учалбай Карала ат,
 Жерди көздөй самсаалап,
 Түшкөнү калды Чынкожо,

Сарапча ташка жакындап.
 «Келдиңби колго акыр» деп,
 Канчоро чуркап баратат.
 Канчоро үнүн укканда,
 Катуу шашып Семетей,
 Ал баратат далбактап.
 Тайбуурулду койгулап,
 Гүлчоро барат барбактап.
 Чын жанына күч келип,
 Өмүрү анын акырлап.
 Семетейге жакындап,
 Болжурап барат Чынкожо,
 Туугандыгын аныктап,
 Кожурап барат Чынкожо:
 – Жаңырыктуу кыйадан,
 Жалгыз элең уйадан.
 Жалгызым баатыр Семетей,
 Канымды сенден суранам!
 Элик баспас кыйадан,
 Элкин элең уйадан.
 Эр Семетей баатырым,
 Канымды сенден суранам!
 Алдындан кыйа баспайын,
 Аркаңан кылап айтпайын.
 Айтканыңды кылайын,
 Чапсаң мойнум сунайын.
 Эми мындан калганын,
 Өзүң билгин, чунагым!
 Өзүңө кылсам жамандык,
 Төбөсү ачык көк урсун!
 Төшү түктүү жер урсун!
 Суу бүтпөгөн чөл урсун!
 Толкуган дайра, көл урсун!
 Тообомон жансам эгерде,
 Токсонун сенин мени урсун!
 Буларды айтып Чынкожо,
 Карганган бойдон шакылдап,
 Семейге келди жакындап.

СЕМЕТЕЙ

Албарстыдай жалынып,
 Мойнуна курун салынып.
 Ыйлап турду буркурап,
 Чөк түшүп ага багынып.
 Ала көөдөн эр Семең.
 Ачык жолу шар немең.
 Арамдык менен иши жок,
 Эли, журтум дегенде,
 Эрдигинин чеги жок.
 Ак көңүл кайран эрендин,
 Арамдыктан шеги жок.
 Жер жүзүндө пендеден,
 Мындай берен теги жок.
 Чыңкожо сөзүн укканда,
 Бүткөн бойу тердеди.
 Чын өкүндү деп ойлоп:
 – Каныңан кечтим, кел деди.
 Билсең болду азганың,
 Жанымда тура бер деди.
 Арам ойлуу Чыңкожо,
 Ар качан иши чыр Кожо,
 Агарбас көөнү сыр Кожо,
 Арамдык ойго батканы,
 Акырын жылып билгизбей,
 Ал Семең көздөй басканы.
 Жакындап жетип алган соң,
 Жашырып турган балтасын,
 Алды колго чапканы.
 Ал аңгыча Гүлчоро,
 Ашыгып жетип барганы.
 Кечиргенин Семендин,
 Гүлүстөн билип алганы.
 Камындырбай Кожону,
 Колдон бекем кармады:
 – Айланайын, абаке,
 Акылың терең, манеке.
 Өзү келген Чыңкожо,
 Өзгө мени дебеспи.

Ага болсо өзүңө,
 Маа кайнага эмеспи.
 Көрбөгөнү көп болгон,
 Учурашып алайын.
 Кучакташып көрүшүп,
 Кумарга мен канайын,
 Деп, ошентип жаркылдап,
 Кара күчкө каркылдап.
 Барып жетип бир аттап,
 Мойундан арта кучактап,
 Сол колун ага артканда,
 Ийинден алып тартканда,
 Биле албай ырас, жалганын,
 Чыңкожо ойлоп жатканда.
 Гүлүстөн аста кынтайып,
 Этектин учун каңтарды.
 Сабы алтын, мизи курч,
 Сууруп алып шамшарды,
 Чыңкожонун кардына,
 Күчөп тыгып жиберди.
 Толгоп, толгоп жана да,
 Кезерип туруп нидерди.
 Шыгайдын уулу Чыңкожо,
 Кокуйлап жерге жыгылды.
 Кан ичкенди ким көргөн,
 Мына мындай кыйынды?
 Ошол үчүн түгөнгүр,
 Кырып, жойгон кылымды!
 Колкосун сууруп кол салып,
 Жүрөгүн жарып кан алып,
 Ичин жарып, өт алып.
 Бөйрөк майын кошо алып,
 Мөлтүлдөпүп сугунуп,
 Чыңкожодон өч алып.
 Канын ичип тойгондо,
 Канкор чороң сойгондо
 Семетей айтты ошондо:
 – Күнөөсүн кечсем мен анын,

СЕМЕТЕЙ

Канжарлап жарып ичипсиң,
 Калтырбай ичте бар канын.
 Өзүңө жакса маа жакпайт,
 Куу тумшук, ушул кылганың!
 Эр Гүлүстөн түгөнгүр,
 Абасын карап күлдү эле,
 Мындай айтып ийди эле:
 – Абаке, менин кубатым.
 Чынкожоңо ич ооруп,
 Чыдай албай турасың.
 Чыныгы тууган сеники,
 Чындашар душман меники.
 Аталаш тууган сеники.
 Атышар душман меники.
 Айтпасам эстеп койбойсуң,
 Аташкан жарың алам деп,
 Азапка салган кимиси?
 Арылтпасаң мындайды,
 Абаке, теги тынчыбайт,
 Ак калпак кыргыз эли ичи!
 Жүлүңгө сайып Гүлчоро,
 Жүйөөлүү сөзгө келгенде,
 Кептин учу жыйылып,
 Семетейге тийгенде:
 – Болду, чором, болду, – деп,
 Басылып калды Семетей,
 Жүйөгө мойун ийгенде.
 Каарданып Канчоро,
 Казабы катуу кармады.
 Бугу ичине чогулган,
 Булкундуруп батпады.
 Семетейден сурабай,
 Гүлчорого карабай,
 Буттай темир курчанып,
 Туулга кийип башына,
 Карманып балта колуна,
 Ызырынып, айкырып,
 Ачуудан көзү чачырап,

Оозун ачып жумганда,
 Азуулары качырап.
 Чарайна тартып белине,
 Душмандан өчүң алууга,
 Качырып тийип Толтойго,
 Калбаны катуу салууга.
 Куйма таман үзөңгү,
 Теппей туруп минди эле.
 Чынкожонун Карала ат,
 Тизгинин колго илди эле.
 Жер сойулуп кылкылдап,
 Найзанын учу жылтылдап.
 Ат куйругу былкылдап,
 Асаба көктө калкылдап,
 Жедигерге Канчоро,
 Кирип барды жакындап.
 Каары катуу Канчоро,
 Мас болгон нардай күркүрөп.
 Канчорону көргөндө,
 Кан кусту калың жедигер,
 Кара бойу дүркүрөп:
 – Жетисуу толгон жедигер,
 Алдыма менин келдиңер.
 Көрсөтпөйүн жериңди,
 Кошпойун бир да элинди! –
 Деп, сүйлөнүп Канчоро,
 Бузду жаман пейлини.
 Канчоро жайы ушундай,
 Канаттуу карга качырбай,
 Айлантып камап, көп колду,
 Жалгыз киши бастырбай.
 Найза сайар мыктуусун,
 Балта чабар ыктуусун.
 Кылыч чабар кыйынын,
 Кыбыратпай кыйырын.
 Очогорун октотпой,
 Милтелерин чоктотпой
 Кыйган талдай сулатып,

СЕМЕТЕЙ

Мылтык атар мергенин,
 Тарттырбай маша кыйратып.
 Балтасы бар колунда,
 Баары уруш жолунда.
 Менменсиген баатырын,
 Башка чаап аттан кулатып.
 Жедигерди дүргүтүп,
 Үрккөн койдой сүрүлтүп.
 Алдындагы Каралат,
 Аркадан чаңын түрүлтүп.
 Карылуусун какшатып,
 Кабаттап темир кийгенин,
 Калтырбай жерге жаздантып.
 Сооттуусун сойлотуп,
 Олпоктуусун онтотуп.
 Каршы келген немесин,
 Кара жерге баштантып.
 Оң-тескери кыйратып.
 Ага-ини туугандын,
 Көзүнүн жашын чубалтып.
 Алдына тирүү жан койбой,
 Аймап кетип баратат.
 Утур келген адамды,
 Жалмап кетип баратат.
 Таратып таандай саптарын,
 Таптап кетип баратат.
 Кыйамына келгенди,
 Кырк-отуздан сулатып,
 Сабын бузуп талкалап,
 Семетейге аркалап,
 Гүлчорого сүйөнүп,
 Жаман кирди Канчоро,
 Желегин жерге кулатып.
 Жагалданып күүлөнүп,
 Канчалык кырса Канчоро,
 Кара таандай Толтойдун,
 Калың колу суйулбайт.
 Кырып жойуп жүрсө да,

Качып эми чубурбайт.
 Качууга алы жок болуп,
 Толтойдон коркуп токтолуп.
 Калба менен калың журт,
 Камоодо калган окшонуп.
 Жаман кирди Канчоро,
 Карала атты камчылап,
 Борбуйдан тери тамчылап.
 «Эрдигимди көрсүн деп,
 Эркексиген Толтойдун,
 Эми айласы кетсин» деп.
 Атакеси Чубактан,
 Атайын калган асыл мүлк,
 Асынган ай далыга.
 Көп эл куштар болушкан,
 Көкчыбык деген даңкына.
 Көкчыбыкка ок салып,
 Күрс дедире бир атып.
 Түтүнү баштан арылбай,
 Удаа-удаа он атып.
 Сабын бузбай кошундун,
 Он, он бештен сулатып.
 Кыйрына келсе жаа тартып,
 Кыйамына келгенде,
 Кырк-отузун кулатып.
 Кызыл канын жошултуп,
 Кыргыз салды буларга.
 Жан айабай Канчоро,
 Жаман кирди буларга.
 «Жетисуу толгон жедигер,
 Жалгыз эмес баарың кел!
 Испан менен Индыстан,
 Кошуп баарын чабам деп,
 Жолукса Толтой коркпостон,
 Жолдо жайын табам», – деп.
 Найза колдо зыңгырап,
 Мас болгон нардай күркүрөп,
 Кетелек белде кеңгиреп,

СЕМЕТЕЙ

Жаралуу болгон камандай,
 Жан ачуусу чын, келип.
 Түкүрүнүп колуна,
 Ылдамдап жеңин түрүнүп.
 Карала аттын канаттуу,
 Аркадан чаңын сүрүлтүп.
 Алты катар аң келсе,
 Арыктан бетер түйүлтүп.
 Канчоро катуу киргенде,
 Калың кара жедигер,
 Калды жандан түңүлүп.
 Кайырдин туулган Канчоро,
 Камандан жазбас мүнөзү.
 Жаман келди каарданып,
 Кан төкчүдөй кыйазы.
 Кыйгактуу найза жапырып,
 «Манастап» ураан чакырып:
 «Камоодо турган жедигер,
 Кайда качат элиңер?!» –
 Деп, Канчоро жулкунуп,
 Кармаганы Ачалбарс,
 Кайсаганы ач жолборс.
 Колго алганы чоң балта,
 Жолугушкан соо болбос.
 Эрге белек Сырнайза,
 Алып колго сурданса.
 Чыдап турар жери жок,
 Кара ташты ал сайса,
 Калмак, кытай, жедигер
 Чогулуп баары туу жайса,
 Токтоо кылар жери жок.
 Толкуну көлдүн шарындай,
 Салкыны сырттын желиндей.
 Качырганы илбирстей,
 Атасы баатыр Чубактай,
 Көп экен деп шашпаган,
 Калың жоодон качпаган.
 Өзү көрктүү, сулуу кул,

Өңгөгө салат, муңду бул.
 Башы көрктүү, сулуу кул,
 Башкага салат, муңду бул.
 Болжоп туруп, кеп кылган,
 Болбосо түк бир унчукпас,
 Туура келсе, кеп кылган,
 Болбосо күн-түн унчукпас.
 Ачып оозун күлбөгөн,
 Адам уулу болгону
 Мунун ачык сырын билбеген.
 Арсаңдап тишин кашкайтып,
 Ар кайда күлүп жүрбөгөн.
 Анда-мында олжооркоп,
 Араңдан зорго сүйлөгөн.
 «Баарысынан бул жаман,
 Аман болсун журт» деген.
 Карала атты каар менен,
 Томукка тартып жиберип,
 Толгомо саптуу Ачалбарс,
 Колуна кармап имерип.
 Алдындагы Каралат,
 Ооздук тиштеп нидерип.
 Түрү суук кылчылдап,
 Канчоро барып киргенде,
 Кан агып жер былчылдап.
 Билегин өөдө түрүнгөн,
 Баатырдыгы билинген.
 Алдындагы Карала ат,
 Так аттап аңдан түйүлгөн.
 Калың колго киргенде,
 Качырып барып тийгенде,
 Өрдөктөй мойну узарып,
 Өрттөй көзү кызарып.
 Какайып атка чалкалап,
 Кайда калың топ болсо,
 Качырып аны талкалап.
 Албарс менен кайсалап,
 Астына басып айдады,

СЕМЕТЕЙ

Утур келген алдына,
 Тирүү пенде калбады.
 Түпкүлүктүү жедигер,
 Жетпей турат дарманы.
 Канчоронун көп өттү,
 Ошол элге залдары!
 Башка чаап балбанын,
 Баарын жерге жаздантып,
 Бакисин койбой зарлантып.
 Келгенине зар кылып,
 Көбүнүн оозун кармантып.
 Чыгарбай канкор тыш жакка,
 Имерип тийген жаандай,
 Ителги тийген таандай.
 Боз сеңирди айлантып,
 Шыдыр ылдый чубуртуп,
 Кырылган кой шекилдүү,
 Кырып жүрөт Канчоро,
 Жон-жон ылдый жойултуп.
 Кылычтан канын куйултуп,
 Колун айдап чубуртуп.
 Койдой кылып үркүтүп,
 Жойуп жүрөт, Канчоро.
 Жүзүнө баккан киши жок,
 Туура келип ошого.
 Чыдай албай түгөнгүр,
 Чымырканып чоң Толтой,
 Кабаттап темир соот кийип,
 Суркойондой ат минип.
 Эрдик кылып желигип,
 Эр көкүрөк демигип.
 Түпөктүү найза колго алып,
 Тундуруп кулак чуу салып.
 Айбалта белге байланып,
 Имерип кылыч карманып.
 Эки жагын каранып,
 Ээрди, мурдун жаланып.
 Бет алганды кыйраткан,

Белдүү чочко эр Толтой.
 Баатырдыгы башкача,
 Балбандыгы бир мынча.
 Өлөмүн деп ойлобой,
 Өз ойун ченеп болжобой.
 Найзаны кармап сундуруп,
 Найзасынын учунан,
 Жалындаган от чыгып.
 Таноосунан буу чыгып,
 Алдында минген тулпардын,
 Колтугунан суу чыгып.
 Аркасынан Толтойдун,
 Тополоң уйуп чаң чыгып.
 Тоодой болгон түгөнгүр,
 Томуктай болгон чоронун,
 Каршы алдынан ал чыгып.
 Карагандан кан чыгып,
 Кармагандан жан чыгып.
 Ажыдаардай чамынып,
 Үстүнө темир жамынып.
 Алдындагы Суркойон,
 Кулжадай төшү салынып.
 Араандай оозу ачылып,
 Ак көбүгү чачылып.
 Айкыргандан бакырып,
 «Багыштап» ураан чакырып.
 Тоодой болгон түгөнгүр,
 Топко кирди аралап,
 Канчорону качырып.
 Качырганда турчубу,
 Толтойду кудай урганы,
 Көк найзаны күүлөнтүп,
 Эр Канчоро баатырга,
 Имере кармап булгады.
 Тоо экен деп жазганбай,
 Балалык кылып апкаарбай.
 Баатыр туулган Канчоро,
 Бара жатат жазганбай.

СЕМЕТЕЙ

Найзалашып, алышып,
 Бир беттеше жарышып.
 Найзанын кыйрап саптары,
 Куру кол болуп калышып.
 Тобокел кылып Канчоро,
 Чойунбашты колго алды.
 Тийген жерде чойунбаш,
 Талкан болот кара таш.
 – Эрдемсиген эр Толтой,
 Мыкты болсоң көзүңдү ач.
 Эрдик кылсаң сен Толтой,
 Кезектешип келерсиң,
 Кезекти мурда берерсиң.
 Коркуп калса жүрөгүң,
 Мен өзүм туруп беремин!
 Канчоро кебин укканда,
 Кара тоодой Толтойдун,
 Каары катуу кармады.
 Калканды кармап колуна,
 Түпөгүн такап найзанын,
 Акканкынын бооруна,
 Айбат менен турду эле.
 Жазганган жок Канчоро,
 Жааган күндөй карарып,
 Жан айабай урду эле.
 Баатыр экен ал Толтой,
 Кыймыл этпей, кыңк этпей,
 Эрден ооп, былк этпей,
 Суркойондун үстүндө,
 Сомдоп койгон түркүктөй,
 Солк этпестен турду эле.
 Өтө түшүп Канчоро,
 Каралат оозун бурду эле.
 Козголуп Толтой болгуча,
 Кош колдоп жана урду эле.
 Мындайда карап турчу эмес,
 Эгеште эки чапчу эмес.
 Эки чабыш жеткенде,

Үч чабышка турчу экен.
 Жана айланып Канчоро,
 Жан айабай бакырып,
 «Манастап» ураан чакырып.
 Толтойго жетип барганда,
 Карала ат тура калганда,
 Үзөңгүгө тамандап,
 Эрдин тиштеп качырып,
 Катуу чапты жапшырып.
 Жедигердин Толтойун,
 Жиберейин деп азыр,
 Жер алдына тапшырып.
 Мына ошентип жана да,
 Как төбөгө салганда,
 Калбоочудай көрүндү,
 Толтой тирүү жалганда.
 Ачылып көзү жумулуп,
 Нымыгып бойу жуурулуп.
 Алдындагы Суркойон,
 Чаңдан чыкты суурулуп.
 Алла насип кылган ат,
 Так өзүнө буйуруп.
 Алып чыкты Суркойон,
 Арасынан бой уруп.
 Жан айабай Канчоро,
 Жаман чапкан болсо да,
 – Саламат чыкты эр Толтой.
 Чабууга ага кез келип,
 Бир чапканда чорону,
 Карала ат чыкты бош желип.
 Канчорого карабай,
 Карала атты кармоого,
 Толтой кетти желигип.
 Балааны башка салганда,
 Жалпайып жатып калганда.
 Алдынан чыгып Гүлчоро,
 Чоң Буурулга камчы уруп,
 «А дүйнө кеткен атамдын,

СЕМЕТЕЙ

Арбагы азыр колдо» деп,
 Канчорону кутказып,
 Алуу учун бой уруп.
 Салып бара жатканда,
 Алдына кирип Карала ат,
 Алактап качып алыптыр.
 Арт жагынан салактап,
 Толтой кууп калыптыр.
 Утур келген Карала ат,
 Чылбыры колго тийгени.
 Жетелеп алып, дуу койуп,
 Канчоронун жанына,
 Салып жетип кирди эле:
 – Канчоро, аман барсыңбы,
 Сак-саламат калдыңбы?
 Зардалым баатыр, барсыңбы,
 Залкайып аман калдыңбы?
 Канчоро туруп муну айтат,
 Кыйраган найза сабынын,
 Уңгусуна тайанып:
 «Кетип кала жаздадым,
 Толтойдон тоодой балта жеп,
 Акыреттен жай алып!» –
 Каралды болуп Гүлчоро,
 Каралатты карматты,
 Канчорого: «Мингин!» деп.
 Ал аңгыча айкырып,
 Алп Толтой баатырың,
 Аларды келди бастырып.
 Ат дүбүртүн укканда,
 Айгай сүрөөн чыкканда.
 Алмамбет уулу Гүлчоро,
 Алдынан тосуп чыкты эми.
 Гүлчоронун көгөргөн,
 Ачуусунан түн безип,
 Кайратынан карарган,
 Кара бойдон тер кетип.
 Эки көзү от жанган,

Ирмебей кирпич таш тешип.
 Бастырганда атынан,
 Кара куйун, чаң чыгып.
 Аркасынан эрендин,
 Айдар кара жал чыгып.
 Эки жолборс кабышып,
 Карсылдап тиши ал чыгып.
 Жылаңач кызыл дубана,
 Чылбырынан жетелеп,
 Кызыр болуп жолдошу,
 Кылып кызмат энтелеп.
 Эки түгөй сур бөжөк,
 Үзөңгүгө асылып.
 Отуздан кулжа оң солдо,
 Жандай чуркап басылып.
 Боз ала чаар чоң жылан
 Гүлүстөндүн куруна,
 Үч оролуп алыптыр.
 Колдоочусу Манастын,
 Баары колдоп калыптыр.
 Аккула минген аты бар,
 Арстан Манас салты бар.
 Ал чорону жетелеп,
 Жандап алган чагы бар.
 Колдоочусу чоронун,
 Айтыла элек дагы бар.
 Олуйа Кошой жанында,
 Эки окшош сулуу кыз,
 Кол куушуруп алдында.
 Анын аркы жагында,
 Алмамбет, Чубак эки шер,
 Жаандан ашкан кеменгер.
 Сыргак болуп жолдошу,
 Көрүнө чыкты колдоочу.
 Көп экен деп жазганып
 Көсөм Толтой качкан жок.
 Жаш баланын жанына,
 Жабыркатып салды от.

СЕМЕТЕЙ

Тосуп чыгып алдынан,
 Баатыр Толтой атып топ.
 Керип, чойуп жаа тартып,
 Мылтык кезеп, ок атып.
 Аз келгенсип анысы,
 Сундуруп найза чунайтып.
 «Чоросун сайып нетейин,
 Семетейди Буурулдан,
 Көмө сайып кетейин.
 Аңтара сайып кулатып,
 Чынкожо өчүн алайын.
 Акундун кызы Чүрөктү,
 Тартып алып жанайын.
 Баатырсынган канкордун,
 Башын кесип чалайын.
 Кайра кетпей бул бойдон,
 Кеңколго чейин барайын.
 Баабедини колдогон,
 Баланын башын кесейин.
 Чымырканган Семендин,
 Чын түбүнө жетейин.
 Антымды ушул кылбасам,
 Адам болбой кетейин!» –
 Деп, ойлонуп эр Толтой,
 Кор болом деп ойлобой.
 Комсоо көрүп баланы,
 Колдобой пири койгондой.
 Качырып Толтой жөнөдү,
 Маңдайлашып калганда,
 Колдоочуну көргөндө,
 Апкаарып алар сүрүнөн,
 Жүрөгү чыгып өлбөдү.
 Алдындагы Суркоен,
 Ооздук тиштеп, көз жайнап.
 Ооздукка кошо тил чайнап,
 Ала качып алкылдап,
 Жаалы кетип шалкылдап.
 Төрт аяктан чыккан от,

Чакмак таштай жаркылдап.
 Учкан куштай закымдап,
 Урган таштай зыркырап.
 Гүлчорого эр Толтой,
 Жетип барды жакындап.
 Чабайын деп баланы,
 Аманат жандын жайын таап.
 Каршы алдына барганда,
 Качырып найза сайганда,
 Кимдер кайрат кыла алат,
 Бул өңдөнгөн балбанга?
 Балбандыгы бар Толтой,
 Баатыр, күчтүү, шер Толтой.
 Жалгыз турса карааны,
 Сан миң кара көп колдой.
 Гүлчоро андан кем эмес,
 Өзүн тууган акжолтой.
 Көк найзаны көрсөтүп,
 Күркүрөтө сунду эле.
 Томуктай кызыл баланы,
 Көөдөндөн нары урду эле,
 Күркүрөгөн эр Толтой,
 Өтө берип турду эле.
 Чылбыр бойу ыраакка,
 Учуп барып түштү эле.
 Багыштын уулу эр Толтой,
 Мына ушундай күчтүү эле.
 Гүлчоро баатыр өзү жаш,
 Атка кыйын, минет маш.
 Сайган найза тарткыча,
 Кармап атты алгыча,
 Карала атты койгулап,
 Канчоро барды аңгыча.
 Жандай чуркап атына,
 Гүлчоро минди жабыша.
 «Шай колдогон атакем,
 Кубат бер деп өзүмө»,
 Коморуп найза алды эле.

Тоодой толкун шары бар,
 Толтойго жазбай салды эле.
 Көк түпөк кызыл найзасын,
 Көөдөнгө сайып мылгытып,
 Көмө саймак нээтинде,
 Эр Толтойду ыргытып.
 Баатыр Толтой былк этпей,
 Ээрден көчүк кылт этпей.
 Эчтемени элебей,
 Эрдиги артык кенебей.
 Канчоро келип капталдан,
 А, дагы найза урду эле.
 Бит чакканча көрбөстөн,
 Кайкайып карап турду эле.
 Эки бала көгөрүп,
 Эки найза өңөрүп.
 Бири тартып, бири сайып,
 Экөө бирдей тең сайып.
 Кетти айласы Толтойдун,
 Ачылып оозу ырсайып.
 Эки чоро баладан,
 Эми Толтой нетиптир,
 Чочуп жаны Толтойдун,
 Толгонууга жетиптир.
 Ал аңгыча артынан,
 Актелки менен аргытып,
 Качырып катуу каргытып.
 Ашыккандан Семетей,
 Артынан жөнөп калганы.
 Оорлоп аны Актелки,
 Самагандай баспады.
 Олбуй-солбуй камчы уруп
 Семетей жаман шашканы:
 – Катыгүн, чором, неттиң деп,
 Кайратың кайда кетти?! – деп
 Алыстан Семен айтканы,
 Семетей үнүн укканда,
 Толтойдун эси чыкканы.

СЕМЕТЕЙ

Шашып калган Толтойго,
 Гүлчоро найза урганы.
 Эрен тууган Толтой да,
 Кайрып найза булгады.
 Бой бербестен Гүлчоро,
 Толтойдун урган найзасын,
 Улай учтан кармады.
 Кармаганда найзаны,
 Куту качкан Толтойдун,
 Колунан сууруп алганы.
 Айтылып калды ушундай,
 Гүлчоронун жомогу.
 Урпактарга эрдигин,
 Угузбасак болобу?
 Найзасы колдон кеткенде,
 Чын ажалы жеткенде.
 Качып берди Толтойуң,
 Каны агарын сезгенде.
 Тороп алдын тогошор,
 Толтойдо эми каруу жок,
 Эрен Гүлүс Толтойдун,
 Эрдигине салды от.
 Кагыша албай кайрылып,
 Эрдигинен айрылып.
 Куру кол калып эр Толтой,
 Кор болуп жаман шер Толтой,
 Атынын башын буруптур,
 Айабай камчы уруптур.
 Балта алар шайы жок,
 Башка чабар алы жок.
 Үч беренге өкүргөн,
 Далбас урар дайны жок.
 Кылыч сууруп кынынан,
 Кырчылдашар чагы жок.
 Мылтык чоктоп, ок атар,
 Милтесинде дары жок.
 Колундагы найзасын,
 Сууруп алган немеңдин,

СЕМЕТЕЙ

Үрөйүн көрүп берендин,
 Оролмо тоону бет алып,
 Суркойон куйрук булгалап,
 Булактап качып жөнөдү.
 Кабылан Толтой качканын,
 Калкынын баары көргөнү.
 «Падышабыз качты деп,
 Баш кишибиз өлдү деп.
 Ким бет келип чыга алат,
 Бул өңдөнгөн эрге деп?
 Кары-жашы биригип,
 Кайталы эми жерге», – деп.
 Жедигер качты чубуруп,
 Эр Толтойдун артынан,
 Чоро кетти буулугуп.
 Канчородой баатырдын,
 Каары жаман ашыптыр,
 Алдындагы атына,
 Айабай камчы басыптыр.
 Тоссо калың жедигер,
 Токтоо берип болбоду.
 Караңгыда бөрүдөй,
 Качкан элди сойгону.
 Кылычтан каны тамчылап,
 Кызыл ала чаң чыгат.
 Канчоронун каарына,
 Калар эмес жан чыдап.
 Эңкейиште эр сайып,
 Экөөнү бирдей тең сайып.
 Жүзүн сайып жүдөтүп,
 Миңин сайып түгөтүп.
 Таамай миңге толгондо,
 Бирден оңко тургузуп.
 Карала атты камчылап,
 Калктын ичин чулгутуп,
 Канжардын мизи калбады,
 Кылычын сууруп алганы.
 Кыйындын баарын кыйратып,

Кыргызды катуу салганы.
 Ошол үчүн булардын,
 Айтылып калды дастаны.
 Канчоро менен Гүлчоро,
 Кан ичме атка калганы.
 Кылычта миз калбады,
 Найзада уч калбады.
 Такыр тайак сыйактуу,
 Дайар сойул болуптур.
 Такат кылбай ачууга,
 Такыр элди сойуптур.
 Жедигер ичи бузулуп,
 Жез кемпирдин жети уулу,
 Чорого жардам болуптур.
 Жедигердин элинен,
 «Манастап» ураан чуу чыкты.
 Жедигерден бөлүнүп,
 Жети баатыр уул чыкты.
 Жеринде булар эр экен,
 Теңдеши жок шер экен.
 Толтойдун көзү жоголсо,
 Журт башкарат дээр экен.
 Мурунтан кыргыз элдери,
 Бирин-бири кайсашып,
 Ыркы кетип ыдырап,
 Алсызды алдуу айсашып,
 Кырылып келген кеп экен.
 Жетисуу кетер жери жок,
 Эл кайгысы көп эле.
 Жез кемпирдин жети уулу,
 Өз жеринде шок эле.
 Бөлүнүп булар чыкканда,
 Эл токтоду тим эле.
 Камандай бойун күүлөшүп,
 Канчоро менен сүйлөшүп.
 Колду жайлап түшүрдү,
 Колдун ишин бүтүрдү
 Элди жайлап түшүрдү,

СЕМЕТЕЙ

Элдин ишин бүтүрдү.
 Качып кеткен байагы,
 Эр Толтойдон түңүлдү.
 Элдин баары зыркырап,
 «Кошулуп кетер бекен», – деп,
 Эр Толтойго чуркурап.
 Кызматын көргөн Толтойдун,
 Кыйланын жашы чубурат.
 Сыйынышып кудайга,
 Жыйылышып эл турат.
 Жез кемпирдин жети уулу,
 Жедигер элин башкарат,
 Андан мурда Семетей,
 Жерин качан көрүптүр?
 Барбай туруп ал жерге,
 Элин качан көрүптүр?
 Жетисууну жети айрып,
 Жез кемпирдин жети уулун,
 Кан көтөрүп койуптур.
 Толтойдон үмүт кылышып,
 Кыйлалары туруптур.
 Толтойдун качып кеткенин,
 Кара бет Чүрөк баш болуп,
 Катын-кыз баары угуптур.
 Кайра качкан эр Толтой,
 Байланган башы шер Толтой.
 Баладан качып баратып:
 «Жердин, суунун Желпиниш,
 Ошого качып кетсемби?
 Жалгыз көздөй баатырга,
 Арзымды айтып жетсемби?
 Алатоо башын кыдырып,
 Анжийан кирип кетсемби?
 Айланып тоонун этегин,
 Ташкенден ашып жол басып,
 Аралап токой, бел ашып,
 Индыстан кирип кетсемби?
 Куткарбаса түгөнгүр,

Деңизге кирип кетсемби?
 Бээжинге кетчү беш жолго,
 Аны көздөй качсамбы?
 Белдүү Коңур калчага,
 Арыз, абалым айтсамбы?
 Алдымдагы Суркойон,
 Ал калчага тартсамбы?
 Кайра айланып жетсемби,
 Кашкарга кирип кетсемби?
 Калтырбады аякка,
 Каршылашчу бектерди», –
 Деп, ошентип ойунда,
 Төгөрөктүн төрт бурчун,
 Төрт айланта санады,
 Бараарга жер таппады.
 Эрдигинен ажырап,
 Акылынан шашканы.
 Акырында Толтойуң,
 Акун кан көздөй качканы.
 Өдө-өөдө жер келсе,
 Өксүтүп кетет Суркойон,
 Эңиш ылдый жер келсе,
 Эми жетет, Тайбуурул.
 Капталы катуу жер келсе,
 Караансыз кетет, Суркойон.
 Кара шагыл кум келсе,
 Анда жетет, Тайбуурул.
 Тоонун баары бүттү эле,
 Түз талаага түштү эле.
 Акун кан жакшы киши эле,
 Тоодой Толтой баатырдын,
 Ойуна ушул түштү эле:
 «Арачалап койор деп,
 Алы келсе сурап деп,
 Сураганга бербесе,
 Сөөгүмдү жууп көмөр», – деп.
 Жумган көзүн ачпастан,
 Ойлогондон кайтпастан,

СЕМЕТЕЙ

Акун кан көздөй качты эле.
 Аркасынан удаалаш,
 Кууп келет куткарбай,
 Алмамбет уулу ач арстан.
 Асмандап учуп Айчүрөк,
 Аларды көрүп алыптыр.
 Желпинген келин-кыздарга,
 Жетип кабар салыптыр:
 «Жалпы кыздар тургула,
 Жол бойуна баргыла,
 Жолун тосуп калгыла.
 Качып келет кан Толтой,
 Аны шылдың кылгыла!»
 Жоодурашкан келин-кыз,
 Жол бойуна барыптыр.
 Там башына чыгышып,
 Тамаша кебин кылышып,
 Кыңшылашып күлүшүп,
 Кыналыша турушуп.
 Кыйа тартып ортодон,
 Өтүп Толтой кетерде,
 Каткырышып катын-кыз,
 Катуу кылды келеке:
 – Топондоп Толтой качпай кал,
 Тоомун деп элге айтпай кал!
 Какшаттың эле калкты,
 Кара жерге батпай кал!
 Серектеп атың чаппай кал,
 Гүлчородон качпай кал!
 Кирпидей эми түйүлүп,
 Кирээрге тешик таппай кал!
 Кан жездебиз Семетей,
 Каныңды кечер эр эмес.
 Карааның тоодой болсо да,
 Семетейге тең эмес.
 Капырай, Толтой, не болдуң,
 Кайраттан тайып жер болдуң.
 Гүлчородон жеңилип,

Эмнеңе эми шер болдуң?!
 Кыздардын кебин укканда,
 Толтой калып пушманга.
 Айабай жаман арданып,
 Келеке, шылдың укканга.
 Оңолуп артын караса,
 Чоң ополдой эр эмес,
 Ал Семетей теги эмес,
 Эми билип эр Толтой,
 Оңдоп атын бурду эми,
 Оро-пара турду эми,
 Кайрып атын бурду эми,
 Карап артын турду эми.
 Каба кармап сабынан,
 Кылычын сууруп кабынан.
 Урушууга шайланды,
 Кечип кара жанынан.
 Жете келген Гүлчоро,
 «Токтогун» – деп бакырды.
 Намыстанып Толтой да,
 Гүлчорону качырды.
 Маңдайлаша калышып,
 Кылычташып чабышып.
 Кылычтын баарын кыйратып,
 Балтаны колго алышып.
 Балта менен салышып,
 Балтанын сабын сындырып,
 Найзаны колго алышып.
 Күркүрөтө сунушуп,
 Муштап найза урушуп.
 Тийгизбей найза кагышып,
 Тик качырып сайышып.
 Беттешип булар жанышып,
 Бакырышып кыйкырып,
 Баатырлар найза сайышып.
 Колдо жарак бүткөндө,
 Которуп жарак алышып.
 Жарактын баарын сулатып,

СЕМЕТЕЙ

Ок өтпөс олпок тондордун,
 Жип аркагын булатып.
 Тополоң, жерди чаң кылып,
 Дөңсөө жерди түз кылып.
 Ойдуң жерди дөң кылып,
 Кезектешип турушуп,
 Кезек менен урушуп.
 Кездемдин боосун чубалтып,
 Кезенип найза чунайтып.
 Кез келген жан корккундай,
 Кыйкырса кулак тундуруп.
 Уйуткан темир чойунбаш,
 Алты канат үйдөй бар.
 Үшкүрүп бекем кармашып,
 Ырайым шапкат анда жок,
 Өлүм жагын карашып.
 Күзгү кирген букадай,
 Ирмебей кирпич марашып.
 Азаматтар тынбастан,
 Бирин бири карашып.
 Тамаша кылып тургандар,
 Түңүлдү жандан жадашып.
 Күнү-түнү дем албай,
 Оодарышып жанашып.
 Жакасынан кармашып,
 Бардык күчүн арнашып.
 Баатырлар уруш салыптыр,
 Баары журт айран калыптыр.
 Жакалашты бир кезде,
 Жанаша атын бурушуп.
 Тарткылашып тырышып,
 Колдоруна чойушуп,
 Акактап булар солушуп.
 Айанбастан эңишип,
 Үзөңгүлөп тебишип,
 Ажырап кайра келишип,
 Аттары менен демитип.
 Аттары солуп жүрө албай,

Тизеден жерге батканда,
 Жарагын таштап талаага,
 Бет алыша басканда.
 Олпокторду чечишип,
 Чукулдашып келишип.
 Кемерди сала беришип,
 Батмандап бекем кармашып,
 Бардык күчүн арнашып.
 Орто белден алышып,
 Салмак салып тырышып.
 Көтөрүлбөй тайышып,
 Көпкөк болуп демигип,
 Сызылды бойдон тер кетип.
 Жуурулуп эттен суу агып,
 Тумандап көзү тунарып,
 Булак болуп суу агып.
 Жарадар болгон эр Толтой,
 Жаман уруш салганы.
 Чыдай албай Гүлчоро,
 Чыгуучудай далдалы.
 Жалжылдап жаны карарды,
 Сурданып өңү агарды.
 Оң чекеде кыйшайып,
 Баса кийген кундуз бөрк,
 Басып келди ошондо,
 Падыша кызы Айчүрөк:
 – Бала жолборс не болдуң?
 Кайратың кайда жоголду?!
 Аны укканда Гүлчоро,
 Арданып катуу чыйралып,
 Далысынан суу чыгып,
 Оозунан көбүк, буу чыгып.
 Каарынан катуу Гүлчоро,
 Катын-кыздан чуу чыгып.
 Келиндин баары эндиреп,
 Кыздардын баары кылактап,
 Кырмызы көйнөк буластап,
 Кыйкырыгы таш жарып,

СЕМЕТЕЙ

Гүлчоро кирди кайтадан,
 Бакырыгы баш жарып.
 Ал аңгыча көрүнүп,
 Семетей келет алыстан,
 Түңүлдү Толтой эми чын,
 Жаны аман калыштан.
 «Акун канга баргызбай,
 Ажалым менин жетеби?
 Алдыман чыкпай арачы,
 Амалым менин кетеби?
 Балакеттүү Гүлчоро,
 Башымды менин кесеби?»! –
 Муну ойлонуп Толтойдун,
 Акылы баштан кеткени,
 Кетпегенде неткени?
 Колу бошоп шалдырап,
 Дарманы кетип далдырап.
 «Канкордун уулу Семетей,
 Капталга канжар урбасын,
 Бөөдө майып кылбасын.
 Өпкөмдү сууруп албасын,
 Бүтүп күнүм калбасын!»
 Кыйалында муну ойлоп,
 Калчылдап калды эр Толтой.
 Кача турган баштанып,
 Бултаңдап калды шер Толтой.
 Аны Гүлүс билди эле,
 Эки буттун ортого,
 Эрен чалып кирди эле.
 Чаткайактан көтөрүп,
 Чалкасынан урду эле.
 Чабандес тууган чунагы,
 Чалкадан түшкөн Толтойдун,
 Көөдөнүнө минди эле.
 Так ошол кез Семетей:
 – Койгун, чором, койгун деп,
 Айтып келет далай кеп.
 Барып сурап калсам деп,

Жетпей келет Айчүрөк.
 Айчүрөк менен Семетей,
 Алыстан жетип келгиче,
 «Койгун, баатыр кечкиниң»
 Сурадык канын дегиче»,
 Сууруп алып шамшарды,
 Ооз омуртка айдарга,
 Оңдоп кармап имерди.
 Опол тоодой Толтойду,
 О дүйнө көздөй жиберди.
 Канжардап чоро сойгондо,
 Канын ичип тойгондо,
 Канкор келип ошондо:
 «Кайраным, Толтой деп өксүп,
 Жолборсу келип бек өксүп.
 Жолдошум, Толтой деп өксүп,
 Өлтүрбөй турган эр эле,
 Өчтүү кылдың, Гүлчоро!
 Кетирбей турган эр эле,
 Кектүү кылдын, Гүлчоро!
 Жалгыз ооз жайын сурабай,
 Жалкы билдиң, Гүлчоро!
 Жамандыгы жок эле,
 Жайын билбей, Гүлчоро,
 Жаштыгыңа жеңдирип,
 Жанын кыйып бекерге,
 Жай таптырдың, Гүлчоро!
 Чынкожо бузуп байкушту,
 Булганып калган кеп эле.
 Караан болуп калкыма,
 Калганы тирүү эп эле!
 Жакыны эле Багыш кан,
 Атам Айкөл Манастын.
 Жедигер элиң, калың журт,
 Жеринди качан талаштым?
 Шайтандын кирип тилине,
 Сырттаным, неге адаштың?
 Өкүнгөн менен Толтойду,

СЕМЕТЕЙ

Тирилтип алар айла жок.
 Жаш Гүлчоро баланы,
 Жекиген менен пайда жок».

Атагы артык эр Семен,
 Артынан камды көргөнү,
 Ак кепиндеп жуудуруп,
 Ак шайы менен буудуруп,
 Артыкча кылып зыйнатын,
 «Агам деп өзү көмгөнү.
 Өлбөй тирүү мен турсам,
 Көкөтөйдөн ашырам.
 Көбүрөөк болот тамаша,
 Көкө абамдын ашынан.
 Быйыл туруп келер күз,
 Ошондон тартып камынам», –
 Деп, ошентип Семетей,
 Бек кайгырды баатырга.
 Күңгүрөнүп канкорун,
 Көп кайгырды баатырга.
 Катын, кыздын ичинде,
 Жатып алар айла жок.
 Алты жыл жатса бул жерде,
 Тамактан башка олжо жок.
 Ошондой күндүн биринде,
 Жөн туралбай Гүлчоро,
 Сүйлөп калды оозу шок:
 «Сулууну алсаң, сен алдың,
 Суурулган күлүк ортодо.
 Чүрөктү алсаң, сен алдың
 Чүмбөттүү күлүк ортодо.
 Кимибизге бересиң,
 Суркойон күлүк олжону?»
 Кыйышып бирөөң ал десе,
 Талашып балдар болбоду.
 Кеңеш менен иш кылып,
 Келбеттүү сулуу кызды алган.
 Гүлчоро менен Канчоро,
 Калыйман менен Бегимжан,

Эки сулуу узду алган.
 Кызды аларда кызганбай,
 Ат аларда талашып,
 Бирине бири түс салган.
 Көбөйгөн сайын аз болуп,
 Күйгүзөт напси шум жалган!
 Балдарга Семен кеп айтат,
 Кеп айтканда эп айтат:
 «Башында минген атыңар,
 Актелки менен Суртелки.
 Мен көрөмүн силерди,
 Кош көзүмдөй бир келки.
 Суркойонду талашып,
 Суук, селкин болбогун.
 Кимге тийген упуасы,
 Бок дүнүйө олжонун?
 Талашкан менен тарп болуп,
 Болосуң акыр далбаса.
 Андан көрө салалы,
 Жарыш кылып тамаша.
 Баш байгеси жарыштын,
 Суркойон болсун талашкан.
 Экинчи байге көктө учкан,
 Каралат болсун канатчан.
 Биринчи болуп келгениң,
 Суркойонду алгының.
 Экинчи болуп келгениң,
 Каралат минип калгының.
 Чыгаралык, чоролор,
 Көңүлдүн бугун, кумарын,
 Жарышкыла экөөңөр,
 Туу болуп мен турайын.
 Эки чоро күйүгүп,
 Энтелеп атка жүгүрүп.
 Ээр токумун сүйрөшүп,
 Ашыгышып дүрбөшүп.
 Аттарын токуп минишип
 Боз сеңирге барышты.

СЕМЕТЕЙ

Биринен бири озууга,
 Топулдашып жарышты.
 Эки тизгин кагышып,
 Келе жатат жанаша.
 Чоролордун жарышы,
 Элге болду тамаша.
 Суулуктагы чагарак,
 Тепетең болуп баратат.
 Басыңкырап баатырлар,
 Тулпарларын сабашат.
 Актелки менен Суртелки,
 Кара тер болуп арышты.
 Боз сеңирге чоролор,
 Чукулдап жетип барышты.
 Калыс карап экөөнө,
 Кара көзүн ирмебей,
 «Озор экен кими» деп,
 Карап турду Семетей.
 Кайчы кулак кыйчалыш,
 Алдыда келет Гүлчоро.
 Кайчы кулак кыйчалыш,
 Артта келет Канчоро.
 Алалыкты билбеген,
 Ак көңүлдүү Семетей.
 Канчоронун ичинде,
 Кек каларын элебей.
 Чычыркайдай чылбырды,
 Ыргытты бейм жанаша.
 Илгир болгон Гүлүстөн,
 Эрдигине жараша,
 Учун жерге түшүрбөй,
 Илип кетти караса.
 «Гүлчорону Семетей,
 Менден артык көрөт деп.
 Суркойондун чылбырын,
 Ага ыргытып берет» деп.
 Ат үчүн ошол таарынып,
 Канчоро көөнүн иритет.

Семетей менен Гүлчоро,
 Аны кийин билишет.
 Алты ай жатып, күн бүтүп,
 Күн айланып, түн бүтүп.
 Келди кышка айланып,
 Жайкы жакшы күн бүтүп.
 Акун кандын шаарына,
 Жаккан отун өчүрүп.
 Арстан Семен жөнөдү,
 Айчүрөктү көчүрүп.
 Кондуруп колго шумкарды
 Туйлатып минип тулпарды.
 Кечип Үргөнч баш болгон,
 Канча дайра, сууларды.
 Каракалпак, түркмөндөр,
 Кастарлап каршы алышты.
 Тажик менен испанга,
 Конок болуп жанышты.
 Өрлүк менен тартууга,
 Алтын, күмүш алышты.
 Качырган колдон кушту алып,
 Айчүрөктөй кызды алып,
 Душманга салып күйүттү.
 Доско айтып сүйүнчү
 Арбын олжо алышты,
 Таласка келип калышты.
 Жоготуп жоосун жеңген соң,
 Таласка кайтып келген соң.
 Кандардын баары баш ийип,
 Тизгинди ага берген соң.
 Манастын уулу Семетей,
 Мына мындай кеп айтат,
 Ырыс алды ынтымак,
 Элге жаккан эп айтат:
 – Атам менин эр Манас,
 Жердеген жери кең Талас.
 Алп көкүрөк, ак калпак,
 Элдеген эл ар алаш.
 Атам менин барында,

СЕМЕТЕЙ

Олтурганда тагында.
 Акылчы болуп кан Бакай,
 Турганында жанында.
 Кыргыз, казак аталаш,
 Он төрт кан эли аралаш.
 Тойун бирге тойлошуп,
 Атага бирге берип аш.
 Казатка бирге барышкан,
 Кандарын бирге агызган,
 Атам Манас өлгөндө,
 Абыке, Көбөш болуп кан,
 Элдин көөнү ооруптур,
 Туш келди жакка тозуптур.
 Алды-алдына ар кими,
 Айрылып кан болуптур.
 Алты бөлбөй алашты,
 Айрыбай кыргыз, казакты.
 Он төрт кан эли баш кошуп,
 Бололу бирге, – деп айтты.
 Чачылган эл жыйналып,
 Үзүлгөнү уланып,
 Таралганы куралып,
 Кучакташып кубанып.
 Кан көтөрүп Семенди,
 Кен Таласта тойлоду.
 Ынтымак, ырыс, береке
 Эл ичине орноду.
 Ал аңгыча жаз болуп,
 Кар, муз эрип жаш болуп.
 Арпа менен Алайга,
 Алажууку, Үчташка,
 Күркүрөп көчүп жөнөдү,
 Гүлчоро менен Канчоро,
 Элге журтка баш болуп.
 Келиндин тандап сулуусун,
 Жигиттин тандап мыктуусун.
 Кырк жупка санын толтурат,

Кыдырата кондурут.
 Жибек менен чынжырдан,
 Кермеге аркан чойдурут.
 Кырк байталды байлатып,
 Кымызга арнап салдырат.
 Алты бакан, селкинчек,
 Асмандатып салдырат.
 Кумалак ойноп, ордо атып,
 Жигиттер черин кандырат.
 Жамгырчы, Бакай, Каныкей,
 Самаркандын сыртында,
 Жайыт алып конушат.
 Береги Белсаз, Кырчында,
 Көч тартып күздө сарказак.
 Кең-Колдо болот кышында,
 Келберсиген көп ногой.
 Кудай менен иши жок,
 Жыргалга батып жатышат,
 Куурал тарткан киши жок.
 Айкөлдүн уулу Семетей,
 Эч нерсени кенебей,
 Ойноп, күлүп шапар тээп,
 Кызык кылат ченебей.
 Сабага кымыз ачытат,
 Чыкканча үркөр жеринен,
 Уз кымызга канышат.
 Капилет басып буларды,
 Тамашага батышат.
 Гүлчоро менен Канчоро,
 Жайлоодо дуулап жатышат.
 Жаткандын болот жайдагы,
 Артында болот айдагы.
 Калмактардын Коңурбай,
 Кыргызга салат калбаны.
 Муну мындай таштайлы,
 Токтосарттын дүйнөкор,
 Саткындыгын баштайлы.

ТОКТОСАРТТЫН САТКЫНДЫГЫ, КОҢУРБАЙДЫН ЧАБУУЛУ

Калмактардын Коңурбай,
 Карып чачы агарды.
 Кан Манас ага калтырган,
 Кастыгы күчөп карарды.
 Кербендерден кеп угуп,
 Кеменгер Манас эркеси
 Кеңколдо жатат деп угуп,
 Соодагерден кеп угуп,
 Султан Манас тукуму,
 Сонундап жатат деп угуп.
 Баргандардан кеп угуп,
 Баатыр Манас тукуму,
 Падыша болду деп угуп.
 Чынокжо менен Толтойду,
 Семетей сойду деп угуп.
 Акундун кызы Чүрөктү,
 Семетей алды деп угуп.
 Семетейдин калтырбай,
 Теги жайын бүт угуп.
 Жин ургандай кутуруп,
 Батпай бугу тутулуп.
 Алгараны мойундап,
 Көк кутусун койундап.
 Күн батыш көздөй жөнөдү,
 Куйтулук менен кулуңдап.
 «Беш-Балыкка барсам деп,
 Анын жолун чалсам деп.
 Анда кербен көп өтөт,
 Аныктап кабар алсам деп.

Соодагерди тапсам деп,
 Сатып аны алсам деп.
 Семетейге жиберип,
 Сырына анын кансам», – деп,
 Алгара менен чайпалып,
 Каспанда жаткан залкайып,
 Келе жатат Коңурбай
 Кербезденип чалкайып.
 Кара чоктуу калмакка,
 Калка болгон, чоң төрө.
 Кызыл чок кытай журтуна,
 Арка болгон, чоң төрө.
 Баштан жүргөн камынып,
 «Ылат-манат колдо» деп,
 Ырас ага жалынып.
 Арам өлгөн кутургур,
 Атырайган түгөнгүр.
 Ач арстандай чамынып,
 Чарайнасын тартынып.
 Ок, дарысын артынып.
 Ополдой болгон түгөнгүр,
 Кара тоо башын айланып,
 Каары катуу чоң баатыр,
 Бешбалык келди шайланып.
 Бешбалыкта жүргөндө,
 Улуктук өкүм сүргөндө,
 Утур чыкты Токтосарт,
 Ошол кезде бир күндө,
 Кең Кашкардын четинен,

СЕМЕТЕЙ

Артыш деген жеринен.
 Аралап жүрсө эркинче,
 Жети кыраан элинен.
 Тоскоолу жок сарт эле,
 Коңурбайдын алдынан,
 Чыгып калды шарт эле.
 Кан Коңур келип көрүшүп,
 Амандашып турушуп.
 Айабай кеңеш кылышып,
 Акылдашып олтуруп,
 Кан Коңурбай кеп айтат:
 – Ой, Токтосарт, – деп айтат.
 Кабылан Манас өлгөнү,
 Сен бардыңбы айлына?
 Жети кыраан жер толгон,

Жетөө менен дос болгон,
 Жетик тууган эр элең.
 Ачык жолуң шар болгон,
 Асманда жылдыз боз элең,
 Манас менен дос элең.
 Ар кайда барсаң жолуң шар,
 Соодагерден ыктуу элең
 Кайда жүрсөң шашпаган,
 Мына ушундай мыкты элең.
 Бээжинге келсең жол ачык,
 Бараңга барсаң тоспогон,
 Жапанга барсаң тийбеген,
 Кыргызга барсаң сыйлаган,
 Кылымда сендей болбогон.
 Ушул сапар бир кызмат,

СЕМЕТЕЙ

Кылып берсең деп турам.
 Бээжинде жатып кеп уктум,
 Пейлимди салып бек уктум.
 Манастын уулу Семетей,
 Бекер жатат деп уктум.
 Сонун кепти дагы уктум,
 Соолуп калган Семетей,
 Сонун жатат деп уктум.
 Атасы Манас элимди,
 Алганы келип башында,
 Өлтүрсөм деймин ошону,
 Көп өөрчүтпөй жашында.
 Кылганын ойлоп кыргыздын,
 Кыйналып турам азыр да!
 Семетейге барып кел,
 Өзүң кабар алып кел.
 Кыштай жүрүп Таласта,
 Жазында кайтып жанып кел.
 Өзүңдү күтүп жатайын,
 Камданып турса Семетей,
 Катышпай ага кайтайын.
 Камсыз болсо Семетей,
 Как төбөдөн басайын.
 Токтосарт анда кеп айтат:
 – Бара албаймын, – деп айтат.
 Антташып койгон дос элем,
 Акыретке барганда,
 Анда кантем, – деп айтат.
 Коңурбай анда кеп айтат:
 – Койгун, Токо, – деп айтат.
 Сенин ачык, жолун шар,
 Мусулмандык каадаңда,
 Бата деген ишиң бар.
 Бата кылып, өзүң бар,
 Баарынын жайын билесиң
 Айтып кабар өзүң сал.
 Барар болсоң алыска,
 Жарар болсоң намыска,

Алтымыш нарды комдойун,
 Айры өркөчтөн кошпойун.
 Ком жыгачы баары жез,
 Сарамжалың болсун тез.
 Сага салган бир кеңеш.
 Алып барчу кишинин,
 Аш-азыгы өзүмдөн.
 Алтын, күмүш, каукарды
 Айабаймын өзүңөн.
 Кош көрбөсө көңүлүң,
 Казынадан соода алгын.
 Торгун, жибек, далымбу,
 Аркагы жибек кырмызы,
 Асылдан тандап сен алгын.
 Бирин тандан өзүң ал,
 Андан кийин жолго сал.
 Соода кылып барарсын,
 Семетейди табарсың.
 Жолго чыгар күнүңдө,
 Учурашып жанарсың.
 Нардын кебин укканда,
 Алтын, күмүш, гезмалдын,
 Алардын аты чыкканда,
 Бармакчы болду Токтосарт.
 Сегиз күнү күтүнүп,
 Кемкерчисин бүтүрүп.
 Сакалы ылдый көгөртүп,
 Насыбайын түкүрүп.
 Жол кереги бүтүптүр,
 Аттанар кези жетиптир,
 Эми Токоң нетиптир?
 «Алтын менен күмүштүн,
 Абалтан наркы окшош деп,
 Гезмал алсам, баа кошсом,
 Баары жерде өтөт» деп.
 Арбын алып гезмалдан,
 Эртең менен Токтосарт,
 Кан Коңурбай баатырга,

СЕМЕТЕЙ

Кирип барса басып шарт.
 Топтоголок камырды,
 Топ табакка толтурган.
 Чөптү кошуп чөкүлөп,
 Коңурбай жеп олтурган.
 Кирери менен тамактын,
 Мурунга жыты өрдөгөн.
 Айран калды Токтосарт,
 Ал өңдөнгөн тамакты,
 Андан мурда көрбөгөн.
 Ашпоздору белен деп,
 Ага да сунду табагын.
 Алганча Токоң сурады:
 – Бул эмине тамагың?
 Кан Коңурбай кеп айтат.
 – Жегин муну, – деп айтат,
 Уксаң, Током, бул өзү,
 Индыстандан келиптир,
 Чочбара деген аш экен,
 Бул тамакты жасоого,
 Бешбалыктык маш экен.
 Бүгүн көрдүм мен деди,
 Тойгуча сиз да жең, деди
 Жешип булар тамакты,
 Бошотушуп аякты.
 Ат мактоого барышты,
 Коңурбай менен Токтосарт,
 Бир акырга байланган,
 Алгара менен качырга,
 Атайлап көзүн салышты.
 Атайын көргөн бу качыр,
 Өзү мада куу качыр.
 Чечип аны Коңурбай:
 – Сырын билсең Токтобай,
 Сын аты болот кербендин,
 Сүйгөндүктөн дос санап,
 Чын сүйүп сага бергеним.
 Качырым бердим алгының,

Үстү сылык жаныбар,
 Жолго минип баргының.
 Аман барсаң Кеңколго,
 Кайра тартсаң чоң жолго.
 Пайдасы тийет ошондо.
 Бешбалык менен Таластын.
 Арасы алыс, жер ыраак,
 Минсең өзүң чарчабай,
 Алып келет кар кылбай.
 Кара топо, баткак суу,
 Оонатып алсаң, сууту ошо.
 Сегиз күнгө барбастан,
 Алты күнгө калбастан,
 Жеткизет сени как ошо.
 Алгарамдан өөдө эле,
 Өзү кичик мал үчүн,
 Начарлык жери ошо эле.
 Камынып жатса Семетей,
 Камынбай жатсын кенебей.
 Кандай болсун, Токтосарт,
 Кабар бергин кечикпей.
 Токтосарт менен Коңурбай,
 Кол алышып бекемдеп.
 Жөнөп кетти кайран сарт,
 «Семетейге жетем» деп.
 Катарлап нарды чиркетип,
 Уланбайдан жөнөгөн.
 Сайапу менен Дабанчын,
 Карашаар, Көрлүүдөн,
 Катар өтүп Токтосарт,
 Башабегин өрдөгөн.
 Күчөр менен Кызылды,
 Катар басып ушуну,
 Бай менен басып Аксууну,
 Артып Ачал тумшукту,
 Чоң Кашкарга түштү эми.
 Чоң Кашкар жери кең эле,
 Токтосартка караштуу,

СЕМЕТЕЙ

Жыйырма төрт дүкөн бар эле.
 Бар дүкөнү жык толгон,
 Ичи бүткүл мал эле.
 Мал-пулдарын эсептеп,
 Андан нары өттү эле.
 Эркечтамды кылаалап,
 Улуучат менен аралап,
 Сымкана мекен кыдырып,
 Анжыйан, Кокон, Маргалаң,
 Аманшоро, Наманген,
 Аралап өттү бул элден.
 Алты ай кыштай жол басып,
 Чын курандын айында,
 Чоң Таласка ал келген.
 Чогулган экен ал жерге,
 Бүткүл ногой жан пендең.
 Жайлоону карай бет алып,
 Көчкөнү жаткан кези экен.
 Токтосарттын чыкканы,
 Суусамыр деген бел экен.
 Аны Кашкар жолу дээр экен.
 Алыстан келген Токтосарт,
 Белге чыгып ошол кез,
 Турнабай алып колуна,
 Туш келтирип Семендин,
 Жыйылган айыл тобуна.
 Караса Токоң алыстан,
 Калкылдап ногой толуптур.
 Кара кыргыз калың журт,
 Каршы-терши конуптур.
 Ашып түшүп жолунан,
 Орун алды Токтосарт,
 Аккан суунун бойунан.
 Кат жазып киши жиберди,
 Канкор Семей баатырга.
 Кара кыргыз көп журтка,
 Кан болуп жаткан капырга.
 Кат алпарган бир киши,

Элчи катты алпарат.
 Сактаган эшик сакчысы,
 Семетейди табышты,
 Алыстан келген кишинин,
 Кабарын айтып барышты.
 Буйрук болуп канынан,
 Келген катты алышты.
 Өзү молдо шар экен,
 Семетей жайы ал экен.
 Катты ачып окуса,
 Каңгайдан келген элчи эмес,
 Же кайгуулдан келген ченчи эмес.
 Соодагердин аты бар,
 Жазган салам каты бар.
 «Каныкей менен Бакайды,
 Чакырып алып келгин», – деп,
 Буйрук кылды байагы,
 Кан Семетей жашыңар.
 Бакай менен Канышты,
 Баштап келди баргандар.
 Семетей айтты кат жайын,
 Салам айтып жазганын.
 Кабылан Бакай камынып:
 – Ой, Семетей баатырым,
 Асманда жылдыз боз эле,
 Салам жазган Токтосарт,
 Атаң Манас көкжалга,
 Акыреттик дос эле.
 Жети кыраан болгонго,
 Ал Токомду жиберип,
 Уруштуу күнү керек деп,
 Нерсе керек алчу эле.
 Кашкардын үстүн Артыштан,
 Карманган ал досу эле.
 Жети кыраан болгонго,
 Аралап Токоң жойлогон,
 Тосуп киши койбогон,
 Токоңдун жайы бул эле.

Түгөнгүс дүйнө зар менен,
 Жоо жарагын эң кенен,
 Көргөзбөй каткан башкага,
 Атаң Манас ал берен,
 Ушул Токтосарт менен,
 Көөнүн тапсаң, муну сен,
 Таап берет баарын тең.
 Каныкей кошуп кеп сүйлөйт:
 – Жалгызым, Семен, – деп сүйлөйт.
 Атаң көзү барында,
 Кыргыз салган Кыргызга,
 Уруш салган Урумга.
 Кызылкыйа бел ашкан,
 Кытайды барып бир чапкан.
 Ойурма артуу бел ашкан,
 Орусту барып бир чапкан,
 Түгөнгүс олжо мал тапкан.
 Жети кыраан болгонго,
 Жеткилең, атаң жойлоду.
 Англис менен баранга,
 Барбагандай болжолу.
 Өзү барбай кан атаң
 Токтосартты жойлотту.
 Сан дүйнөнү топтотту,
 Алдырып келген дүйнөсүн,
 Асыл буйум буруудан,
 Каттырып койгон ошону.
 Атаңдан артып баратат,
 Азыркы сенин дүмөгүн.
 Аман болсоң, жалгызым,
 Өлгөнчө доор сүрөсүң.
 Токтосартты тосуп ал,
 Кызыгын анын көрөсүң!
 Бакай менен Каныкей,
 Жайын айтты Токоңдун,
 Кол куушуруп алдына,
 Бармак болуп ошонун.
 «Алты сан кара, көп ногой,

СЕМЕТЕЙ

Кара кыргыз элине,
 Эр бүлөсү калбастан,
 Келсин баары», – деди эле.
 Суусамыр менен Коргондун,
 Орто жери үч күндүк,
 Көчүп барчу жол эле.
 Семетей колу арыштуу,
 Мына ушундай чоң эле.
 Ойноктогон түгөнгүр,
 Ойуна келген иш үчүн,
 Алыстан келген атайлап,
 Айтылуу тиги киши үчүн.
 Кызмат кылат экен деп,
 Кыйалын тапсак биз үчүн.
 Кычырып келген кыргызды,
 Коо кылып жолго тизиптир.
 Өйүз-бүйүз турган эл,
 Үч күндүк жерге жетиштир.
 Кандын кызы Каныкей,
 Касиеттүү жан эле.
 Ал Каныкей жасаган,
 Атасы Манас олтурчу,
 Бир килеми бар эле.
 Жер жүзүндө кымылдап,
 Ачып канат ирмеген.
 Чоң, кичине дебестен,
 Бирден жүнүн ылгаган.
 Жыйналган ошол жүндөрдөн,
 Токулган ушул чоң килем,
 Артык эле кыйладан.
 Алдырып келип килемди,
 Кепичин буттан чечтирбей,
 Таманын жерге тийгизбей,
 Алып келди Токоңду,
 Манастын жогун билгизбей.
 Урматына кыргыздын,
 Токтосарт жашын имерди.
 Үн жетер жерге келгенде,

СЕМЕТЕЙ

Өкүрүп Токоң жиберди.
 Өзү баатыр, сом даалы,
 Бойу узун далдагай,
 Кара сакал, бото көз,
 Бакырып келет Токтосарт,
 «Баатырым» –деп, үн баспай.
 Каныкейдин үйүнө,
 Алып келип түшүрдү.
 Урмат кылып Семетей,
 Токоң жакшы күтүлдү.
 Токтосарт куран окуду,
 Калың кыргыз кол жайып,
 Батасы тийсин мунун деп,
 Баатырга карай жол алып.
 Бата дуба бүткөн соң,
 Токтосарт чыгып талаага,
 Ак чатырын тиктирди,
 Семетейдин айлына.
 «Кабылан Манас досумдун,
 Казаасы жетти каапырдан,
 Кан Коңурбай баатырдан.
 Кантип келип бата окуйм,
 Качып жүрсө Каныкей.
 Эр жеткен соң сен өзүң,
 Эми келдим, Семетей,
 Айаш атаң токтоду,
 Арамдык жок кенедей.
 Ачык айткын сырыңды,
 Ал кылып берем берелдей.
 Анда Семен, муну айтат,
 Агартып тишин кылайтат:
 – Атам өлдү, мен калдым,
 Тентип кетип Букарга,
 Он эки жыл сандалдым.
 Кайта келип чоңойуп,
 Касиеттүү атамдын,
 Салган ордо, сайган бак,
 Сапырылып кетерде,

Салышып жүрүп колго алдым.
 Асылым атам барында,
 Бел куда болгон Чүрөктү,
 Чыңкожо менен Толтойдон,
 Талашып намыс мен алдым.
 Жез кемпирдин жети уулун,
 Кан көтөрдүм ал элге.
 Алп Жамгырчы, кан Бакай,
 Карып калган кезинде,
 Кар болбой үйдө жатсын деп,
 Гүлчоро менен Канчоро,
 Кан көтөрдүм бу жерге.
 Атам айкөл барында,
 Бир жүрүпсүз жанында.
 Жабдыгы менен зарларын,
 Айаш атаң билет деп,
 Жайын уктум анын да.
 Камсыз болом деп турам,
 Абаке, сенин барыңда.
 Ала көөдөн Семетей,
 Арамдыгын элебей,
 Айтып берди бар сырын,
 Токтосартка ченебей!
 Токтосарт туруп ордунан,
 Олтурган көрпө соорундан:
 «Айланайын, Семетей,
 Жарабаган кепти айтпай,
 Жалганы жок чынды айттың.
 Жашырбастан чунагым,
 Ичиндеги сырды айттың.
 Атайын издеп алыстан,
 Ат арытып келгенге,
 Абалыңды сен айттың.
 Кер сары болгон абаңдын,
 Кетирип шайын муңайттың!
 Өлгөнү чын атандын,
 Көмгөнү чын энеңдин.
 Он эки жылда чоңойдуң,

СЕМЕТЕЙ

Тентип жүрүп, береним.
 Атайын бата окууга,
 Арстаным жоктоп Манасты,
 Агып жашым мен келдим.
 Муну айтып Токтосарт,
 Көзүнүн жашы бурчактайт.
 Сагынышкан немедей,
 Сакалы ылдый жаш кетип,
 Ыйлаган болуп солкулдайт.
 Жанындагы жоолугун,
 Сууруп алды колуна.
 Белендеп койгон башынан,
 Мыйаздын чылап суусуна.
 Болбосо мунун боору таш,
 Көзүнөн чыкпайт андай жаш.
 Мейитип сөзгө калп ыйлап,
 Токтосарт күрс-күрс жөтөлдү.
 Билдирбестен сыр алып,
 Семетей көөнүн көтөрдү.
 Туйгун экен Токтосарт,
 Күнүгө чыгып талаага,
 Ар бир жердин бетинен,
 Атасынын көп дүйнө,
 Тапшыра берди четинен,
 Мурун өзү бекиткен.
 Кырк күн өтүп арадан,
 Кыргыз эли чубуруп,
 Айдап малын чогултуп,
 Жайлоого көчүп жөнөдү.
 Ак калпак кыргыз ал кезде,
 Анык толгон кези экен.
 Кара малды санга албай,
 Каркып толгон кези экен.
 Жамгырчы, Бакай, Каныкей
 Самаркандын сыртына,
 Көчтү Белсаз, Кырчынга.
 «Жайлоого чыксак түтөк деп,
 Күздөөдө чымын күчөйт» деп.

Чай кайнатып, бал чайкап,
 Ортобөксө, Белсазда,
 Жатат экен ушунда.
 Аз болгондо миң киши,
 Айтканынан чыкпаган,
 Алып калат Семетей.
 Бойунда бар катын жок,
 Жаш баладан такыр жок.
 Жалпайтып тиккен чатыр жок,
 Жагалданган сайрандап,
 Жалганда мындай баатыр жок.
 Келин менен уулдан,
 Сөөктөрүндө мууну жок.
 Сөөлөтүндө Семендин,
 Сөз кыларга буруу жок.
 Кийерге кийим олпок жок,
 Атарга мылтык, жаасы жок.
 Сайарга найза жана жок,
 Чабарга балта, кылыч жок.
 Жыйналуу жатат тетиги,
 Сыр коргондун ичинде,
 Жоо жарагы баары топ.
 Кастарлап минген Буурулду,
 Жайлоого салып жиберген.
 Тандап калган коңшусу,
 Кара кыргыз көп элден,
 Кырк келинчек, кырк уулду,
 Коңшу кылып имерген.
 Жибек менен чынжырдан,
 Жыйып аркан салдырган,
 Селкинчек тээп жатышкан.
 Өйүз-бүйүз коо кылып,
 Айылды сонун кондурган.
 Сыр коргондун оозунда,
 Чачыкейдин үйү бар.
 Тармалсаздын бойунда,
 Айчүрөктүн үйү бар.
 Ортосунда эки үйдүн,

СЕМЕТЕЙ

Кырк жигиттин айлы бар.
 Тунгуч курсак байталдан,
 Ылгап кыркты ал алган.
 Сексенди бөлүп саандан,
 Санаты артык жаандан,
 Асманга үркөр чыкканча,
 Кымызына ал канган.
 Козголуп үркөр болгондо,
 Чоң казанга кайнатып,
 Тарттырат арак ошондо.
 Саанчы менен бакмачы,
 Келбейт жакын айылга.
 Кара кыргыз элде жок,
 Кенедей кайгы баарында.
 Токтосарт бирге короолош,
 Ошентип жаткан чагында.
 Айчүрөктүн үйүнөн,
 Алып Семен жылган жок.
 Чачыкейдин үйүнө,
 Жыла басып барган жок.
 Токтосарттай «абадан»,
 Асылы күмөн кылган жок.
 Жайлоого кыргыз кеткенде,
 Жакада Семен бир өзү,
 Калгандыгын билгенде,
 Токтосарт андан суранат,
 «Кайтайын», – деп элиме.
 Алтымыш нарды айдатып,
 Айабай малды жүктөтүп.
 «Жыртышы деп досундун».
 Буулумдарды бүктөтүп.
 Кара кыргак, ак күбөң,
 Канча кымбат асылды,
 Катарлап баарын койдурду.
 Кайдан алган Семетей,
 Көргөн киши таң калды.
 Жети кыраан болгон журт,
 Жер жүзүнө толгон журт.

Жеткилең Манас тукуму,
 Жетик кылган ушуну.
 Өрттөнгөн Манас тукуму,
 Өткүр кылган ушуну,
 Дем албай келип меймандар,
 Берип жатат баарынан.
 Алып келген алтоо бар,
 Алып кетчү жетөө бар.
 Жүктөп келген жетөө бар,
 Кийип кетчүү бирөө бар.
 Жети кыраан ичинде,
 Болгон экен жолу шар.
 Такыр асыл буйумду,
 Табылган дүйнө мамыңдай.
 Алдына койгон Токондун,
 Кан Семетей жайма-жай.
 Анда Токоң кеп айтат:
 – Кабылан Манас тукуму,
 Каңкорум укчу – деп айтат.
 Айкөлүм Манас барында,
 Айаш атаң жанында,
 Жашырбаган кабылан,
 Ойлогонун акылда.
 Катпаймын дүйнөм айап мен,
 Баатырдын уулу Семенден.
 Керектүүндү такыр айт,
 Кем-керчиңди койбой айт.
 Үйгө эле эмес талаага,
 Чатак кылса чуу салчу,
 Жети кыраан балага,
 Ылайыктуу нерсенди айт.
 Арсаңдап күлүп Семетей,
 Агартып тишин кылайтат:
 – Айланайын, абаке,
 Азелде асыл буйумдан,
 Кара чай чыгат кытайдан.
 Макошан деген аты бар,
 Дүнүйөдө даңкы бар.

СЕМЕТЕЙ

Жети кыраан элине,
 Жетсе анын баркы бар.
 Табылса жүздөн ар айда,
 Берип турсаң кандай ал?
 Муну угуп кумсаңдап,
 Кабагын бүркөп муңайып,
 Капаланып сурданып,
 Муруту кетип кырданып,
 Булкунуп Токоң муну айтат:
 – Букарга барып чоң болуп,
 Иранда жүрүп кор болуп.
 Көзүң кичик болупсуң,
 Жетим өсүп чоңойуп!
 Жүз каптал деген эми не?
 Элүү киши чакырсаң,
 Түгөнүп калат бир демде!
 Эшигиндин алдына,
 Ай сайын келет бир миңден,
 Бир тыйын сенден албаймын,
 Күдөрүң үзбө сен менден!
 Мактанган жок Токтосарт,
 Баарысы ырас бул сөзү,
 Кең Кашкардын коосунда,
 Биринде ондон олтурган,
 Ичин малга толтурган,
 Жыйырма төрт дүкөнү,
 Келе берет ошондон.
 Кербенчи жолдон кетеби,
 Бере берсе Токтосарт,
 Бербейби Семең нечени?
 Бааша кылган сооданын,
 Пайдасын Токоң билгени.
 Ал өңдөнүп баашалар,
 Талашып баасын жүрөбү?
 Уйалгандан Семетей,
 Унчукпады, тим болду,
 Алтымыш нарга мал артып,
 Алтын, күмүш дагы артып,

Жаңыдан кылып достукту,
 Семетейге кол артып.
 Жетелетип төөлөрүн,
 Токто абаң чыкты жол тартып.
 Суусамырдын белине,
 Семетей келди узатып.
 Коштошуп булар бөлүндү,
 Кучакташып кол тартып.
 Ашып түштү белести,
 Суусамырдын ашуусун,
 Кашкардын жолу демекти.
 Кашкарды көздөй бет алып,
 Кыргыздан Токоң, чет алып.
 Агып жаткан дайра бар,
 Нуркаптын суусу дечү эле.
 Алтымыш нарга бир башчы,
 Элинен ылгап чыгарды,
 Тапшырып иштин баарысын.
 «Үргөнүчтөн кечип өткүн деп,
 Чынаачага жеткин деп.
 Карачы менен Пышабур,
 Аралап Ооган кеткин деп.
 Индыстанга баргын деп,
 Киргит, Дөбөбел ашуу,
 Кайра айланып жигиттер,
 Каргалыкка келгин деп.
 Кундуз, маржан, жакуттан,
 Булгун, кемчет асылдан,
 Мой менен таштын баарынан,
 Жүктөп келгин абыдан.
 Жеркендин жери өзү туз,
 Котендин жери кеңири,
 Сагынбагын, төөчүлөр,
 Түндүк жактан элинди.
 Кат жиберем бир кезде,
 Как ошондо келгин деп.
 Пайда менен зыйаны,
 Канчалык болуп кетсе да,

СЕМЕТЕЙ

Кайгым жок анда менин», – деп.
Төөчүлөрдү түштүккө,
Түздөп жолго салыптыр.
Токтосарттын колунда,
Куу качыры калыптыр.
Коңурбай берген куу качыр,
Өзү тулпар бул качыр.
Кумтуланып сыртынан,
Капшыра байлап белбоосун,
Жайып Токоң келатат,
Куу качырдын ал оозун.
Сызып кетсе куу качыр,
Сырттын шамал, желиндей.
Сызып келет Токтосарт,
Жалгыздык кылып эринбей.
Чалчык кара суу келсе,
Чаңдаган кара шор болсо,
Күл төгүлгөн жер болсо,
Күртүлдөгөн шор болсо,
Токумун алып үстүнөн,
Токтоп Токоң оонатат,
Чөп чалдырбай качырга,
Нан жедирип баратат.
Жайнап көзү алактап,
Канаттуу менен жарышып,
Калдайып Токоң, баратат.
Алдына минген Куу качыр,
Ал Токоңо жарашат.
Наманген менен Коконду,
Анжиан менен Улуу-Чат,
Аралап Токоң сабалап,
Учкан куштай баратат.
Минген жорго качыры,
Жери майда адыры.
Артыш, Маралбашыдан,
Тумшук менен Чыландан,
Айкөл, Аксуу, Байлардан,
Жам, Кызыл, Күчөр калаадан,

Башабегим, Көрлүдөн,
Карашаар, Дабанчын,
Сайапу кумдуу шорунан,
Салып жүрүп олтуруп,
Уланбай да эшиктен,
Жамбылга кирчү тешиктен,
Барып кирди Токтосарт.
Сакчылар эшик карашкан,
Токтосартты тоскон жок
(Минген качыр таанымал,
Ал Токоңдо жарашкан.),
Алоокенин чоң уулу,
Атактуу баатыр эр Коңур,
Намыс үчүн жаралган.
Токтосарт келди дегенде,
Айтып кабар бергенде,
«Азыр мында келсин» деп,
Жиберди киши бир демде.
Алыстан келген Токтосарт,
Түшпөй качыр үстүнөн,
Барып түштү бир үйгө.
Чычаң сөөгү коройуп,
Эти кетип жооруптур,
Олтура албай Токто абаң,
Кыйшалактап туруптур.
Кылчайа карап келгенге,
Кепти мындай уруптур:
«Коңур болбой комур бол,
Калдай болбой катып кал!
Кыргызың менен кырылып,
Баарың жерге батып кал!
Семетей менен чирип кал,
Качырын менен куруп кал!
Араң келдим алыстан,
Кутулдумбу карыздан?!
Токтосарт атка конгону,
Соодагер өзүм болгону,
Мындай кордук болбоду.

СЕМЕТЕЙ

Айткан сөздү кылам деп,
 Чычаң сөөгүм коройду,
 Чыгып башка соройду.
 Жаталбай атам моминтип,
 Мындай кордук болорбу?» –
 Деп, ошентип Токтосарт,
 Жатып алды коңулга.
 Кабарга келген кишиси,
 Барып айтты Коңурга.
 «Жай алып Током жатсын» деп,
 Жайына койуп ушунда.
 Алдына келди чоң Коңур,
 Күн чыгыштын тушунда.
 Күркүрөп Коңур киргенде,
 Козголбой Токоң ордунда.
 Колун сунуп көрүшүп,
 Эсен сөзүн сурашып,
 Эрмектешип бир далай,
 Алтындан зембил көтөрүп,
 Он эки желдет, бир малай.
 Олтургузуп Токоңду,
 Алып кетти борборго,
 Зыйнатын кылып жайма-жай.
 Кебин айтты эми ал,
 Оро-пара бет маңдай:
 – Бардым, баатыр эр Коңур,
 Барсам өзүм, жатыптыр
 Семетей деген оңбогур.
 Эли көчтү калбастан,
 Эркин жайлоо салкынга.
 Семетей калды кырк үйлүү,
 Салынган коргон алкымда.
 Сулуунун баарын калтырды,
 Канчасы болсо калкында.
 Эр жигит деген ыктуудан,
 Ойунга мыкты шыктуудан,
 Ылгап калды кырк киши.
 Айчүрөктүн ордосу,

Айылдын берки башында,
 Окчун экен бир иши.
 Бир жарым ай мен турдум,
 Чачыкейдин үйүнө,
 Жок экен анын кириши.
 Найза, кылыч, жабдыктар,
 Ок өтпөс кийим олпоктор,
 Коргондо экен жыйылуу.
 Колунда жок кийими,
 Эсиргени Семендин,
 Мына ушундан билинди.
 Селкинчек салып айылга,
 Эч нерсе албай ойуна,
 Бейкамдыгын мындан бил,
 Тайбуурул жок колунда.
 Жамандык мага болот – деп,
 Эч нерсе албай ойуна,
 Жылкыдан тандап жүз байтал,
 Алып калды сойууга.
 Качан барсаң сен Коңур,
 Канкорду бекер табасың.
 Кандуу душман канкордон,
 Капкачанкы кегинди,
 Өз билгенче аласың.
 Убара болбой башкага,
 Айчүрөктүн үйүнөн,
 Ар качан барсаң табасың.
 Эндегей жаткан эренди,
 Элебей жаткан беренди,
 Ээн үйдөн табасын.
 Эрмектешсең, канкорго,
 Эриккен суусун канасың. –
 Деп ошентип Токтосарт,
 Көргөнүн айтты баарын жат.
 Кан Коңурбай кеп баштап:
 – Алып баргын Кеңколго,
 Азыр, Током, – деп баштап.
 Жыгылса душман меники,

СЕМЕТЕЙ

Жыйылса олжо сеники.
 Эңкейсе душман меники,
 Элинде олжо сеники.
 Эзелтен берки көп пайдаң?
 Алсаң келди эмики.
 Бабырап Током күүлөнүп,
 Баштады кебин сүйлөнүп:
 – Бадирек, Коңур, оңбойсуң,
 Минтип жүрсөң сойлойсуң.
 Пайда таппай темтеңдеп,
 Басып жүргөн ойлойсуң.
 Жер жүзүндө жаралган,
 Жети кыраан элинде,
 Кээси кургак, кээси суу,
 Күн көргөн адам жеринде.
 Алтын, күмүш, зарым бар,
 Кайсы жерге мен барсам,
 Сага окшогон каным бар.
 Барбасам да кол баштап,
 Мага пайда табылар!
 Чычаң сөөгүм коройуп,
 Чыгып калды соройуп.
 Олтуралбай тик туруп,
 Жатып калдым торойуп.
 Баштап барар колунду,
 Байкачы, кайсы алым бар?
 Алп Коңур тилиң алам деп,
 Адамзаттан болдум кар!
 Асили адам кор болсо,
 Айабайт экен падыша.
 Менин жаным кыйналды,
 Сага болсо тамаша.
 Эндегей экен Семетей,
 Барганыма жараша.
 Мага зыйан, пайда жок,
 Биринди бириң чапсаң да.
 Өлбөсөм жыргап жүрөмүн,
 Өзүм батар жер калса! –

Деп ушинтип Токтосарт,
 Эр Коңурга айтканы.
 Кабыл алып айтканын,
 Кан Коңур кайра тартканы.
 Мындай болду уксаңыз,
 Камынып анын жатканы.
 Мурунку кытай өнөрүн,
 Ал кезде пенде көргөнбү?
 Өкүмүнө кишинин,
 От түтүнү көнгөнбү?
 Топодон салган мунар бар,
 Ичинде ийри жол менен,
 Үстүнөн чыгар иши бар.
 Оргуштап көккө созулган,
 Жаккан оттун ышы бар.
 Эсен кан менен Коңурбай,
 Ал түтүндү жумшашып,
 Кабарлашар белги бар.
 Кишиден кабар жумшабай,
 Түтүндөн белги жиберип,
 Салты экен баштатан,
 Коңурбайдын жерлиги ал.
 Түтүндөн кабар салыптыр,
 Түп Бейжинде Эсенкан,
 Ошондон кабар алыптыр.
 Коңурбайдын айтканы,
 Куп болбой качан калыптыр?
 Каардуу баатыр эрлерди,
 Кайраты толук шерлерди.
 Калдай менен бектерди,
 Калк башкарган эрлерди.
 Калтырбай баарын Бейжинге,
 Жыйнап келип Эсенкан,
 Эр Коңурга жиберди.
 Огуз эки алпы бар,
 Эр Коңурбай зор калча,
 Ошончолук салты бар.
 Кармашчу жоону көргөндө,

СЕМЕТЕЙ

Калтылдап кайдан тартынар?
 Касташканды кыйраткан,
 Катын, кызын ыйлаткан.
 Кармашарга жоо болсо,
 Канын төгүп сулаткан.
 Бээжинде жатып Эсенкан,
 Куру койбой түнөөнү,
 Бейжинден аскер чубаткан.
 Эр Коңур мындай тапшырган:
 – Бүгүн аскер жаткан жер,
 Эртең бекер калбасын.
 Бээжинге пенде калтырбай,
 Менден кабар болгуча,
 Бер жакты көздөй айдасын.
 Мен кеттим ыраак батышка,
 Эми калган иштерди,
 Каным Эсен жайласын!
 Баштап алып баатырын,
 Жанынан тойгон жакырын.
 Семетей көздөй жол тартты,
 Алп Коңурбай капырың.
 Эр Коңурбай жүргөн кез,
 Эрте жайдын баш жагы,
 Айагы экен Кулжанын,
 Ай эсеби баштагы.
 Отуз эки алп менен,
 Арбын аскер баштады.
 Жанында жүргөн жакырлар,
 Жай билген канча капыр бар.
 Кар жааса аттын башына,
 Куйругуна күн тамбайт.
 Мына ушундай баатырлар,
 Баскан жери Коңурдун,
 Чыгыштан батыш созулган.
 Жерден туман оргуса,
 Булутка чыгып кошулган.
 Ар качандан бир качан,
 Аркыраган шамал, жел,

Кыбыла жактан созулган.
 Кыбыла жаккы кырчоодон,
 Кылайтып булут кетирбей,
 Сыдырым шамал, желаргы,
 Астынан утур салганы.
 Калмак, кытай аралаш,
 Айдап калың кошунду,
 Кеңколго жөнөп алганы.
 Эки күнү жол жүрүп,
 Күнү-түнү болгондо,
 Бээ саамга күндү койдуруп,
 Батышка киши бастырбай,
 Айдап жүргөн кошунун,
 Өрүүн кылып жаткырбай.
 Чыгышты көздөй басканды,
 «Чын эле жолуң шар деди.
 Кандай барсаң андай бар,
 Кай жерде болсо жумушун,
 Калтырбай баарын бүтөп ал.
 Күн батышка баспа деп,
 Күүгүмдө өтүп кетпесин,
 Күлдү кытай байка», – деп.
 Кытай түмөн кыргыздын,
 Арасы жаман бузулду.
 Адам уулу болгондун,
 Айласы минтип кысылды.
 Баштап алып кытайды,
 Алп Коңурбай сызылды!
 Жайдын ысык күнүндө,
 Теклимекен чөлүндө,
 Суусу какшып соолуган,
 Ным калбаган көлүндө,
 Күзгө жакын барыптыр,
 Суусамырдын белине.
 «Жайчыларың келгин деп,
 Жаадырып күндү бергин деп.
 Шабырап жамгыр куйсун деп,
 Жели жок болсун билсең деп.

СЕМЕТЕЙ

Жерге жамгыр куйсун», – деп.
 Кылайып булут калбасын,
 Жаап күнү ачылса,
 Асманда булут чачылса,
 Сөзүн бурар киши жок,
 Ал Коңурбай баатырга.
 Нескара деген бар экен,
 Эл башкарган кан экен.
 Коңурбайга курбалдаш,
 Өзү баатыр жан экен.
 Тору айгыр менен алкылдап,
 Тоодой болгон Нескара,
 Алп Коңурбай кошуна,
 Жетип келди жакындап:
 – Ээ, Коңурбай, не болдуң?
 Эсиң кайда жоголдуң?
 Кокуй күн, Коңур, не болду?
 Кетирип колдун айласын,
 Кордуктуу күнгө не койдун?!
 Кошунуң кытай эл болсо,
 Кошулган калмак бар болсо.
 Алдында ашуу бел болсо,
 Ак чалмалуу жер болсо.
 Буту ичке, колу узун,
 Аргымак жайы ал болсо.
 Айнектей талаа түздөрдө,
 Айкындан өскөн эл болсо.
 Күн жаадырып бел аш деп,
 Болобу, баатыр, кеп ушу?!
 Нескара кебин укканы,
 Эр Коңурбай баатырдын,
 Күнгүрөп үнү чыкканы:
 – Зор Мурадил, кайда деп,
 Чоңдоруңдан калба деп.
 Эр Мурадил, кайда деп,
 Эрлеринден калба деп.
 Нескара баатыр келиптир,
 Эли-журттан кайгы жеп.

Байкаңарчы, баатырлар,
 Айтайын сөздү дагы деп.
 Кекенип келдиң Кеңколго,
 Кыргыздан кыраан Семетей,
 Кыйратабыз аны, – деп.
 Адамзат жаралып,
 Жер жүзүнө таралып.
 Акылы толуп адамдар,
 Орун кылып, шаар салып.
 Периге пенде кошулуп,
 Бээжиндин шаарын күтүнгөн.
 Отуз беш кылым алдында,
 Ошол шаарды бүтүргөн.
 Ошонун ачып эшигин,
 Ойротто пенде кирбеген.
 Кыргыздын кирди Манасы,
 Кызыңды алды карачы!
 Тартып алды шаарыңды,
 Талкалады баарыңды.
 Койбой бузду шаарыңды,
 Куп жүдөттү баарыңды!
 Кол куушурган кутулду,
 Каны суудай жошулуп,
 Кордукту көргөн кыргыздан,
 Кытай, калмак кошулуп.
 Калмак менен кытайдын,
 Канын төктү кыргыздар.
 Орус менен оогандын,
 Шаарын бузду кыргыздар.
 Ат жетер жерге жан койбой,
 Баарын бузду кыргыздар.
 Өткөн күндү ойлодум,
 Жетчү кезди болжодум.
 Кеңколго келип калдык го,
 Уккан кепте болжолун.
 Кашкардын жолу кең деген,
 Кашкар жактан барганда,
 Ашып түшчү Таласка,

СЕМЕТЕЙ

Суусамыр деген бел деген.
 Суусамырдын бели ушу,
 Кыргыз деген эл ушу.
 Калың кыргыз башкарган,
 Кан Семетей эр ушу.
 Айдалып жүрүп калың журт,
 Келген жери мына ушу.
 Абайлагын, арстандар,
 Айта турган кеп ушу.
 Бакай бар кыргыз элинде,
 Баспаган жери калбаган,
 Дүнүйөнүн жээгинде.
 Белине таңуу медери,
 Бул кыргыздын элине.
 Кабылан Бакай билет деп,
 Канча күндөн бер жакка,
 Калдайтып туман түшүрбөй,
 Кыбыладан булутту,
 Кураштырдым үзүлтпөй.
 Бүгүн келдиң Кенколго,
 Келгениң алыс жер болсо.
 Кегинди алар кезиң го,
 Кеңири кыргыз эл болсо.
 Беттешериң баатырлар,
 Айкөлдүн уулу шер болсо.
 Көрбөгөнмүн, уккан кеп,
 Кыдырып жүргөн жер жүзүн,
 Соодагерден чыккан кеп.
 Алтайдын аяк жагында,
 Күнөстүү күңгөй бетинде,
 Андан кала бергенде,
 Чоң Кеңколдун ичинде,
 Калдыркан ала жалбырак,
 Ат туйагы тийгенде,
 Жез дообулбастай шаңгырап,
 Үнү катуу угулат,
 Ошол чөптөн үн чыгат.
 Эми жатам ой кылып,

Эл туйгузбай алсак деп.
 Эр Семетей сардарды,
 Ошол чөптү жашытып,
 Андан кийин барсакпы?
 Эр Коңур кебин укканы,
 Эчтекеден кабарсыз,
 Элинен булар чыкканы.
 Бул кабарды укканда,
 Өлүмдү кабыл алышы.
 Өлөбүз деп баарысы,
 Кырылып кетсек баарыбыз,
 Кызыталак Коңурдун,
 Тийет деп кимге намысы.
 Куушурулуп далысы,
 Куп жүдөдү баарысы,
 Өңүнүн чыгып сарысы.
 Өлүм бизге чукул деп,
 Бузулуп өңү калышты.
 Алдыртан бизге сөз кылып,
 Угузбаптыр бадирек.
 Барабыз деп Кеңколго,
 Туйгузбаптыр бадирек.
 Башкарбаган Коңурдун,
 Башынан ойун ким билет?
 Аттарын кылдап минишип,
 Кабаттап темир кийишип.
 Калкандарын кармашып,
 Кылычтарын кайрашып.
 Айбалтаны эгешип,
 Найзанын учун бүлөшүп.
 Басып түштү Кеңколго,
 Басалек мойнок бел ашып.
 Айдын он беш кези экен,
 Асмандан тиет жарык ай,
 Капкайдан бери көрүнүп,
 Кен-Колдун ичи түз экен.
 Ат арытып, тон тозуп,
 Азаптуу калча эр Коңур,

СЕМЕТЕЙ

Кеңколго жеткен кези экен.
 Келе жатат Коңурбай,
 Аркасында миң сандап,
 Калың аскер колу бар.
 Түп Бейжинде кытайдын,
 Уругун төккөн кору бар.
 Катылышкан кытайга,
 Кандай пенде болсо да,
 Маңдайыңда шору бар.
 Дүйнөнүн көбүн ал ээлейт,
 Бастырбай койсо жолу тар.
 Албан түркүн эли бар,
 Атактуу Бейжин шаары бар.
 Калмагы бар, сарты бар,
 Канча түрдүү калкы бар.
 Кайнан деген жери бар,
 Кайнаган кытай эли бар.
 Ал Кайнанды ээлеген,
 Канаттуунун кени бар.
 Ошондон бери карата,
 Айдалып келген чени бар.
 Урум менен кытайдын,
 Ортосунда бели бар.
 Амирдин улуу чоң суусу,
 Чек ортосу жери бар.
 Бир чекеси кытайдын,
 Мына ушу жерде дагы бар.
 Калмагы көп аякта,
 Кара кытай калкы көп,

Дүнүйөгө дүң кылып,
 Кабар берип калтырбай,
 Айдаган экен быйакка.
 Шаңданган Жолой баатыр бар,
 Сандаган кытай капырлар.
 Дүнүйөнүн төрт бурчун,
 Тең жарымын ээлеген,
 Түгөнгүс кытай эли бар.
 Ошо колдун үстүндө,
 Отуз эки алпы бар.
 Ошончо кошун кол жыйнап,
 Ат арытып, жан кыйнап.
 Адамдан асыл эр Коңур,
 Таласка келген чагы бар.
 Коңур ашкан Суусамыр,
 Которулуп кеткен жок,
 Ушу бүгүн дагы бар.
 Байыркынын жомогун,
 Байкап барың билип ал.
 Көптүгүн көрсөң кытайдын,
 Жан сактабай калган журт,
 Казып көргө кирип ал.
 Эрегишип келген жоо,
 Эр Манастын уулу ал.
 Келе берсин Кеңколго,
 Жежебе курсак тулпарлар.
 Кекейте тартып чоң жолдо,
 Кепти жеткен башкага,
 Келели эми Кеңколго.

ГҮЛЧОРОНУН ЧАЛГЫНЫ

Манастан калган коргону,
 Башкарып өзү чоң болуп,
 Салдырган муну болжолу.
 Бузулган эмес чекеси,
 Аталып коргон болгону.
 Тоодон тоого кыдыртып,
 Албарстан кенди алдырган.
 Чабуучу метин, чотторун,
 Ал албарска малдырган.
 Тегереги кырк кулач,
 Жерди казып ойдурган.
 Кыналтып таштан кыш кылып,
 Казган жерин толтурган.
 Борпоң, ташты күйгүзүп,
 Аки менен бор кылган.
 Аралаштырып ошого,
 Сайдын көпкөк кумунан,
 Ылай салган ортого,
 Жуурутуп келип ушундан.
 Калыңдыгы коргондун,
 Жыйырма кулач төш жары,
 Бийиктиги коргондун,
 Отуз беш кулач төш жары.
 Бузуп пенде өтпөгөн,
 Мына ушундай салганы,
 Талаада аткан кайыптан,
 Аңга түшкөн арыктан.
 Согумга сойгон бододон,
 Тарамыш болгон жеринен,

Калтырбай баарын жыйнаган.
 Күнгө жайып кургатып,
 Тегирменге тарттырып,
 Тарамышты ун кылган.
 Сырештен желим алдырып,
 Чарага куйуп чалдырып,
 Сыртына шыбак тарттырып,
 Салакасын арттырып.
 Отуз түрдүү сырдатып,
 Булуңдарын кырдатып.
 Бенденин баары чогулса,
 «Бир топурак чыкпайт» деп.
 Көргөндүн баары сындашып.
 Атадан калган коргонду,
 Жамакчылар ырдашып.
 Айкөлдөн калган ал коргон,
 Семетей баатыр ээ болгон.
 Келин-кыздын ичинде,
 Кеңколдо жаткан кенебей,
 Жер жүзүндө душманды,
 Бучкагына теңебей.
 Кайтартып аскер тышынан,
 Каратып койгон немедей.
 Ушундай бейкут бир күнү,
 Айчүрөк туруп кеп айтат:
 – Ардактуу, төрөм, – деп айтат.
 Алганың сенин Чачыкей,
 Эрке катын дечү эле.
 Эркелиги чын эле.

СЕМЕТЕЙ

Эшиктен кирсе энди реп,
 Садага кагып, бээ сойгон,
 Көз менен көргөн кеп эле.
 Мени алып келгени,
 Жолобос болдуң теги эле,
 Барып келгин баатыр, – деп,
 Ар качандан бир качан,
 Акылы жетик кайран уз,
 Айтты кебин түздөн-түз.
 Элирген кайран эр Семен,
 Эркектик кылса коржоңдоп,
 Жемелеп тилдеп таштоочу.
 Желигип калса кокустан,
 Желбегей жолду баштоочу.
 Эрдик кылса көгөрүп,
 Наспай тартып жөтөлүп,
 Басып үйдөн чыкчу эмес,
 Жаздыктан башын көтөрүп.
 Эми келген кези экен,
 Айчүрөктөн кеп келип.
 Ал Семендей баатырга,
 Айткан сөзү эп келип.
 Айчүрөктүн айтканын,
 Кабыл алам деп келип.
 Чачыкейдин үйүнө,
 Жаткан экен ал келип.
 Жай алып баатыр жатыптыр,
 Чачыкейди бооруна,
 Жапшыра бекем басыптыр.
 Кылычты кынга катыптыр,
 Кызматы журттан ашыптыр.
 Түн ортосу болгуча,
 Терин абдан чачыптыр.
 Муздак сууга киринип,
 Чыйрыгып бойу калтырап,
 Чын уйкуга батыптыр.
 Алкымдагы айылда,
 Айчүрөк иши дайын да.

Жатса келбей уйкусу,
 Абдан батты кайгыга.
 Кара тер бойдон сызылып,
 Бул өңдөнгөн ысыкта.
 Камыгып көөнү бузулуп,
 Таноосунан дем чыкпай,
 Көкүрөгү кысылып.
 Асмандан тийген ай жарык,
 Чырак үйдө жагылып,
 Үйдүн ичи жапжарык.
 Күндүзгүдөй жарылып,
 Жата албастан Айчүрөк,
 Жаратканга жалынып.
 Кайра байлап сарпоштоп,
 Башына жоолук салынып.
 «Тим эле туруп үйүмдө,
 Кандай болуп калдым», – деп,
 Акыл ойлоп камыгып.
 Байкап көрсө Айчүрөк,
 Башкача ысык дем келет,
 Эр таноосу өңдөнөт,
 Ат буусундай көрүнөт.
 Баатыр Семен канкордун,
 Басташкан жери көп эле,
 Кол арткан жери жок эле,
 Кошун келип калганбы?
 Аскер курап, кол жайкап,
 Душман келип калганбы?
 Байрак сайып, туу тиктеп,
 Баатыр келип калганбы?
 Байыркыны эске алып,
 Балбан келип калганбы?
 Баары журтка кайгыны,
 Салган келип калганбы?
 Балбан, калкы аралаш,
 Баарын бирдей башкарган,
 Сардар келип калганбы?
 Атышканын мант кылган,

СЕМЕТЕЙ

Алптан келип калганбы?
 Же болбосо Айчүрөк,
 Ойлогонуң жалганбы?
 Айалдык кылып ашыкпай,
 Жүк бурчунда абдыра,
 Оозун ачып Айчүрөк,
 Аккуу кебин алыптыр.
 Алтын үстөл, керебет,
 Үстүнө жайа салыптыр.
 Үстүнө кийди куу кебин,
 Өзүнөн башка киши жок,
 Ким билет мунун кийгенин?
 Курч бычагын колго алып,
 Кыйгач кармап көтөрүп,
 Асталай басып Айчүрөк,
 Капшытына келиптир.
 Жара тартып чий, туурдук,
 Шыкаалап көзүн салыптыр.
 Басып келип тешикке,
 Көз жиберсе эшикке,
 Сопол куйрук, сом туйак,
 Сонун иштер эшикте.
 Ашыгып Чүрөк кеткени,
 Ашыкпаса неткени?
 Чамгарактын үстүнө,
 Урулуп чыгып чабактай,
 Түндүк жабуу кийизин,
 Тулга кылып жамынып
 Көз жиберип караса,
 Түрү суук келген жоо,
 Кытайлыгы таанылып.
 Алдында турган Айчүрөк,
 Куу кебин кийди камынып.
 Он эки түрлүү сүрөткө,
 Ойунча Чүрөк кирет дейт.
 Аккуу болуп учкандан,
 Андан башка сүрөтүн,
 Адам уулу билбейт, дейт.

Кандай сүрөт кирди экен,
 Муну кандай адам билди экен?
 Айтор, аралап чыгып аскерден,
 Абайлап көзүн жиберсе,
 Артына анын көз жетпейт.
 Ашыгышта айтууга,
 Ал жумушка сөз жетпейт.
 Айыл жакты бет алса,
 Айыл аруу, жол ачык.
 Жалгыз үйүн Чүрөктүн,
 Курчаган аскер кол алып.
 Түлкүдөй изин жашырып,
 Кындырдай бели бүгүлүп,
 Тулпардай чачы шүйүлүп.
 Басканын адам билбеген
 Оолжуган Айчүрөк,
 Ордону карай жүгүрүп.
 Ордого жете барыптыр,
 Ордого башын салыптыр.
 Көз жиберип караса,
 Кебезден кылган пактада,
 Керебет алтын тактада,
 Тектирде жаткан кулжадай,
 Эжеси менен төрөсү,
 Мойун алышып калыптыр!
 Булаакы өскөн Чачыкей,
 Түндүгүн тартып чүмкөбөй.
 Же кайра тартып ачпастан,
 Жаткан экен ушундай.
 Асмандан тийип ай жарык
 Май куйуп, билик салбаган.
 Үйүндө чырак ал жарып,
 Ийне түшсө жалтылдып,
 Үйдүн ичи жапжарык.
 Керебеттин жанына,
 Басып Чүрөк ал барып.
 Төрөсү канкор Семенди,
 Кенебеген немеңди,

СЕМЕТЕЙ

Керebetте уктаган,
 Келберсиген эренди,
 Ойготойун деп ойлоп,
 Колун сунуп баратып,
 Ойуна Чүрөк бул келди.
 Кыйаматка барганда,
 Кудай казы болгондо
 Пайгамбар шапат кылганда,
 Эрдин көөнүн оорутса,
 Күнөө деген катынга.
 «Жоо келди» деп ойготсом,
 Түйшүк тарткан төрөм го,
 Көөнү калар ошондо».
 Ичкелик кылып сөз кылбай,
 Кылчайып артын карады.
 Кара таандай калкылдап,
 Айчүрөктүн ордосун,
 Камап калмак калганы.
 Кайраттанып Айчүрөк,
 Канкоруна барганы.
 Кылса да канча кайратты,
 Дагы ойгото албады.
 Эки кирип элеңдеп,
 Үчүнчүгө калганы,
 Ойуна муну алганы.
 Букардын кеңир жеринде,
 Каракандын элинде,
 Эжем менен канкорум,
 Чүкө ойногон кезинде,
 Таа конуп калса сакасы,
 Таталакай деп айтып,
 Талашып алып кетчү эле,
 Талабына жетчү эле,
 Тамашага батчу эле.
 Ойготойун эжемди,
 Эжем өзү ойготор,
 Эл башкарган эренди.
 Чачыкейдин жанына,

Басып Чүрөк келгени.
 Ачылуу жаткан колунун,
 Билегинен кармады.
 Ойготойун муну деп,
 Тартып бери калганы.
 Уктабай жаткан Чачыкей,
 Кирген менен чыкканын,
 Билип жаткан Чачыкей.
 Аркырап уруш салганы,
 Ар деп беттен алганы:
 - Чын үч айга толгондо,
 Жибересиң төрөңдү.
 Чыдабастан бир түнү,
 Үч ирет келип үстүмө,
 Уруптур кудай төбөңдү!
 Уйалбастан ойготуп,
 Келесиңби сен, – деди?
 Эр сурап, төрөм чуу кылып,
 Бардымбы сага мен? – деди.
 Айтканын Чүрөк элебей:
 – Сен жатасың, эжеке,
 Эч нерсени кенебей,
 Төрөңдүн көзү бар болсо,
 Талашабыз экөөбүз,
 Айрылып калсак төрөдөн,
 Тамашаны көрөбүз,
 Ар жорукка көнөбүз!
 Эр талашты койуп тур,
 Асылым, эжем, угуп тур.
 Семетей өлсө кокустан,
 Кымыз ичкен суусунга,
 Кызыл шайы бутунда,
 Багалеги балпаңдап,
 Кең кийген кыргыз журтунда,
 Бир күндө жүздөн эр чыгат,
 Арачы киши көп чыгат
 Тийгиниң деп ушуга.
 Ошол күндү көргөнчө,

СЕМЕТЕЙ

Айла кылып багалы,
 Бөөдө арман өлгөнчө!
 Кошун келип кол жайкап,
 Коргонду басты, билбейсиң,
 Кой, эжеке, бери кел,
 Камап жаткан те көптү,
 Эжеке, сен ким дейсиң?-
 Деп, ошентип Айчүрөк,
 Колунан кармап тартты эле,
 Коркпогондо неткени,
 Короондо кошун дегенде.
 Козголуп жүрөк кеткени.
 Үстү көйнөк дамбалсыз,
 Эсинен чыгып чечкени,
 Кооп басып жөнөдү.
 Баш жагында чатылуу,
 Желек кийим асылуу.
 Эңкейип кармап Айчүрөк,
 Эжесине жапканы.
 Караанын элдин көрсөтүп,
 Башбактырып эжесин,
 Эшикти аста ачканы,
 Бу болду анан айтканы:
 – Аруу экен коргон жак,
 Эжеке, кайрат кылып бак.
 Эр төрөнү ойготуп,
 Чоң коргонго кирип бак!
 Дүнүйөгө караба,
 Напси салат балаага!-
 Деп, ошентип Айчүрөк,
 Чыгып кетти талаага.
 Тескей менен жүгүрүп,
 Тизеси менен бүгүлүп.
 Айаккы үйдөн кириптир,
 Кирген үйдүн баарысын,
 Ойготуп Чүрөк ийиптир.
 – Малың менен куруп кал,
 Дүнүйөң менен чирип кал,

Көп табасың дүйнөнү,
 Тирүү калса чымын жан.
 Кийимиңе караба,
 Кечигип калып алам деп,
 Башыңды салба балаага.
 Баарысы калса ал калсын,
 Баш, көзүңдөн садага!
 Күңгөй ылдый чуркады,
 Ойгонгону алдында,
 Кооп эли чубады.
 Ашыкпаган эптүүсү,
 Жүрөгү бар мыктуусу,
 Эрди-катын ыктуусу,
 Эл ичинде тындуусу,
 Дамбалын араң кийиптир
 Көйнөгүн кийген киши жок.
 Кордукту көрдүк дегенде,
 Дүйнө менен иши жок.
 Койон жүрөк коркогу,
 Кокус манап чоркогу,
 Абийирин кармап ала албай,
 Төшөгүнөн копкону.
 Жайнап жаткан кыргызга,
 Алп Коңурбай, Нескара,
 Ал Мурадил, Ороккыр,
 Ушундай катуу салды от!
 Коргонду көздөй жүгүрүп,
 Коржоңдогон андан көп.
 Кубулуп барып чубашып,
 Коргонго кирип кетишти.
 Кырк үч катын санаты,
 Семетей көздүн карасы.
 Эркек, катын аралаш,
 Бардыгы сексен эки жан,
 Саламат кетти чамасы.
 Башында бирге баштаган,
 Баатыр Манас баласы.
 Каалгасын кынашып,

СЕМЕТЕЙ

Шүгүр кылып кудайга,
 Коргонго кирди чогулуп,
 Мына булар карачы!
 Аз эмес баатыр дүйнөсү,
 Ал коргонго жыйнаган.
 Базарга сатчу катындай,
 Баарысы кооз кийинсе,
 Бир күнү бештен которсо,
 Беш маал бөлүп тамакты,
 Балдарына ичирсе,
 Жеткидей экен дүйнөсү.
 Жүз жылдан өмүр кечирсе,
 Аш, кийимден камы жок,
 Камдалуу экен баарысы,
 Бабырашып чогулуп,
 Коргонго кирип алышты.
 Ал коргондун ичинде,
 Жеткилең туулган эр Манас,
 Жети көлдү жасаткан.
 Жеринен таштан куратып,
 Бурматаш деген сеңирден,
 Жер түбүнөн суу алып,
 Ар бир көлдүн сууларын,
 Жети кандын элине,
 Бир жылдан жетет дедирген.
 Көлдүн жайы ушундай,
 Ырасын айтса учурбай.
 Жасалган көлдүн тешигин,
 Каныкей менен Бакайдан,
 Башка жан түк билчү эмес.
 Жарылып түбү калат – деп,
 Азыраак байлап суу койуп,
 Ушундайча адатты,
 Каныкей, Бакай берчү эмес.
 Абадан күндүн ысыгы,
 Көлдөгү сууга түшүптүр.
 Балырлап суулар нур байлап,
 Байкасаң жээгин шор байлап,

Чай кайнатып, бал салса,
 Татып суудан шор кайнап,
 Ич өтмө кесел жайылып,
 Чычкактады баарысы.
 Алыстан келген Коңурбай,
 Коргонго камап алышы.
 Жасалгалуу кырк эки үй,
 Жанына тикти чатырды.
 Жайнап жаткан кыргыздын,
 Жанына кордук батырды.
 Конок кылып, кой сойуп,
 Кол куушуруп тоскондой,
 Алп Коңурбай баатырга,
 Жасалгалуу кырк эки үй,
 Кыргыз эли тапшырды.
 Алп Коңурбай, Нескара,
 Артынан келген аскерин,
 Ар тарапка бөлүнтүп,
 Күлдүрөтүп топ артып,
 Күчүн күүлүү көрүнтүп.
 Камоодо калган Семендин,
 Кайгыдан көөнүн бөлүнтүп.
 Бирин миңден топтогон,
 Кеңколдун өйүз-бүйүзүн,
 Калмак кытай аскердин,
 Тобурчагы оттогон.
 Кылымда мындай жоо болбойт,
 Кыраанды камап октогон.
 Муну мындай койуңуз,
 Тоодон жаткан Гүлүстөн,
 Андан кабар угуңуз.
 Баатыр Бакай билген жок,
 Канчородо күмөн жок.
 Бир жума болду тынч албай,
 Гүлчородо уйку жок.
 Жай өтүп күзгө чукулдап,
 Жайлоодон жанган кези экен.
 Балтыры тартып балкылдап,

СЕМЕТЕЙ

Айла кылып багалы,
 Бөөдө арман өлгөнчө!
 Кошун келип кол жайкап,
 Коргонду басты, билбейсиң,
 Кой, эжеке, бери кел,
 Камап жаткан те көптү,
 Эжеке, сен ким дейсиң?-
 Деп, ошентип Айчүрөк,
 Колунан кармап тартты эле,
 Коркпогондо неткени,
 Короондо кошун дегенде.
 Козголуп жүрөк кеткени.
 Үстү көйнөк дамбалсыз,
 Эсинен чыгып чечкени,
 Кооп басып жөнөдү.
 Баш жагында чатылуу,
 Желек кийим асылуу.
 Эңкейип кармап Айчүрөк,
 Эжесине жапканы.
 Караанын элдин көрсөтүп,
 Башбактырып эжесин,
 Эшикти аста ачканы,
 Бу болду анан айтканы:
 – Аруу экен коргон жак,
 Эжеке, кайрат кылып бак.
 Эр төрөнү ойготуп,
 Чоң коргонго кирип бак!
 Дүнүйөгө караба,
 Напси салат балаага!-
 Деп, ошентип Айчүрөк,
 Чыгып кетти талаага.
 Тескей менен жүгүрүп,
 Тизеси менен бүгүлүп.
 Аяккы үйдөн кириптир,
 Кирген үйдүн баарысын,
 Ойготуп Чүрөк ийиптир.
 – Малың менен куруп кал,
 Дүнүйөң менен чирип кал,

Көп табасың дүйнөнү,
 Тирүү калса чымын жан.
 Кийимиңе караба,
 Кечигип калып алам деп,
 Башыңды салба балаага.
 Баарысы калса ал калсын,
 Баш, көзүңдөн садага!
 Күңгөй ылдый чуркады,
 Ойгонгону алдында,
 Кооп эли чубады.
 Ашыкпаган эптүүсү,
 Жүрөгү бар мыктуусу,
 Эрди-катын ыктуусу,
 Эл ичинде тыңдуусу,
 Дамбалын араң кийиптир
 Көйнөгүн кийген киши жок.
 Кордукту көрдүк дегенде,
 Дүйнө менен иши жок.
 Койон жүрөк коркогу,
 Кокус манап чоркогу,
 Абийирин кармап ала албай,
 Төшөгүнөн копкону.
 Жайнап жаткан кыргызга,
 Алп Коңурбай, Нескара,
 Ал Мурадил, Ороккыр,
 Ушундай катуу салды от!
 Коргонду көздөй жүгүрүп,
 Коржондогон андан көп.
 Кубулуп барып чубашып,
 Коргонго кирип кетишти.
 Кырк үч катын санаты,
 Семетей көздүн карасы.
 Эркек, катын аралаш,
 Бардыгы сексен эки жан,
 Саламат кетти чамасы.
 Башында бирге баштаган,
 Баатыр Манас баласы.
 Каалгасын кынашып,

СЕМЕТЕЙ

Шүгүр кылып кудайга,
 Коргонго кирди чогулуп,
 Мына булар карачы!
 Аз эмес баатыр дүйнөсү,
 Ал коргонго жыйнаган.
 Базарга сатчу катындай,
 Баарысы кооз кийинсе,
 Бир күнү бештен которсо,
 Беш маал бөлүп тамакты,
 Балдарына ичирсе,
 Жеткидей экен дүйнөсү.
 Жүз жылдан өмүр кечирсе,
 Аш, кийимден камы жок,
 Камдалуу экен баарысы,
 Бабырашып чогулуп,
 Коргонго кирип алышты.
 Ал коргондун ичинде,
 Жеткилең туулган эр Манас,
 Жети көлдү жасаткан.
 Жеринен таштан куратып,
 Бурматаш деген сеңирден,
 Жер түбүнөн суу алып,
 Ар бир көлдүн сууларын,
 Жети кандын элине,
 Бир жылдан жетет дедирген.
 Көлдүн жайы ушундай,
 Ырасын айтса учурбай.
 Жасалган көлдүн тешигин,
 Каныкей менен Бакайдан,
 Башка жан түк билчү эмес.
 Жарылып түбү калат – деп,
 Азыраак байлап суу койуп,
 Ушундайча адатты,
 Каныкей, Бакай берчү эмес.
 Абадан күндүн ысыгы,
 Көлдөгү сууга түшүптүр.
 Балырлап суулар нур байлап,
 Байкасаң жээгин шор байлап,

Чай кайнатып, бал салса,
 Татып суудан шор кайнап,
 Ич өтмө кесел жайылып,
 Чычкактады баарысы.
 Алыстан келген Коңурбай,
 Коргонго камап алышы.
 Жасалгалуу кырк эки үй,
 Жанына тикти чатырды.
 Жайнап жаткан кыргыздын,
 Жанына кордук батырды.
 Конок кылып, кой сойуп,
 Кол куушуруп тоскондой,
 Алп Коңурбай баатырга,
 Жасалгалуу кырк эки үй,
 Кыргыз эли тапшырды.
 Алп Коңурбай, Нескара,
 Артынан келген аскерин,
 Ар тарапка бөлүнтүп,
 Күлдүрөтүп топ артып,
 Күчүн күүлүү көрүнтүп.
 Камоодо калган Семендин,
 Кайгыдан көөнүн бөлүнтүп.
 Бирин миңден топтогон,
 Кеңколдун өйүз-бүйүзүн,
 Калмак кытай аскердин,
 Тобурчагы оттогон.
 Кылымда мындай жоо болбойт,
 Кыраанды камап октогон.
 Муну мындай койуңуз,
 Тоодон жаткан Гүлүстөн,
 Андан кабар угуңуз.
 Баатыр Бакай билген жок,
 Канчородо күмөн жок.
 Бир жума болду тынч албай,
 Гүлчородо уйку жок.
 Жай өтүп күзгө чукулдап,
 Жайлоодон жанган кези экен.
 Балтыры тартып балкылдап,

СЕМЕТЕЙ

Алып учуп жүрөгү,
 Тынчтык бербей лакылдап.
 Кирпикке кирпик жетишпей,
 Көзү катты уйкудан.
 Чыдабады Гүлүстөн,
 Күмөн алып шумдуктан.
 Эрте туруп ээлигип,
 Таң азандан жээлигип.
 Жылкычылап чакырып,
 Жээлигип жүрүп шашылып,
 «Тулпарларды карма деп,
 Тобун бузбай айда деп.
 Ардактаган төрт тулпар,
 Мамыга аны байла», – деп.
 Ишенгени Тайбуурул,
 Эркечтей болгон Суркойон,
 Төрт канаттуу Карала,
 Бакай кандын Бозжорго,
 Бул төртөөнү айдатты,
 Бир демде аны карматты.
 Уруштуу күнү аттарга,
 Куйрук берип, май берип,
 Кындырдай кылып жараткан.
 Жем баштыгы манаттан,
 Жем үзүлбөй ар аттан.
 Тулку бойу күймөлүү,
 Туйагынан башкасы,
 Баары күмүш түймөлүү.
 Бараңдын огу батпаган,
 Жебенин огу жетпеген.
 Сайса найза тешпеген,
 Чапса кылыч кеспеген.
 Кара бойу капталуу,
 Олпок менен чапталуу.
 Качкан элик чокулуу,
 Арстандан калган аккаңгы ээр,
 Тайбуурулга токулуу.
 Жараганы кабыктай,

Жалдын үстү жабыктай.
 Семиргени сүмбөдөй,
 Секиргени бүргөдөй.
 Нечен жылдан бер жакка,
 Бекер жаткан тулпарлар.
 Семирип баспай калбаган,
 Эти агып арбыйып,
 Же арыктап булар калбаган,
 Ардактап эрен Гүлчоро,
 Аттарды сонун таптаган.
 Кыштын күнү болгондо.
 Эл кыштоого конгондо,
 Семетей, Бакай, Каныкей,
 Эр Гүлүстөн, Канчоро,
 Сойулган ушак малдардан,
 Койдун майын татпаган.
 Казатка минчү аттардын,
 Азыгы үчүн сактаган.
 Сары арпаны түктөгөн,
 Балтыр атка жүктөгөн.
 Салышарга жоо келсе,
 Сайып баарын бүктөгөн.
 Жер чымырап көгөрүп,
 Чырпык бүрдөп, гүл жайнап,
 Жан-жаныбар кыбырап,
 Жаз белгиси келгенде,
 Жылкынын алды тууганда,
 Саадырып сүтүн ушунда,
 Эртең менен төрт атка,
 Сүттү берчү суусунга.
 Кулун өпкө күйүкпөс,
 Аттардын жайы ушундай.
 Жагоо деген жабдыгы,
 Гүлчородон башка жан,
 Мурун муну таттыбы?
 Тилине салып койо берет,
 Эркин басып ат жүрөт.
 Эркинче тулаң чөп жебей,

СЕМЕТЕЙ

Ээрдине канык толтуруп,
 Каба суудан ал ичпей,
 Мууну бошоп кеткиче,
 Күндүн табы өткөнчө,
 Көзү канып уктабай,
 Жуушап аттар тынч албай.
 Байлангандай бабында,
 Баарысы чабар табында.
 Алты жигит ээрчитти,
 Арстан чоро жанына.
 Кысырдан тандап алдырып,
 Кымыздан байлап артынып.
 Ээрчиткен алты жигитке,
 Азык-түлүк буйумун,
 Атайлап баарын тапшырып.
 Үчташ жайлоо жеринен,
 Гүлчоро чыкты бастырып.
 Гүлешендин токойун,
 Гүлли кара ушак мал,
 Баары келген ошого.
 Мал башкарган баш билги,
 Канчоро байкуш ошондо.
 Барып жетти Гүлчоро,
 Күүгүм кире короого.
 Гүлчорону көргөндө,
 Бүткөн бойу делбиреп,
 Жүгүрүп чоро элбиреп.
 Эки жеңин бош таштап,
 Кементайын жамынып,
 Тамаша кылып Гүлүскө,
 Сойул алып камынып.
 «Кулду кармап муузда» деп,
 Канчоро чыкты чамынып.
 «Кантип калган чунак деп,
 Кан ичме баатыр койгун» деп.
 Арсаңдап күлүп Гүлчоро,
 Камчысын кармап имерип,
 Камчы менен сойулду,

Каршы-терши жиберип.
 Камчылашып алышты.
 Карап турган калайык,
 Тамашага канышты.
 Каткырышып кайтадан,
 Кучакташып көрүштү.
 Сагынышкан чунактар,
 Бирин бири өбүштү.
 Жылкынын этин сагынган,
 Кысырдан сойду Канчоро.
 Териштирип тек жайын,
 Кепке болду Канчоро:
 - Малды таштап талаага,
 Энтеңдеген чунак кул,
 Башыңды салып балаага,
 Кайсы жакка барасың?
 Кармашчу душман бар өңдүү,
 Беймаал кезде неликтен,
 Карматып тулпар аласың?
 Гүлүстөн анда кеп айтат:
 – Чоро элек башында,
 Ээрчип жүрдүк абамды,
 Сегизден бери жашында.
 Эл башкарган эрлерге,
 Эрикпей абам жан кылды.
 Эрегишкен эрлерди,
 Жер жаздантып нан кылды.
 Алты кан элин чогултуп,
 Үчтөн энчи бердим – деп,
 Экөөбүздү кан кылды.
 Чогулган кыргыз бул элге,
 Чоңойтуп бизди зал кылды.
 Орукта калган канкорго,
 Ойу терең анткорго,
 Ошого барып келсек деп,
 Алы жайын билсек деп,
 Алдыңа келдим ушул кеп.
 Канчоро күлүп кеп айтып:

СЕМЕТЕЙ

– Куп Гүлүсүм, – деп айтып,
 Дегеле ырас келишиң,
 Кеңешти жакшы беришиң.
 Төрөгө биздер барабыз,
 Чөгөлөп салам кыларбыз.
 Арак ичип, мас болгон,
 Буулугуп акыл аз болгон.
 Төрөм турса токмоктоп,
 Ошондо кандай кыларбыз?
 Эл жүрсө бизди каным деп,
 Семетей жүрөт кулум деп.
 Алдына арып токмок жеп,
 Болбойлук элге шылдың кеп.
 Тандап алган айлында,
 Ак өргөлүү уулу көп.
 Азыркысы күн ысык,
 Кечки салкын түшкөндө,
 Тоо бөксөлөп баралык.
 Абам Бакай карыны,
 Жолдош кылып алалык.
 Ооруктагы төрөнүн,
 Сыйын жеке биз көрбөй,
 Карып калган абакем,
 Бирге барып ал көрсүн,
 Ал көрбөсө ким көрсүн?
 Канчородон кеп келди,
 Гүлүстөнгө эп келди,
 Желигип жолго салышты,
 Канча күн жүрдү арада,
 Эсебин кимдер алышты?
 Эр Бакайдын айлына,
 Кечинде жетип барышты.
 Алыстан келген кандарын,
 Алдынан тосуп алышты.
 Көрпө килем салышты,
 Алп Жамгырчы, Каныкей,
 Абакеси эр Бакай,
 Кысырактан жарышты.

Кызыгына батышты,
 Конок болуп эки дөө,
 Аксакалдын үйүнө,
 Баса барып жатышты.
 Бар кебин баштап бабырап,
 Бакай канга айтышты.
 Карыйа Бакай кеп айтат:
 – Ой, балдарым, – деп айтат.
 Ардактап баккан ат болсо,
 Айылга ээси минүчү.
 Ардактап тиккен тон болсо,
 Айт күнүндө кийүчү.
 Тулпарларды мингиле,
 Каруу жарак илгиле.
 Ээрчитип келген балдарды,
 Жандырып элге ийгиле.
 Он сегизде Байтайлак,
 Ат бактырып алалы.
 Баатырдын уулу чунакка,
 Бастырып биздер баралы.
 Эсендигин сурашып,
 Амандашып жаналы.
 Жаңы акыл кеп болсо,
 Айттырып сөзгө каналы.
 Орукта жаткан төрөдөн,
 Олуттуу кеңеш табалы.
 Оолуккан чунак жалгыздын,
 Ойлонгон кебин угалы.
 Олуттуу кеби болбосо,
 Ойлонгон иши жок болсо,
 Ойун, күлкү ал жерде,
 Сыйын көрүп жаналы.
 Бакай кандан кеп келди,
 Баарысына эп келди.
 Ээрчип келген жигиттер,
 Элине жанып кеткени.
 Айгырларга жүктөтпөй,
 Кымыздарын артынып,

СЕМЕТЕЙ

Жоого тийчү немедей,
 Чарайнасын тартынып,
 Куулжуган чунактар,
 Короодон чыкты бастырып.
 Ээрчиткени Байтайлак,
 Бакай канды баш кылып,
 Кысыракты жетелеп,
 Орукта жаткан төрөнү,
 Көрөбүз деп, энтелеп.
 Убайлуу күнгө кез болду,
 Өзүнчө келип темтелеп.
 Ашмакчы буткул жеринен,
 Айтылуу Манас канкоруң,
 Эр Алмамбет баатырды,
 Тосуп барып сынаган,
 Ботомойнок белинен.
 Алдыда белдүү Канчоро,
 Бек кайраттуу ал чоро,
 Каралат менен калдайып,
 Белестен чыкты дардайып.
 Көөдөнүнчө чыкканда,
 Кеңколдо жаткан көп элди,
 Көрө салып таң калып,
 Түрү суук көргөнгө,
 Кайра тартып жалтанып.
 «Э, кокуй», – деп ат койуп,
 Бура тартты жалт койуп.
 Гүлчоро бар артында,
 Түрө кармап этектен,
 Гүлүстөн баатыр тартканда,
 Атынан түшүп жалп этип,
 Жыгылды жерге далп этип:
 – Калдаңдаган, чунак кул,
 Кандай шумдук жумуш бу?
 Ойноор жерде ойнобой,
 Беймаал ойун табасың,
 Эминени сен көрдүң,
 Айтчы кептин карасын?!

– Айланайын, Гүлүс, ай,
 Билгенге кыйын бул иш, ай!
 Атадан калган Кеңколдун,
 Кеңколго салган коргондун,
 Карааны кыйла бар эле,
 Көрүнүп турчу ал эле.
 Үй-үлкүмөт, мал-пулдун,
 Эч көрүнбөй карааны,
 Кайсы экени билинбейт,
 Камап душман алганбы?!
 Муну айтып Канчоро,
 Көргөнүн байан кылганы.
 – Эмне дейсиң, чунак деп,
 Энтеңдеген улак деп?
 Эчтеме көрбөй жалт койсоң,
 Элиң укса уят! – деп.
 Бура тартып ал төртөө,
 Жерлик Талас башынан,
 Баарысына дайын го,
 Адам батар ташынан.
 Орун алды мобулар,
 Бөксөнүн өөдө жагынан.
 Аттарын байлап тектирге,
 Сыр билгизбей эч кимге,
 Барып түштү бир жерге.
 Үстү жаккы кыраңга,
 Басып чыкты баатырлар.
 Кеңколдун жайын уксаңар,
 Мына мындай айтылар.
 Тескейи жазык тулаңдуу,
 Кол салаасы коктулар.
 Кубулжуган ыраңдуу,
 Кирген топоз, буканын,
 Башын кашыр жери жок.
 Казык тагып, мал байлар,
 Томуктай болгон ташы жок.
 Үстүндө кырчак, куму жок,
 Туйуктанар тоосу жок,

СЕМЕТЕЙ

Же капчыгай, бийик зоосу жок.
 Өзөгү кайың, тал болгон,
 Буткул-буткул булуң саз,
 Агыны кара суу болгон.
 Ал кара суу сазына,
 Өрдөгү учса, каз конгон.
 Шилби, четин, ыргайы,
 Табылгы, терек аралаш,
 Сайып адам койгондой,
 Алма менен кожогат,
 Алача, өрүк, жийдеси,
 Ошол жерде чоңойгон,
 Жаңгагы жерге жыйылып,
 Ой, чуңкурга жык толгон.
 Кайыбы топ-топ жыгылып,
 Бир топтон атат төрт, бешти,
 Кездешсе мерген кабылып,
 Бөксөсү арча, төө куйрук,
 Кудай таала туш кылган,
 Ырысына жер буйруп.
 Жандоонун баары карагай,
 Жер тизмеги мамындай.
 Жерден чыгып жыбылжып,
 Өзөнү дайра суу болгон,
 Коколору кырында,
 Адам бойу чоңойгон.
 Аттуу киши мааналайт,
 Жаан күнү чынында.
 Көлөкөлөп отурду,
 Коконун барып жанына.
 Кабылан Бакай кеменгер,
 Калктан ашкан айлакер.
 Таш дүрбүнү колго алып,
 Таамай салып ал карап,
 Дүрбү салып шыкаалап.
 Кылчайып карап жанына,
 Кызык кепти ал салат:
 - Баатыр Манас барында,

Биз барбаган жер жок деп,
 Биз албаган эл жок деп.
 Андан кийин Семетей,
 Эч душманды элебей,
 Эрдиги артык ченебей.
 Калган экен ок атпай,
 Эки душман эстелбей.
 Ангилис, бараң барбадык,
 Аралап уруш салбадык.
 Бул көрүнгөн көп душман,
 Ал экөөнө окшобойт.
 Абдан карап таанышка,
 Көзүмдүн жашы токтобойт.
 Айтып аны токтолуп,
 Опколжуп Бакай козголуп:
 - Капырай, балдар, байкагын,
 Каардуу калча келгенби?
 Байкап көрсөм бул элди,
 Бүткөн бойу үпчүлүү,
 Аркасы жырык этеги,
 Капталынан топчулуу,
 Кытай журту болбосун,
 Ошол өңдүү көрүнөт,
 Абайласам болжолу.
 Буттарында кийими,
 Баары кебез, кендирден,
 Шала кулак тебетей,
 Баштарына кийинген.
 Жемишти көрсө жайылган,
 Жер бетине жабылган.
 Тамырын чөптүн суурган,
 Табак камыр жуурган.
 Кабар алсак болот ко,
 Кытай окшойт ушундан.
 Акыл жаштан болучу,
 Асыл таштан болучу.
 Калган кептин кеңешин,
 Силердей жаштар кылучу.

СЕМЕТЕЙ

Карган абаң мен айтсам,
 Каардуу Калча жооң ушу!
 Кечээ чоң Бейжинге барганда,
 Кеңдемеде чоң бутун,
 Талкалап баарын салганда.
 Ошондо кеги калды эле,
 Арылбаган жалганда.
 Чыкпаган окшойт арманы,
 Манастын башын жарганга.
 Келген окшойт бул жерге,
 Кейишти салчу чоң калча!-
 Деп ошентип Бакай кан,
 Кебин айтып токтолду.
 Канчоро баатыр күүлөнүп,
 Катуу жаман сүйлөнүп,
 Тегеле жаман октолду:
 – Жыргалдуу Бейжин жерине,
 Жыргап жаткан элине,
 Абакем өзүң баш болуп,
 Аттанып силер бардыңар.
 Алтын шаар калаасын,
 Анда тартып алдыңар.
 Алыстан сапар жол тартып,
 Арып-ачып келиптир.
 Каны тарткан Калчаны,
 Кудай колго бериптир.
 Уйга таккан чүлүктү,
 Бул өңдөнгөн бүрүктү.
 Катардагы дөөлөрүн,
 Ат көтөргүс жөөлөрүн.
 Айдап жүрүп кыралы,
 Кырып салып тыналы!
 Качырып барып тийели,
 Ата журттан, Кеңколдон,
 Айдап муну ийели.
 Ылаачындай тийели,
 Жин-шайтандай буларды,
 Кырып жойуп ийели!

Баатыр Манас башында,
 Алмамбет, Чубак кашында,
 Теңдеше албай кыйратып,
 Шаарын берген тушунда.
 Айдабай шайтан не болдук,
 Шашып келсе ушунда?!
 Жарагым бар колумда,
 Жалтаныш жок ойумда.
 Баарына жалгыз жараймын,
 Мага теңгел киши жок,
 Те, калың калмак тобунда!
 Канчоро аны айтканда,
 Гүлчоро мындай айтат кеп:
 – Токтой турчу баатыр, – деп!
 Кылганың сенин, кеп эмес,
 Эр Коңурбай болгондо,
 Теңдешер душман теги эмес.
 Кытайда арбын алптар бар,
 Калмакта канча баатыр бар.
 Аттанып барып бул жерден,
 Ал жерде өлгөн баатырлар!
 Ал ошондой бош болсо,
 Атаң Чубак эр кана?!
 Алмамбет, Сыргак шер кана?
 Арстан Манас бел кана?!
 Айлананды ойлонуп,
 Акыры түбүн сен сана!
 Каардуу Коңур эр ошол,
 Баарын салган балаага.
 Көмдүрбөй сөөгүн таштаткан,
 Эндекей сары талаага!
 Каарына алса чоң Туңша,
 Каптап кетчү чоң балаа.
 Казаптанса Коңурбай,
 Каарына кылат ким дабаа?!
 Алактап бекер сүйлөйсүң,
 Акылың жок сен бала.
 Карылардан мен уккам,

СЕМЕТЕЙ

Ашыкма Чубак деп уккам.
 Энтелеп Чубак барганда,
 Каткалаңдын кыз Сайкал,
 Көмө сайып калганда,
 Минген атын тутултуп,
 Алмамбет барган кутултуп.
 Сен ошонун уулусуң,
 Бекер кайрат кылышың.
 Асили түбү ишке ашпайт,
 Тилдешпей кылган урушуң.
 Тымызын барып тил албай,
 Бүтөт кандай жумушуң?!
 Анда Бакай муну айтат:
 – Гүлүстөн, жарайт айтканың,
 Балдар, сөзүм байкагын.
 Кылдыр-кулдур сүйлөшүп,
 Кытайдын тилин билчүң ким?
 Калдыр-кулдур сүйлөшүп,
 Калмактын тилин билчүң ким?
 Тетиги, кайнап жаткан калың кол,
 Кабар айтып барчуң ким?
 Гүлүстөн туруп кеп айтат,
 Күлүмсүрөп муну айтат:
 – Сенин атаң Чубактай,
 Менин атам Алмамбет,
 Ала көөдөк жан эмес
 Башында кытай каны эле,
 Арбак конгон жан эле.
 Жазасын берген канчанын,
 Белдүү туулган жан эле.
 Периден молдо алдырып,
 Кырк эки тилди жыйнатып,
 Сай сагызган тилине,
 Дуба кылып байлатып.
 Балама белек болсун деп,
 Ошону кеткен карматып.
 Өгөйлүк кылбай Арууке,
 Белдемчинин бүгүшкө,

Бекем тигип капшырган.
 Баласына берем деп,
 Сактап жүрүп Каныкей,
 Мен чунакка тапшырган.
 Кытай, калмак тилдерин,
 Кыйын билем баарысын.
 Манжу, шибе тилдерин,
 Канык билем баарысын.
 Ооган, орус тилдерин,
 Өзүндөй билем баарысын.
 Айтканда жыйып баарысын,
 Кырк эки уруу тил билем,
 Аралап кирип ал элге,
 Айттырып сөзүн мен билем.
 – Билсең баатыр баргын, – деп,
 Бакай айтып салганы.
 Мурунку эрдин даңкына,
 Айткан менен сөз жетпейт,
 Чыны менен калпына.
 Эр Гүлчоро баатырдын,
 Кол куржуну жанында.
 Үйдө жүрсө Гүлчоро,
 Оң жагынан кетчү эмес.
 Түндөсүндө Гүлчоро,
 Төшөгүнүн башында.
 Аттанып чыкса талаага,
 Канжыгага байлануу.
 Отурса да сийгени,
 Бир желдетке кармалуу.
 Ардактаган куржуну,
 Бүгүн канжыгада байлануу.
 «Не катат муну бүжүрөп,
 Алмамбеттин чен тону,
 Мына ушунда белем», – деп,
 Эл-журт жүргөн күбүрөп.
 Андай эмес Гүлчоро,
 Жети кыраан элинин,
 Жети түрдүү кийимин,

СЕМЕТЕЙ

Артынып жүрчү белендеп.
 Абасы Бакай айтканда,
 «Калмак, кытай белем деп,
 Чечип алып куржунун,
 Сууруп алып кийимин,
 Кара бойу үпчүлүү,
 Капталынан топчулуу,
 Алып кийди кийимин.
 Кебезден өтүк кийинип,
 Эгесине сыйынып,
 Кеп чачты башка салганы,
 Шала кулак малакай,
 Башына кийип алганы,
 Калмак болуп калганы.
 Олпогу жок жонунда,
 Айбалта жок колунда.
 Жамандык болот экен деп,
 Жалтаныш жок ойунда.
 Атадан калган Акшамшар,
 Эндекей ичтен байланып,
 Эр Гүлчоро шайланып.
 Өзү көргөн жер менен,
 Жыла басып жел менен,
 Кирип кетти жол менен.
 Кабылан баатыр Гүлүстөн,
 Карагайдан өткөнү,
 Карагайдын четинде,
 Оттоп жаткан аттарга,
 Элеңдеп барып жеткени.
 Ар кайда аттар топ-топтон,
 Алды беш жүз, арты жүз,
 Айанттарда жайылган.
 Көрдү баатыр Гүлүстөн,
 Бир жерди жууркан чачылган.
 Отун жыйнап жаткансып,
 Тезек терип жүргөнсүп,
 Эптеп чоро баскансыйт.
 Жерден алып салганда,

Түшүп калат артынан.
 Түшкөнүнө карабай,
 Терген болуп абыдан,
 Антип-минтип түгөнгүр,
 Аттардын жетти жанына.
 Черүүсү окшойт калмактын
 Азамат окшойт жалгыз жан.
 Ат баккан жерден табылды,
 Калмагынча ийилип,
 Салам айтып калганы.
 Салам айтып барса да
 Калмак алик албады.
 Саламдын алик ордуна,
 Бул болду калмак айтканы:
 – Жаныма жакын жолобой,
 Айткын кебиң ыраактан.
 Улугубуз кеп айткан,
 Саламга алик алба, – деп,
 Ушуну чындап бек айткан.
 Экөөң турсаң бир жерде,
 Башка адам келсе жаныңа,
 Тааныбасаң экөөң тең,
 Кылычтап аны жайла деп.
 Мен жалгызмын, билбеймин,
 Эгер болсо жолдошум,
 Тааныбаса ал дагы,
 Төгөт эле каныңды,
 Алат эле жаныңды.
 Өлтүрөт бекер өзүңдү,
 Ойом сенин көзүңдү.
 Жаныма келбей бат жогол,
 Эгер уксаң сөзүмдү!
 Калмак кебин бүтүрдү,
 Алмамбеттин Гүлчоро,
 Кара баштуу бендеден,
 Кашка туулган эр чоро.
 Тили таттуу, боору таш,
 Калмакча сүйлөп калдырап,

СЕМЕТЕЙ

Айтты мындай балдырап:
 – Укчу баатыр, кебимди,
 Ушу сага келишим,
 Өлө турган жеримби?
 Зилим кытай эли элем,
 Жалгыз чейрек жер менен,
 Күн кечирип сей менен,
 Жалгыз эшек мал менен,
 Жан бага албай нанга зар,
 Жаман турмуш көрчү элем.
 Көк-сак айдап эр-катын,
 Тиричилик кылчу элем.
 Өткөн күндүн биринде,
 Чолок мылтык асынып,
 Элдер дүрбөп шашылып,
 Сары кийип баарысы,
 Кең көкүрөк далысы,
 Чокмор алып барышты,
 Казатка жүрүп калышты.
 Аттуу жүрүп нан жешти,
 Түшүп калса барчасы,
 Карабай таштап кетишти.
 Аскер эркин карды ток,
 Түйшүк менен кээри жок.
 Жыргайт экен ушул деп,
 Ойума бул кеткени.
 Кош айдап жүрсөм телмирип,
 Мылтык алып эл келди.
 Ана-мына дебеди,
 Үстүмө кийим тон берди,
 Колума дары, ок берди.
 Буруттун элин чабабыз,
 Бекерден мал табабыз.
 Ойума кеткен ошондо,
 Чоң кудай мага нак берди.
 Ошол жолку урушта,
 Түшүп бурут колуна,
 Кул болдум минтип шорума!

Ошондон бери карата,
 Бул буруттун элдери,
 Орун берип оңдурбайт,
 Уктатып уйку кандырбайт.
 Жумшап жаным тындырбайт,
 Жүз, колумду жуудурбайт.
 Отун терип келгин деп,
 Чай кайнаткын болгун деп,
 Так шайымды кетирет.
 Таалайга ушул иш болуп,
 Мурункудан кийинки,
 Түйшүгүм менин күч болуп.
 Келген жерим, элимди,
 Сагынып жүрөм нес болуп.
 Күн өтүп кетип баратат,
 Таң атып, кайра кеч болуп! –
 Деп ошентип Гүлчоро,
 Жашуучудай болду эле.
 Көп аттарды баккан жан,
 Көрүп туруп чорону,
 Акылы айран болду таң.
 Ал аңгыча камынып,
 Арстан туулган Гүлүстөн,
 Калмакча кылып кааданы,
 Анжийандын ак куурма,
 Жез чылымга салды эми.
 Кырып алып жер кууга,
 Буркуратып сорду эми.
 Найын кагып арытып,
 Тамекисин жаңыртып.
 Жер куу чагып тутантып,
 Кош колдоп суна берди эми,
 Үстүнөн түтүн чубалтып.
 Чылым сунуп тартышып,
 Ичинде сырын айтышып:
 – Нескаранын элимин,
 Эң эле мурун келипмин.
 Кеңкол деген жер экен,

СЕМЕТЕЙ

Кыргыз деген эл экен.
 Кара кыргыз улугу,
 Семетей деген эр экен.
 Сан миң аскер кол менен,
 Чапканы келдик ошону.
 Мен миң кишинин башымын,
 Өтөсүн алып атынын,
 Ат бактырып тоо-ташта,
 Карагайда жатамын.
 Өлбөй тирүү мен барсам,
 Үйүңө салам айтамын.
 Жанашалаш отуруп,
 Билип чоро алганы.
 Туйгузбастан тигинин,
 Алкымынан кармады.
 Кайсы жактан чыкты экен,
 Жаны кетип калганы.
 Сүйрөп барып кабакка,
 Черге тыгып салганы.
 Үстүндөгү бар киймин,
 Сыйрып тоноп алганы.
 Кебин угуп ал абдан,
 Киймин кийип жаңыдан,
 Асталай басып Гүлүстөн,
 Эр Бакайга барганы.
 Бакай менен Канчоро,
 Кум кайрак таштан бүлөө алып,
 Кылычты кармап эгешип,
 Жаткан экен белесте,
 Найзанын учун бүлөшүп.
 Жанына жакын барганда,
 Бута атымча калганда,
 Канчоронун көзүнө,
 Келаткан калмак көрүндү.
 Көрө салып Канчоро,
 Жүрөгү чыгып кабынан,
 Найзасын кармап сабынан,
 Сайамын деп жүгүрдү,

Ашыккандан абыдан.
 – Энтеңдеген чунак кул,
 Энтеңдебей шүк отур!
 Темтеңдеген чунак кул,
 Темтеңдебей тынч отур!
 Балакет басып алдыбы,
 Көзүң агып калдыбы:
 Тааныбайсың мени, деп,
 Гүлүстөн айтып салганы.
 Таанып алып Гүлүстү,
 Туруп калды Канчоро.
 Барган, көргөн баарысын,
 Айта салды Гүлчоро:
 – Калмак экен билдим деп,
 Абам колго түшкөндө,
 Кайсы бет менен Канчоро,
 Аралайт элең элди деп.
 Таалайыбыз бар окшойт,
 Абам тирүү өңдөнөт.
 Коргонго кирип алганбы,
 Корголоп жаны калганбы?
 Же болбосо, абаке,
 Менин ойлогонум жалганбы?
 Келген душман манжудан,
 Калбаган окшойт эч бир жан.
 Дагы эле келип жаткансыйт,
 Топ-топ болуп аркадан.
 Кандай жумуш кылабыз,
 Кандай уруш салабыз?-
 Деп, ошентип Гүлчоро,
 Көргөндүн баарын билгизди.
 – «Акыл жаштан эмеспи,
 Асыл таштан эмеспи»,
 Карыган абаң не кылат?
 Калганын, балдар билгин деп,
 Бакай турду эпеңдеп.
 Канчоросу оолугуп:
 – Манжу болсо келген жоо,

СЕМЕТЕЙ

Кыйкырып барып тиели.
 Кыйындык кылса каңгайлар,
 Кылычташып көрөлү.
 Ажал жетсе кудайдан,
 Аралашып өлөлү.
 Коркконсуп жатсак кыр-кырда,
 Тирүү кайдан көрөлү,
 Коргондо калган төрөнү?
 Аш-азыгы бар болсо,
 Сууну кайдан табат? – деп,
 Канчоро айтты мындай кеп.
 Гүлүстөн анда кеп айтып:
 – Койгун, баатыр кебинди,
 Ит уксун муну, – деп айтып.
 Абамдын камын кылбагын,
 Ойлонуп акыл кылайтып.
 Билип жүрөм мен баштан,
 Көл жарылып калат деп,
 Абам менен энемдин,
 Байлап сууну койгонун.
 Байкап угуп сөзүмдү,
 Баатырым өзүң ойлогун.
 Дагы үч ай жетет го,
 Ойлоп көрсөм болжолун.
 Экөөбүз мында турабыз,
 Жайында жатат он төрт кан.
 Кабар кылсак кандарга,
 Кайраты толук жандарга.
 Эп келсе ушул кеңешим,
 Касиеттүү абама,
 Убадалуу күн болжоп,
 Байтайлакты жиберсек.
 Бадирек тиктеп, туу сайып,
 Бадирек жоого биз тийсек.
 Бекер жатпай аңгыча,
 Азы-көбүн бул элдин,
 Аралап жүрүп биз келсек.
 – Болот, балдар болот, деп,

Карсылдап Бакай күлдү эле.
 Гүлчоро баатыр кат жазып,
 Он сегиз күн болжолун,
 Ошол катка бек жазып.
 – Ушул сапар келбеген,
 Ушаландың, – деп жазып.
 Калтырбай колуң айдап кел,
 Канкордун көөнүн жайлап кел,
 Түк койбой элиң айдап кел,
 Түгөнгүр көөнүн жайлап кел!
 Он сегиз күндөн калба деп,
 Ойлобой жатып алба, – деп.
 Катын тамам кылганда,
 Кабылан Бакай чоң мөөрүн,
 Айагына бек басып,
 Бозжорго тулпар ат берип,
 Туруп калды калгандар,
 Байтайлакты атказып.
 Бала баатыр Байтайлак,
 Колуна кандык кат кармап,
 Мине турган алыска,
 Бозжоргодой ат тандап.
 «Кандай барып келем деп,
 Кантип кабар кылам», – деп.
 Жалгыз ооз абал билдирбей,
 Бура тартып аттанып,
 Жүрүп кетти дыр койуп,
 Жолдошу анын бир барчу,
 Жүз кишидей шаттанып.
 Барар жери чунактын,
 Күн батышы Испанда,
 Күн чыгышы Кытайда.
 Он төрт кан элин сурасаң,
 Орто жери ушунда,
 Өзү жалгыз күүлөнүп,
 Бастырды бала кенебей.
 Жоргонун башын чулгутуп,
 Артынан чаңын бургутуп.

СЕМЕТЕЙ

Болушунча камчылап,
 Алдындагы жоргону,
 Кара терге жуурултуп,
 Боз бала кетти ыраакка,
 Кандим болгон канкорлор,
 Жата албайт бекер быйакта.
 Эр Гүлүстөн турбады,
 Белин бекем бууганы.
 Кыны жок шамшар байланып,
 Кытайга кетти шайланып.
 Кечке чейин жөө басып,
 Коңурбай турчу чатырга,
 Кечинде жетти айланып.
 Камыштын чыккан түбүнөн,
 Жалгыз булак кара суу,
 Таттуу анын суусу деп,
 Кандар иччү суу экен.
 Айчүрөктүн ордосу,
 Ага жакын жерде экен.
 Алп Коңурбай, чоң төрө,
 Адырайган, зор төрө,
 Өзү тажаал, куу төрө,
 Падышалык чатырын,
 Басса пилге жүктөтүп,
 Алып келип заңкайтып,
 Айкын талаа Кеңколго,
 Тигип салган кези экен.
 Карылардын макалы,
 Кайсы укмушун айталы?
 Жансызда камыш чоң болгон,
 Жандууда балык зор болгон.
 Гүлчоро баатыр ошондо,
 Камыштын кирип ичине,
 Көз жиберип чатырга,
 Токтолуп калды кичине.
 Атасы баатыр Алмамбет,
 Калтырып кеткен мураска,
 Тутамга толбос жалгыз ооз,

Таң калгандай сырты кооз.
 Жети кабат таш дүрбү,
 Он эки таштан орноткон,
 Отуз күндүк жол болсо,
 Он бута атым келтирген.
 Ачууланып тиктесе,
 Утур келген адамдын.
 Жүрөгүн жарып өлтүргөн.
 Бой тумар чалыш кабы бар,
 Болжолу жок дүрбүнүн
 Болоттон кылган сабы бар.
 Болумдуу тууган Гүлчоро,
 Сууруп алган чагы бар.
 Чатырга салды элеңдеп,
 «Кирер жери бар болсо,
 Жазасын түндө берем», – деп.
 Чүпүрөк тышы көрүнсө,
 Ичи темир тор экен.
 Жалгыз эмес темир тор,
 Үч кабаттап эштирген,
 Темир аркан ошону,
 Сыртынан тартып салыптыр.
 Киремин деген ушуга,
 Гүлчоронун шору экен!
 Ууктарын бекиткен,
 Коргошун коло аралаш.
 Жаткан уйдай коргошун,
 Сом темирди кынаткан,
 Кыйырынан таштап сулаткан.
 Тик көтөргөн жыгачын,
 Ал темирге улаткан.
 Таманы жынжыр беш кабат,
 Так ушундай чатырга,
 Таакат кылып ким барат?
 Жети катар эшиктүү,
 Киши кирер тешиктүү.
 Кандар менен ашпоздун,
 Ортосунда көшөгө,

СЕМЕТЕЙ

Ошол кездин балбаны,
 Бой урса араң чыккандай,
 Өтөмүн деп ошого.
 Чай кайнатып нан берген,
 Ашпозу турат бир жакта.
 Алты бөлмө ал чатыр,
 Баарысында бир эшик.
 Алты түрдүү жаракты,
 Оңдоп кармап тептегиз,
 Өңкөй чокмор кармаган,
 Одурайган балбандар,
 Он айланып алыптыр.
 Көрүп муну Гүлүстөн,
 Күмөндөнүп калыптыр.
 Так ошол кезде алдынан,
 Колуна нөгөй көтөрүп,
 Чыгып чайчы чатырдан,
 Камырабай ал чайчы,
 Булакка нөгөй батырган.
 Жармашып чоро шыйракка,
 Шыйрагынан көтөрүп,
 Башын сууга малганы.
 Сүйрөп кирип камышка,
 Өлтүрө койуп кийимин,
 Өзү кийип алганы.
 Айла менен жайлады,
 Жылаңачтап чечтирип,
 Сырткы киймин алганы.
 Буту-колун бек байлап,
 Сууга таштап салганы.
 Чайчынын киймин бүт кийди,
 Колуна кармап нөгөйдү,
 Асталай басып жетти эми.
 Эшиктен кире берерде,
 Эми чоро ойлонуп:
 «Акылымды алдырып,
 Ашыгып калган экенмин.
 Жалгыздыгы курусун,

Шашылып калган экенмин.
 Койондон окшош сырдаган,
 Он эки сандык бар эле.
 Ойлобопмун мен мурун,
 Канты кайда, чай кайда?
 Наны кайда, бал кайда?
 Ачык сурап мен билип,
 Анан муну сойбопмун.
 Аларды анык билгенде,
 Чай ордуна уу чылап,
 Кандардын баарын жоймокмун.
 Эми муну оңор жок,
 Буйруганы болор», – деп,
 Алты эшиктен өттү эле.
 Ал чатырдын төрүндө,
 Ашканага жетти эле.
 Түтүнү жок, жалын чок,
 Түгөнгүрдүн оту бар.
 Чайын асты ушуга,
 Коңурдун туура тушунда.
 Жыйын ачып сөз сүйлөп,
 Коңурбай жатат ушунда.
 Анын ушул иштерин,
 Жөн бир киши билбеген.
 Үч миңче башчы болгондун,
 Бир да бирөө үстүнө,
 Өзүнчө басып кирбеген.
 Коңурбайдын кеби бул:
 - Азыр болгун, каңгайлар,
 Кордук көрөр жериң бул!
 Кеңкол деген жер ушул,
 Каардуу кыргыз эл ушул.
 Каарланса Семетей,
 Каныңды төгөр жер ушул!
 Камоодо калды коргондо,
 Канымет анда болгонго.
 Ойуңа алгын каңгайлар,
 Оңой жоо деп ойлонбо

СЕМЕТЕЙ

Чылабанын тукуму,
 Чырга тууган ушуну.
 Соорандыктын өз уулу,
 Согушка тууган нак ушул.
 Алмамбет азган Бейжинден,
 Качып кетип элиңен.
 Баштап барып кыргызды,
 Ушул бурут элинен,
 Тартып алып калаанды,
 Так шайыңды кетирген!
 Тартууга бердик эки кыз,
 Танбай сөздү угуңуз.
 Эсен кан кызы Бирмыскал,
 Өзү алган Алмамбет.
 Ошондон калган бир тукум,
 Гүлчоро деген карабет.
 Кайраты толук жан деген,
 Он эки уруу тил билчү,
 Өтө эле шум ал деген!
 Атканын жазбас мерген дейт,
 Чапканын жазбас балбан дейт.
 Сайганын койбос сардар дейт,
 Сан жылкыңды бир алган,
 Салтанаттуу Толтойду,
 Он төрт, он беш жашында,
 Томкоро сайып алган дейт.
 Чыңкожону сойгон дейт,
 Канын ичип тойгон дейт.
 Өжөрлөнсө алат дейт,
 Өчөшсө түйшүк салат дейт.
 Айлакерлик, кемеңгер,
 Баарысын жалгыз алган дейт,
 Өткүр чыгып Гүлчоро,
 Бакай бекер калган дейт!
 Азыр болгуп баарыңар,
 Каран менен каныңар.
 Эндегей минтип жүргөндө,
 Эбиңди табат билип ал!

Билинбей кирсе тешиктен,
 Кирип калса эшиктен,
 Байрак сайып, туу жайбай,
 Баарыңар жатып калдыңар.
 Күмөндүү киши көрүнсө,
 Саламга алик албаңар.
 Жакшы сөз айтса көрүшүп,
 Жалпаңдашып калбаңар!
 Бир жерде турса эки адам,
 Башкадан келсе бир адам,
 Тааныбасаң, экөөң тең,
 Кылычтап башын жайлаңар.
 Коңурбайдын бул сөзүн,
 Түк унутуп калбаңар!
 Калдайдын уулу чоң Коңур,
 Каардуу баатыр оңбогур.
 Айтып жатат ант ургур,
 Ар кандай сөздү кутургур!
 Аңгыча болбой камынып, –
 Чайнектен булоо буркурап,
 Чоргосунан чыркырап,
 Чайы кайнап чыкты эле,
 Гүлчорону көрсөңөр,
 Мына ушундай мыкты эле.
 Чайын таап алам деп,
 Сандыкка ачкыч салыптыр.
 Көрбөгөн мурун чунагың,
 Нанды кармап калыптыр.
 Оозу кандар сөзүндө,
 Өрттөнүп өлгөн Коңурбай,
 Көзү аны чалыптыр:
 «Айтпадымбы байа эле:
 Алмамбет уулу Гүлчоро,
 Чайчы болуп алганбы?
 Чайчыбызды өлтүрүп,
 Чатырга кирип калганбы?
 Анык чайчы ал болсо,
 Ажалы жетип калганбы?»

СЕМЕТЕЙ

Азыр болгун жанга деп,
 Ар кандай нерсе керекти,
 Жаза кармап калба деп,
 Тапшырдым эле башында,
 Укпай чайчы калганбы?
 Тамтаңдап калды байатан,
 Тааный албай чай, нанды.
 Баргының, желдет, бар деди,
 Кылычтап башын ал деди!
 Кызыталакты өлтүрүп,
 Кабакка сүйрөп сал», – деди!
 Адамдын кулак, мурдунан,
 Тумар кылып тагынган.
 Кан ичме десе күлүңдөп,
 Сүйүнүп баары жабылган.
 Тура калып жөнөдү,
 Он эки желдет жанынан.
 Солк этип койбой эр чоро,
 Зоңкойуп өөдө болду эле.
 Аскарлуу тоодой чоң чоро,
 Ашыкпай өөдө болду эле.
 Көрө салып чорону,
 Кокуйлап Коңур ошондо,
 Мууну анын бошонду:
 «Айтпадымбы байа эле,
 Оң далысы кең экен,
 Ойротту бузар эр экен.
 Сол далысы кең экен,
 Соорунду бузар эр экен.
 Кең көкүрөк, сом далы,
 Өзү балбан неме экен.
 Ажыдаар ооз, жалын көз,
 Жазы маңдай, жайык төш,
 Кан төгүүчү неме экен!
 Турбагыла камынып,
 Туткунда, баарың, жабылып!» –
 Деп Коңурбай калчасы,
 Катарда балбан канчасы,

Үксөйдү башка чыккан чач,
 Үйдөй болгон чойун баш.
 Он эки канат ордодой,
 Чокморлорун булгалап.
 Ордунан копту балбандар,
 Жанаша турган сардарлар.
 Как ошону кергенде,
 Кишиде кантип жан калар?
 Карап турат түгөнгүр,
 Жалгызмын деп тайманбай,
 Ушундай учур маалда,
 Гүлчоро эмес кара таш,
 Тура алабы зарланбай?»!
 «Чуркап жете барсам деп,
 Буурул сакал калчаны,
 Мууздап кардын жарсам», – деп.
 Жете барар жери жок,
 Ортодо турат балбандар,
 Кайта кетер алы жок,
 Кандай кылар айла жок.
 Так ошондо кылт этип,
 Акыл ага табылган.
 Алты катар чатырга
 Жалгыз чырак жагылган.
 Кыны жок жалаң шамшарын,
 Толгой тартып жеңине,
 Сабынан бекем кармады.
 Туткасы алтын, сары жез,
 Жагылуу турган чыракты,
 Качырып барып салганы.
 Чачылып чырак түн түшүп,
 Калмагыңча калдырап,
 Манжуларча балдырап,
 Кытайыңча кылдырап,
 Эр Гүлчоро кулдурап.
 «Карма десе карма», – деп,
 Кармоочунун бири ал.
 «Өлтүр десе өлтүр», – деп,

СЕМЕТЕЙ

Өлтүрчүнүн бири ал.
 Ошентип жүрүп бултаңдап,
 Эшикке чыкты эр сардар.
 «Эми кантип кетем – деп,
 Бурма таштан, жез ноого,
 Бурулбай барып жетем»
 Токтобой мында чебердеп,
 Аралап камыш сереңдеп.
 Жете барды жез ноого,
 Кереметтүү зор калча,
 Келер замат билиптир,
 Алтымыш уруу кытайдан,
 Бирден киши ылгатып,
 Кайтартып ноону койуптур.
 Жапа жемиш, чөп чардан,
 Жыйнап алган алардан.
 Кырк-элүүдөй адамы,
 Колуна чөкү кармаган.
 Кужурашып сүйлөшүп,
 Курсагынын камын жеп,
 Кыжылдашып жатканда,
 Коржоңдоп чоро барганы,
 Тогуз, ону арыкта,
 Топтошуп туруп алганы.
 Жогортон келген улуктай,
 Ошондо буйрук салганы:
 «Ишенимдүү киши деп,
 Бүтүрөт булар ишти деп.
 Кайтартып койсо арыкты,
 Бадыректер оңбойсуң,
 Бекер ашка кыныксаң,
 Бейкут өлүп сойлойсуң!

Бүгүн келди бир нөөмөт,
 Эртең кайдан келет деп,
 Кызыталак иттердин,
 Кылган иши кандайдыр,
 Анык өзүм көрөм», – деп.
 Көргөн болуп жанашып,
 Ачуусу келип жан ачып.
 Бакай абаң айткандай,
 Темирден кылган капкасын,
 Тартып алып түгөнгүр,
 Алысыраак ыргытып,
 Карап калды түгөнгүр.
 «Гүлчоро кылган иши деп,
 Билип калсын абам деп,
 Камтый кармап беш-алтоон,
 Сууга салып жиберди.
 Суу кескилеп албас деп,
 Таратып көлгө салбас деп.
 Бешөө кирсе экөө сак,
 Көлдүн суусу калар деп.
 Гүлчоро кылган экен деп,
 Арстан туулган, абакем,
 Көңүлүнө алар» деп.
 Камыш менен аралап,
 Качып кетти бааналап.
 Таңга жакын болгондо,
 Эр Бакайга барганы.
 Кобурлуу тууган чунагын,
 Кобурап кебин салганы...
 Муну мындай таштайлы,
 Сыр коргонго Коңурбай,
 Кол салганын баштайлы.

ГҮЛЧОРО МЕНЕН КАНЧОРОНУН КАЙРАТЫ, КЫРГЫЗДАРДЫН КОЛ КУРАШЫ

Кабылан туулган Гүлчоро,
 Калайман салып Коңурга,
 Качып кайра кеткенде.
 Каардуу калча Коңурбай,
 Айгайды катуу салганы,
 Алптарынын баарысын,
 Азыр жыйып алганы.
 Бүткөн бойу дирилдеп,
 Сакалы кетип бириндеп,
 Чырды мыктап баштады.
 Ана-мына дебестен,
 Чатырды жүргөн күзөтүп,
 Алтымыштай балбандын,
 Башын кесип таштады.
 «Ангүштүн уулу Кытан алп,
 Карагер минген Казан алп,
 Манжудан чыккан Мангүш алп,
 Калмактардын Каман алп,
 Тукуму болсо келишсин,
 Кол эсебин беришсин!
 Алтымыш алптын ордуна,
 Башчы болуп кетишсин!
 Кечеги келген бурутту,
 Киргизип ийип чатырга,
 Эмне деген кылык бу?
 Минтип жүрсөң калмактар,
 Бейжинге аман кетпейсиң,
 Жериңе такыр жетпейсиң!
 Ушул кылган айбыңа,

Семетей кармап бересиң.
 Аны кылбайт экенсиң,
 Кызыкты менден көрөсүң,
 Кырылып баарың өлөсүң!» – деп,
 Дөп, өкүрүп калганда,
 Кандардын баары калтырап,
 Тик карабай жалдырап.
 Балбандын баары бүжүрөп,
 «Буркун, өзүң, колдо?» – деп,
 Ичтеринен күбүрөп.
 Эч аргасын таба албай.
 Эсин жыйып ала албай
 «Буруттан мурун бул Коңур,
 Түпкө жетет экен деп.
 Түгөтүп кетсе өз колун,
 Бул жалгыз кайда кетет?» – деп,
 Сайкын дешип баш уруп,
 Көп кыла албай турганда?
 Манжунун каны Нескара,
 Желбегей чапан жамынып,
 Жок жерден акыл табылып.
 Ач жолборстой чамынып,
 Акырайып калганы,
 Айтып кебин салганы:
 – Кызыталак буруттун,
 Балбанын байлап алчууң кел.
 Балакетти башына,
 Барып такыр салчууң, кел.
 Очогор атчуу чоңун кел,

СЕМЕТЕЙ

Чойунбаш чапчуу зоруң кел!
 Жебеге мыкты эриң кел,
 Желмогуздай бурутту,
 Жеп алуучу шериң кел.
 Мылтыкка кыйын мыктууң кел,
 Найзага чебер ыктууң кел.
 Жазайыл атчуу мерген кел,
 Жаага огун керген кел.
 Койчагыр атчууң калбай кел,
 Койгулашчу балбан кел.
 Басташканын майданда,
 Башын кесип алган кел!
 Коргонун бузуп Манастын,
 Өчүргүн атын Таластын!
 Семетейди байлап кел,
 Айчүрөгүн алып кел,
 Ат көтүнө салып кел!

Дүмөктүү катын Чүрөктү,
 Кан Коңурга алып бер!
 Карап турбай, бол – деди,
 Аттанын азыр кол! – деди,
 Сый алып, бизден оң! – деди.
 Кандан өкүм болгону,
 Кара таандай калың кол,
 Тегеректеп коргонду,
 Он айланып толгону.
 Чокморчулар алдында,
 Балтачандар жанында.
 Найзачылар соңунда,
 Укмуштуу курал колунда.
 Дүрдүгүп катуу жүрүштү,
 Кандары айткан жумушту,
 Бүтүрө коймок ойунда.
 «Кызыталак буруттун,

СЕМЕТЕЙ

Коргонун чагып салалы.
 Байлап келип төрөсүн,
 Коңурдан сыйлык алалы!
 Айчүрөгүн учурбай,
 Аккуу кылып кубултпай,
 Аны кармап алалы!» –
 Деп, ойлонуп жакырлар,
 Жандан тойгон капырлар,
 Коргонго барды жабылып.
 «Бузуп кирип кетем» – деп,
 Үйдөй болгон чойунбаш,
 Күүлөп колго алышты,
 Күрсүлдөтүп салышты.
 Балтачандар барышты,
 Барсылдатып чабышты.
 Тийгенде чокмор чак этип,
 Айбалтасы шак этип,
 Чойунга тийген немедей,
 Каңгып кайра жанышты.
 Айкөлүң салган коргонду,
 Бузамын деп ойлогон,
 Кайдан келген акмак бу?
 Аңгычакты болбоду,
 Алты миңдей балбаны,
 Дарбазага барганы,
 Барганда кайра жанбады.
 Жандан тойгон каапырлар,
 Коло менен чойундан,
 Уйутуп салган эшикти,
 Чокмор менен салганы.
 Киште ойногон Семендин,
 Кулак-мээсин жарганы.
 Ошондо серпилип карап Семетей,
 Жанындагы балдарга:
 «Чапкылатпай эшикти,
 Ээлеп алып тешикти,
 Аңгыратпай айдап ий,
 Эшиктеги эшекти!»

Дегенде эрен Семетей,
 Эригип жаткан балдарга,
 Эрмек эми табылды,
 Баары турбай жабылды.
 Эшиктеги жакырлар,
 Ажалдуу окко кабылды.
 Чыдай албай баргандар,
 Кайра качты жайыла,
 Мылтыктын үнү чыкканда
 Аркадагы калмактар,
 От койушуп калышты,
 Очогорго жабыла.
 Коргонго оозун каратты,
 Маша колдоп баары атты.
 Кыргызга кылча зыйан жок,
 Ортодоку аскердин,
 Үч миңин өзү кыйратты.
 Ошол кезде карасаң,
 Көрөт элең сен муну,
 Атылып мылтык тарсылдап
 Очогор үнү карсылдап.
 Жебелер учуп зыркырап,
 Угулуп үнү чыркырап
 Койчагыр огу бадырап,
 Жазайыл огу коргонго,
 Түшүп жатты дабырап.
 Күнү-түнү токтобой,
 Жер жайнаган чок болду
 Бүткөндөн бери кара жер,
 Мындай атыш жок болду.
 Түтүн болуп дүнүйө,
 Тумчугуп араң токтолду.
 Ошол кезде Семетей,
 Ордуна араң козголду.
 Коргондун чыгып кырына,
 Карап турду эр Семен,
 Калмактын салган чырына.
 Абайлап Семен караса,

СЕМЕТЕЙ

Арзан жоо эмес чынында.
 Жан шериги баатырдын,
 Айчүрөк бар жанында:
 - Ой, Чүрөк, бери кел, деди,
 Ылдамыраак камынып,
 Учуп чыккын сен деди.
 Кабылан Бакай, Жамгырчы,
 Гүлчоро менен Канчоро,
 Аларга кабар бер, – деди.
 Тепсетпей Талас жеримди,
 Тебөөрүн кылбай элимди.
 Нескара, Уушаң, Мурадил,
 Коңурбайын баш кылып,
 Кармап келсин эрини,
 Орундатсын кебимди.
 Буудан Буурул атыма,
 Токуп келсин ээримди!
 Атамдын кегин алайын,
 Айдап жерден салайын.
 Коңурбайын баш кылып,
 Калмактардын баатырын,
 Алмамбет, Чубак эрендин,
 Музбурчак, Сыргак берендин,
 Көзөл Көкчө жездемдин,
 Жолуна курман чалайын.
 Эби келген кези экен,
 Мен кумардан чыгайын!
 Көпкөн курсак басылсын,
 Көрүп туруп баарысын,
 Абамдын чери жазылсын,
 Энемдин көөнү ачылсын!
 Кыргыздын тынсын санаасы,
 Кыргызга пайда тийгизсин,
 Кыраан Манас баласы!
 Уч, Айчүрөк, турбагын,
 Канатыңды ыргагын, –
 Деп, Семетей калганда,
 Бул дүнүйө жалганда,

Кайраты толук Семендин,
 Кашында болбой арманда.
 Бакай баштап төрт берен
 Кеңеш кылып жатканда
 Айчүрөк келип калганы.
 Нур чагылып асманда,
 Кылымда мындай ким болгон?
 Түгөнүп калган Айчүрөк
 Келгени канча жыл болгон.
 Жамгырчы менен Бакайга,
 Көрүнбөй жүргөн келини
 Көзүнөн караан учканда,
 Өзү басып келгенби?
 Көшөгө кылып бетине
 Кайын иниси балдарды,
 Кабатына олтуруп,
 Чүрөк сүйлөп кеп баштайт,
 Акырын айтып бек таштайт:
 - Келген душман каңгайлык,
 Алп Коңурбай баштаган.
 Коргонго кирип кутулдук,
 Семетей баштап жалпы аман.
 Атанын жыйган мал-мүлкү,
 Аркасын көрүп турабыз.
 Сасып кетти көл бүткөн,
 Кысталып суудан турабыз
 Ак куу кебим кийем деп
 Айланып чыгып асманга,
 Аксакал абам карыга,
 Айтып кабар берем деп,
 Ок жедим кандуу чалгынга.
 Кереметтүү зор калча,
 Учарымды билиптир.
 Шыпшайдар уулу Кожожаш
 Мергенди ала келиптир.
 Түндөсү өтөр жолума,
 Булуттун үстү бетине,
 Жылдыздын асты ойуна,

СЕМЕТЕЙ

Буктурма койуп салыштыр.
 Болжоп тарткан жаасы бар,
 Учуп келе жатканда,
 Кез болуп калдым курган жан.
 Кашка куйрук түбүнөн,
 Таарып өттү тарткан жаа.
 Эңкейип алдым колума,
 Түшүп кетсе куйругун,
 Келбейт го ишим оңуна?!
 Ок жаа тарткан эмеспи,
 Жандырып кайра соңунда.
 Алмалуубулак, Шумкарташ,
 Ашып учуп келатсам,
 Жаркылдап жарык бөлүнөт,
 Жакындап келип карасам,
 Карааны абам көрүнөт.
 Түшүп көрдүм силерди,
 Эл башкарган бийлерди
 Семетейдин айтканын,
 Ийне жибин калтырбай,
 Айчүрөк айтты аларга.
 Эр Гүлүстөн камынып:
 – Каны дары кытайдын,
 Сууну байлап жин бердим.
 Кадыр жам болгун андан, – деп,
 Кабарды айтып салганы.
 Тамагын кырып кан Бакай,
 Кепти баштап калганы:
 – Чүрөк, асыл келиним,
 Мындан нары сен менден
 Качпай жүрө бергиниң.
 Келген жоонун кабарын,
 Гүлчорону жиберип,
 Эки жолу билгенмин.
 Басып жаткан Кеңколду,
 Калмак, кытай жоо экен.
 Катылып келген өзүнчө,
 Каардуу калча Коңурбай,

Байагы Каңгайдан келген тоо экен.
 Айтышында Гүлчоро,
 Жарактары кыл экен.
 Балбанынын мингени,
 Кылыч тумшук пил экен.
 Ээрчитип келген колдору,
 Эбегейсиз көп экен.
 Азыктын камын кылышпай,
 Жегени такыр чөп экен.
 Тегин карап олтурса,
 Алакандай кыргызды,
 Тепсеп кетчү неме экен!
 Ушул жагын болжолдоп,
 Жалгыз кирип бара албай,
 Жакырдан өчтү ала албай.
 Олтурган ушул белесте,
 Жатып калдым мамындай.
 Он төрт канды чакырып,
 Байтайлакты жибердим.
 Жакында келип калышар,
 Узакка кетпей Айчүрөк,
 Кыргыз да салгылашып калышар.
 Кандай уруш салабыз,
 Кандай арга кылабыз?
 Ойлоп, балдар, көргүлө,
 Орундуу акыл бергиле, –
 Бакай айтып салганы.
 Атасындай желиккен,
 Канча жылдан бер жакка,
 Казатка барбай эриккен.
 Кадырлуу Чубак баласы,
 Канчоро айткан кеп экен:
 – Аркадан кол келгиче,
 Бизге көмөк бергиче,
 Элебей жатсак бул жерде,
 Эби жок душман көп экен,
 Эндегей жаткан кыргызды,
 Четинен алып кирбейби?

СЕМЕТЕЙ

Жат душман элди айайбы?
 Көк ичеги балдарды,
 Көксөө болгон чалдарды.
 Ойротто жок уздарды,
 Оймок ооз кыздарды.
 Келеңгир чачпак келинди,
 Онду тууган баатырдан,
 Очок ээси кемпирди.
 Тал чыбыктай жаштарды,
 Такыр кырып ийбейби?
 Ичегисин чубалтып,
 Итке салып бербейби?
 Макул келсе силерге,
 Гүлчоро менен экөөбүз,
 Күн алыстап баралы.
 Көңүлү бузук душманга,
 Көп түйшүктү салалы.
 Аркадан кол келгиче,
 Манжу менен калмакты,
 Маңбаш кылып туралы.
 Кол киргенде кирербиз,
 Коондой ичин тилербиз
 Жан аманат турганда,
 Коргондо жаткан абама,
 Ат жеткирип берербиз, –
 Деп, Канчоро калганда,
 Абаң Бакай карысы,
 Айчүрөк, Гүлүс баарысы,
 «Акылга сыйат ушу» деп,
 Башын ийкеп калышы.
 Эр Гүлүстөн айтты эми:
 - Жеңеке, турба, кайт деди.
 Ушундай кылсак болобу,
 Абама өзүң айт, – деди.
 Ак калпак кыргыз элиң бар,
 Акырет кеткен атаңдын,
 Арбагы азыр мында бар.
 Кабылан Бакай абам бар,

Алп Жамгырчы карың бар.
 Андан кала бергенде,
 Артында чороң биздер бар.
 Өлбөй тирүү турганда,
 Өрөпкүгөн душманды,
 Уу сепкендей кылабыз.
 Уйпалап салып тынабыз,
 Кеңколду тартып алабыз
 Кесиреттүү душманга,
 Кеткисиз балаа салабыз.
 Эсирген жүржүт Коңурдун,
 Эсебин эптеп табабыз.
 Элөөрүгөн иттердин,
 Эшектей кардын жарабыз.
 Агызып канын жайабыз,
 Эртеде өткөн эрлердин,
 Алмамбет, Чубак шерлердин,
 Эми кегин алабыз.
 Абама айтып барарсыз,-
 Кан Бакайдан кеп угуп,
 Кеп ушундай, – деп угуп.
 Токтолуп калды Айчүрөк,
 Калканы жонго артылып,
 Айбалта жанга байланып,
 Ачалбарс колго карманып.
 Сыр найзасын зыңкыйтып,
 Каралатты кындыйтып.
 Туулгасын жаркытып,
 Асабасын жайылтып.
 Каарын салып жүзүнө,
 Канчоро баатыр аттанды,
 – Мен кеттим, – деп, жар салды.
 Кармап алып калам деп,
 Гүлчоро чуркап калганы.
 Карабай кетти Канчоро,
 Каардуу баатыр эр чоро.
 Ашкере болдук бүгүн – деп,
 Бакай абаң, Гүлүстөн,

СЕМЕТЕЙ

Басып чыгып белеске,
 Барып булар караса,
 Күүлөнүп алган Канчоро,
 «Манастап» ураан чакырып,
 Кымылдаган кытайга,
 Кирип барды качырып.
 Сүрдүгүп кеткен киши жок,
 Канчородон дайын жок,
 Кайып болду ошондо,
 Топ ичи болуп жалын, чок.
 Эртеси күнү кечинде,
 Кечки бешим кезинде.
 Каралат чыкты жалтылдап,
 Канатын күүлөп закымдап.
 Оттоп калды түгөнгүр,
 Бөксөлөп келип жакындап.
 Эр Гүлүстөн күйүгүп,
 Жаралуу аркар куугандай,
 Этегин өйдө түрүнүп.
 Эңиш тартып энтеңдеп,
 Жетип барып караса,
 Кол балтаны тайанып,
 Эси ооп, шай кетип,
 Таноосунан тер кетип,
 Турган экен Канчоро
 Оозунан көбүк кан агып.
 Карала атты чылбырдан,
 Кармады барып Гүлүсүң.
 Кандай айтып түгөтөт,
 Канкорлордун жумушун?
 Өйдө карай ат менен,
 Тепетең бирге жүрүшүн
 Кызыл гүлдүн суусунан,
 Сагасанын гүлүнөн,
 Ичтен ага бергени.
 Камдап алган дарысын,
 Жыттатып ага ийгени.
 Кан жыттанып демикпей,

Жаш көкүрөк баарысы,
 Жандай чуркап ат менен,
 Ал Бакайга барышы.
 Келе элек Бакай кошуна,
 Келе жаткан ушунда.
 Келатып Бакай кеп салып:
 – Тургузба, балам, деп салып.
 Жакын келип кабылан,
 Эми түшүр, балам, – деп.
 Аттан жерге түшүрүп,
 Үстүнөн олпок чечтирип.
 Колун салып мойнуна,
 Кош колдоп Бакай жетелеп,
 Чечип алган олпокту,
 Ок өтпөгөн чоң тонду,
 Кармап силкип салыптыр.
 Мүдүрүлүп темтеңдеп,
 Минтип чоро калыптыр.
 Эңкейип алдын караса,
 Олпокко келген жабышып,
 Ок тушарга барыптыр.
 Коло менен миси бар.
 Коргошун бар, чойун бар,
 Алты атар огу андан көп,
 Жебенин огу мындан көп,
 Көп жыйылып калыптыр.
 Көтөрүп олпок, чоң тонду,
 Ат жанына барыптыр.
 Аңгыча Бакай кеп айтты:
 – Турбагын, балам, – деп айтты.
 Доолбасты алгының,
 Сийдигин тосо калгының.
 Ат сийдиги толду эле,
 Эми Бакай нетти эле?
 Гүлчоро, Бакай тең сийип,
 Ат ишмегин кесишип,
 Сийдикке кошуп, тез эзип,
 Жезден найды сундуруп,

СЕМЕТЕЙ

Ат тери менен сийдикти.
 Най менен ага жуткузуп.
 Сагаса гүлүн жыттатып,
 Таштады муну жаткызып,
 «Жараат түшсө ичине,
 Жылдыз такта болгондо,
 Жан берет деп тим эле.
 Жарааты тышта болгондо,
 Тилге келет эми эле».
 Кайран Бакай кабылан,
 Как ушундай деди эле.
 Түн ортосу болгондо,
 Оозунан көбүк буу кетип,
 Кан аралаш суу кетип.
 Чекесинен тер кетип,
 Титиреп бойдон ал кетип.
 Башын чайкап бир далай,
 Ачты көзүн жарк этип.
 Эсендигин сурады,
 Гүлүстөн чоро барк этип.
 Көшүгөндөй күлүңдөп,
 Канчоро баатыр күдүңдөп,
 Баштады кебин күңгүрөп:
 – Ар качандан бир качан,
 Ат кардыгын тарттым деп.
 Жаным эсен болсо да,
 Сүйүнбөдүм ага мен,
 Табылбай мага минер ат,
 Жаным тирүү болсо да,
 Болуп келдим элден кем!
 Качырып барып тийгенде,
 Мен Канчоро киргенде,
 Кашыма келген бир жан жок,
 Кача берди калмактар,
 Ара жолду кең кылып,
 Ача берди калмактар.
 Эркин туулган курган баш,
 Эрдик эмей неткеним?

Дөбөдөй болгон чатырга,
 Чапкан бойдон жеткеним.
 Манастын атын укканда,
 Аттанган белем ушунда.
 Көрбөгөнмүн укканмын,
 Кундуздай Кара ат минген,
 Кабаттап темир соот кийген.
 Чарайнасын тартынган,
 Ок-дарысын артынган.
 Белине кылыч байланган.
 Жоо дегенде шайланган.
 Колуна балта кармаган,
 Капташа түшсө тар жерде,
 Козголбой жүрөк калбаган.
 Алдында атын булкунтуп,
 Алдыман чыкты бир адам.
 Буурул сакал киши экен,
 Байкасам өзү чоң балбан.
 Коңур эмей кайсы деп,
 Беттештимби буга деп.
 Алдымдагы Каралат,
 Айабай камчы бир салдым.
 Айанып туруп калбастан,
 Чоң балтаны колго алдым.
 Качырып барып чапканда,
 Алдындагы Кара аты,
 Жазгырып ордун салды эле,
 Арам өлгөн Каралат,
 Кетенчиктеп түз баспай,
 Тартып туйак алды эле.
 Өзүнө тийбей балтамды,
 Өксүтүп аты салды эле.
 Таамай чаап алганда,
 Чороңдо арман бар беле?
 Ар канча кыйын болсо да,
 Атына тийсе чоң балта,
 Айрылса аттан чоң калча,
 Өлбөсө да түгөнгүр,

СЕМЕТЕЙ

Өлүмчө болуп калды эле.
 Балтам тийген кара жер,
 Аңтарылып ор болду.
 Мына минтип чороңо,
 Ат кордугу чоң болду!» –
 Деп, ошентип Канчоро,
 Үшкүрүнүп убайда,
 Жалгады кебин далайга:
 «Коркуп калган чоң калча,
 Андан кийин келген жок.
 Бендеби деп, бейлебей,
 Аны мен кадигиме алгам жок.
 Айтсам баштан кыдыртып,
 Чороңдо арман калган жок.
 Сооттуусун сойлоттум,
 Олпоктуусун онтоттум.
 Кылычтуусун кыйраттым,
 Найзалуусун сулаттым.
 Мылтыктуусун бөлүнттүм,
 Суудай канын төгүлттүм.
 Көк түпөк кызыл найзамды,
 Көп эле жанга мылгыттым.
 Бетиме туура келгенин,
 Көгүчкөндөй ыргыттым.
 Карылуусун кулаттым,
 Кан агызып сулаттым.
 Эңкейиште эр сайдым,
 Экөөнү катар бир сайдым.
 Кечээ, жедигердин тобунда,
 Эр Толтойдун колунда,
 Сен экөөбүз бар элек.
 Кыштын суук чилдеде,
 Кыргыз салып кошунга,
 Кан төгүп жүрүп тынч албай,
 Кылычта мизде курч калбай.
 Балтанын кесер мизи жок,
 Бир көрдүм эле ошондо.
 Бүгүн жайдын толугу,

Тамыздын түшкөн кези экен.
 Кан катып жарак-жабдыкка,
 Өтпөс болчу иш экен.
 Найзамдын көрсөң учу жок,
 Темири жок тоголок.
 Кылычымдын мизи жок,
 Балтанын мизде курчу жок.
 Түгөнүп калат турбайбы,
 Куржун башы толгон ок!
 Азууларын аркайтып,
 Ат өлүгү ар жерде.
 Муруттарын сербейтип,
 Эр өлүгү көп жерде.
 Жүзүн сайып жүдөттүм,
 Тобун бөлүп тараттым.
 Оңко турган кишиден,
 Он бирдин алдым санатын.
 Ошонгочо кеткен жок,
 Тулку бойдон кайратым.
 Куру кол болуп калганда,
 Аркамды көздөй мен тарттым.
 Бет маңдайга келгенин,
 Менменсиген эрлерин.
 Желкесинен кармадым,
 Сүзүштүрүп жайладым.
 Чуулап кирип турганда,
 Мен акылдан танбадым.
 Көзүмдү ачып карасам,
 Абам менен Гүлчоро,
 Качан келип калды деп,
 Как ушуга таң калдым.
 Аттын шайы жогунан,
 Ал үчүн кылган арманым!
 Асманда учуп жоо алган,
 Катындын иши турбайбы?
 Беттешип сайып эр алган,
 Баатырдын иши турбайбы?
 Айланып жүрүп октогон,

СЕМЕТЕЙ

Атышып жоону чоктогон,
 Ажыздын иши турбайбы?
 Айбалта чапса өксүткөн,
 Азаматты өкүнткөн,
 Аттын иши турбайбы?
 Алдындагы Канчоро,
 Чаптырбай кетсе душманы,
 Ал үчүн арман кылбайбы?!
 Барып кайра келгенин,
 Баштан аяк кеп салды.
 Көңүлдөгү зардабын,
 Эр Канчоро деп салды.
 Уктабай Гүлүс толгонуп,
 Таң атканча ойлонуп.
 Эртең менен эртелеп,
 Суркойонду жетелеп.
 «Соолуп калган кытайга,
 Барамын» деп энтелеп.
 Жоо кийимин кийинип,
 Атасынан калган жаа,
 Оң ийинге илинип.
 Бастырып чыкса ак жолтой,
 Баатырдыгы билинип.
 «Семетей сындуу абама,
 Канчоронун артында,
 Кызматым жакпай калганда,
 Кесиреттүү абамдын,
 Батасы кайдан тиет деп,
 Барбай койсом бааналап,
 Кереминде билет деп.
 Келин менен кемпирге,
 Темененин баркы бар.
 Канчородон өйдөрөөк,
 Тумшугу жок меники,
 Кан абама жарачу,
 Ошончолук баркым бар», –
 Деп ойлонуп Гүлчоро,
 Жүрмөк болду ошондо.

Канчоро туруп кеп баштап,
 Акырын сүйлөп, бош таштап:
 – Акылга, баатыр, ушул иш,
 Душманга кыйын мүшкүл иш.
 Эндегей жатсак элебей,
 Ээн жаткан кыргыздын,
 Четинен талап кирбейби?
 Тоо-тоодо жаткан көп малга,
 Ойу менин тийбейби?
 Ач кыйкырык угулса,
 Чоң баатыры кез келбей,
 Чогулган аскер, букара,
 Кылычтан каны куйулса,
 Олжо алууну ойлойбу?
 Байлануу баш болбойбу?
 Акылбы, баатыр, момунум,
 Айткан сөздү ойлойлу.
 – Чын айтасың баатыр деп,
 Бул айтканың акыл деп.
 Барып мен бир келейин,
 Байкап тургун, баатыр, – деп.
 Бастыра берди Гүлүстөн,
 Күндөн бетер күркүрөп.
 Көргөндүн бойу дүркүрөп,
 Оозунан көбүк буу чыгып, –
 Көзүнөн жалын чуу чыгып.
 Суркойонду чуратып,
 «Манастап» ураан чакырып.
 Айанбады түгөнгүр,
 Абдан чындап бакырып.
 Барып тийди кытайдын,
 Бир четинен жапырып.
 Аралап кирип жоголду,
 Туш келген кайдан соо болду?
 Бетине келген кор болду,
 Беттешкен бенде жок болду.
 Чоролордун бири деп,
 Чоң баатырлар келген жок.

СЕМЕТЕЙ

Чогууда жүрсө аралап,
 Чоролордо арман жок.
 Чогулган кангай журтуна,
 Чок төгүп чоро салды от!
 Алынча жүрүп аралап,
 Абалын жоонун чамалап.
 Айдап жүрөт кытайды,
 Ителгидей сабалап.
 Кылычтын каны тамчылап,
 Кайсы жакка бет алса,
 Как алдынан чуу чыгат.
 Эки түнү, үч күнү,
 Санаты беш күн урушту.
 Кандай адам кыла алат,
 Салмактуу мындай жумушту?
 Эрдик эмей эмине,
 Беш күнү чыдап турушу?
 Найзасында учу жок,
 Балтасында курчу жок.
 Кылычында миз калбай,
 Өтөр айла болбоду,
 Оңдоп чапса эч кандай.
 Жакындатпай жанына,
 Жаа тартып олтуруп,
 Кырк-элүүдөн бир окто,
 Кыйласын сыйпап өлтүрүп.
 Жаанын огу түгөнүп,
 Аманат жанга күч келип.
 Тоону көздөй бет алды,
 Эр Гүлчоро түз желип.
 Ок, дарысы жоктугун,
 Ошондо билип калышты.
 Аламандап чуу койуп,
 Ат жарышып барышты.
 Балта чапкан шамдагай,
 Найза сайар ылганды.
 Кармаган кылыч тыңдары,
 Эр Гүлчоро баатырга,

Ээрчип жүрүп чуу салды.
 Уруп, сабап, талкалап,
 Качып чыкты Гүлчоро,
 Жалгыз жанын калкалап.
 Байкап турган алыстан,
 Бакай менен Канчоро,
 Сур койон чыкты элирип,
 Көпчүлүктөн жээлигип.
 Башын жерге салбастан,
 Үзүп чөптү албастан,
 Келе жатат жорголоп.
 Келе жатып кээ-кээде,
 Текирең таскак ал салат.
 Эр Канчоро турбады,
 Эми да кайрат кылганы.
 Кара бойу сак эмес,
 Талкаланган түгөнгүр.
 Ылдый карап энтеңдеп,
 Этегин кайра түрүндү.
 Эр Гүлчоро алдынан,
 Ал Канчоро жүгүрдү.
 Жете барып караса,
 Калган экен Гүлүстөн,
 Ээрден көчүк кыйшайып.
 Үзөңгүдөн бут тайып,
 Оң колун сунуп артына,
 Куйушкандан кармаптыр.
 Ыйык жалдан бек кармап,
 Сол колу менен алыптыр.
 Капталга түшүп атынын,
 Салаңдап башы калыптыр.
 Жете барган Канчоро,
 «Эрге темир жөлөк» деп,
 Айбалтанын уңгусун,
 Колтугунан киргизип,
 Темир менен көтөрүп,
 Ээрге оңдоп мингизип.
 Бирге өскөн түгөнгүр,

СЕМЕТЕЙ

Алып келди жетелеп.
 Туугандыгын билгизип,
 Алмамбет уулу чорону,
 Эки, үч күндүн алдында,
 Эр Гүлчоро не кылса,
 Канчоро кылды аны да.
 Илгеркинин заманы,
 Эскерип көрчү аларды.
 Он күнгө кысас кетпеген,
 Отуз күнгө жетпеген,
 Ошондой экен абалы.
 Күнү, түнү алты күн,
 Көбүрөөк жүрүп калганы.
 Таң агарып сүргөндө,
 Эсине келди балбаны.
 Эс алышып олтуруп
 Күн эсебин алганы.
 Он сегиз күндүк санаты,
 Анда толуп калганы.
 Жатар мезгил болгондо,
 Жагып отту койгондо.
 Дүбүртү аттын тапылдап,
 Угулду бейм ошондо.
 Гүлүстөн чоро эр экен,
 Ар өнөрү бар экен.
 Жерден кабар алуучу,
 Тыңшап кулак салуучу,
 Дагы өнөрү бар экен.
 Жата калып кырынан,
 Туруп ыргыш ордуна,
 «Келе жатат эки адам,
 Анык байкап тыңшасам.
 Боз жоргонун табышы,
 Миң жылкы алса душмандан,
 Жалгыз жылкы изи жок.
 Тарпый басчу Жалманбоз,
 Кошойдун уулу Жалгызек,
 Келе жатат окшонот».

Аш кайнамадай турушту,
 Арзан бүттү жумушу.
 Жалгызек менен Байтайлак,
 Салам айтып турушу.
 – Болдубу балам, жолуң деп,
 Келдиби, балам, колуң? – деп,
 Бакай абаң сурады.
 – Айланайын, атаке,
 Он төрт кан эли бүт келди.
 Кылым кыргыз калкына,
 Жан кыйналып күч келди.
 Эки кан мунда турат го,
 Эл башкарган мыктылар,
 Эр жигитин жыйат го.
 Жез кемпирдин жети уулу,
 Жедигердин көп колу,
 Жер жайнатып бүт келди.
 Жалгызек турат алдында,
 Калбай такыр эл келди.
 Үмүтөй чекке кетиптир,
 Алымбай уулу Бердике,
 Аскерин айдап ал келди.
 Аскердин алды келди деп,
 Айтканы сага желдим деп
 Үйгө барып саламат,
 Учурашып келдим, – деп.
 Байтайлак жана салды кеп:
 - Калбай кыргыз жан келди,
 Кайраты толук карыйа,
 Жүз жыйырма төрт жашаган,
 Өмүрүмдүн акыры,
 Бул урушту көрөм деп,
 Алп Жамгырчы кан келди.
 Айтып өттү баарысын,
 Бакай баатыр баласы.
 Алды-артында тууган жок,
 Ал чечекейдин карасы.
 Баласын көрүп саламат,

СЕМЕТЕЙ

Басылды Бакай санаасы.
 Түн ортосу оогондо,
 Айдап алып казакты,
 Эр Бердике ал барды.
 Бердикени көргөндө,
 Бакай абаң, кеп салды:
 – Канчоро, Гүлүс, Жалгызек,
 Угуп тургун, – деп салды.
 Калмак арбын, кыргыз аз,
 Калайман уруш салыштан,
 Ойлонуп баарың ыраак кач.
 Кан Коңурбай калчага,
 Буктурма тузак койолу,
 Бир-бирден эптеп сойолу.
 Эрежени шылтоолоп,
 Жер бергин деп ыктоолоп,
 Кат жазалы Коңурга,
 Бердике эптүү неме эле,
 Атказалы Коңурга.
 Оңой жеңип алам деп,
 Ойлоп калып Коңурбай,
 Жерди берсе биздерге,
 Оңунан иштин келгени,
 Мунум кандай сиздерге?
 Кабыл көрүп баарысы,
 Белен Гүлүс кат жазды.
 Төрт киши берип кошчуга,
 Өзү менен беш кылып,
 Бердикени атказды
 Бирин бири сыйлаган,
 Илгеркинин жумушу.
 Жоо болсо да сыйлашкан,
 Артык экен бир иши,
 «Буруттан элчи келди» деп,
 Сактаган эшик сакчылар,
 Кабар айтып кириши.
 «Мурадилди баргын» деп,
 Элчини тосуп келгин деп.

Өзүм менен тең эле,
 Качан менден кем эле?
 Акырет кеткен зор Манас,
 Жол жосунун кылгын», – деп,
 Коңурбай жумшап салганы,
 Алып келип элчини,
 Таза үйгө түшүрүп,
 Тазалантып жуунтуп,
 Жакшы кийим кийгизип,
 Пери уулундай кулпунтуп.
 Ээрчитип келди Мурадил,
 Элчилерди чубуртуп.
 Кан үстүнө киргизип,
 Кандыгын булар билгизип.
 Орундук койуп беришип,
 Чай, тамакка тойушуп.
 Идиштерин жыйганда,
 Кандык жолун кылганда,
 Алымбайдын Бердике,
 Катты сунду ушунда.
 Кандан келген чоң катты,
 Элчиден Коңур алышы.
 Алты табак алтынды,
 Ошол замат Коңурбай,
 Садага кылып салышы.
 Каптап койгон тышынан,
 Калтасын жыртып айрышы.
 Каттын кебин укканы,
 Айагына чыкканы.
 Гүлүстөн чоро кат жазган,
 Көп жазбаган аз жазган:
 «Жулмалашып, чукушпай,
 Эр сайышып, беттешип,
 Урушалы деп жазган.
 Мурун Кеңкол биздеги,
 Камоодо турат төрөбүз,
 Бүгүн Кеңкол сиздики.
 Калың кыргыз балдары,

СЕМЕТЕЙ

Кырда калдык барыбыз,
 Эп келсе жерден бериңиз,
 Түзгө түшсүн элибиз.
 Семетейди алам деп,
 Чоң Бейжинден келдиңиз.
 Берсең дагы бербесең,
 Калганын өзүң билиңиз.
 Зарыктырып таштабай,
 Катка жооп бериңиз».
 Жазган катты укканда,
 Айагына чыкканда,
 Одурайган чоң Коңур,
 Ой жүгүртүп оңбогур:
 «Ажалы айдап келгенби?
 Бурутту буркун бергенби?
 Өз жерине ээ болбой,
 Жер сурап менден келгенби?
 Кырда жатса кыргыздар,
 Кыйын эле эмгеги.
 Семетейи жок болсо,
 Калган кыргыз чекчейип,
 Түзгө түшүп топтолсо,
 Карыган Бакай чал болсо,
 Гүлчоро менен Канчоро,
 Машыкпаган жан болсо.
 Эбине келген кеп экен,
 Жер беришим эп экен.
 Өзүнчө келип кыргыздар,
 Колума түшөр жер экен.
 Гүлчородон шегим бар,
 Отуз эки алпым бар.
 Бир кишиге тең келер,
 Эми эмнеден кемим бар?»
 Башканы ойлоп турбастан,
 Бакайдан күмөн кылбастан,
 Анда Коңур кат жазды,
 Айалдабай бат жазды.
 Сүйлөп ооз ачпады,

Элчилерди атказды:
 «Сүйлөчү ушул кат деди,
 Элиңе жеткин бат», – деди.
 Жандырып жообу келгенге,
 Садага бериш наркта жок.
 Калтасын жыртып кагазын,
 Бейлеп баатыр окуду.
 Эр Коңурбай кат жазган:
 «Ырас сөзүң деп жазган,
 Мурун Кеңкол сеники,
 Бүгүн Кеңкол меники,
 Мунуңда төгүн буруу жок.
 Үч түрлүү шартты мен койом,
 Койуучу шартым мына ушул.
 Эртең менен болгондо,
 Найзалар жерге сайылат.
 Асабалар жыгылат.
 Мылтыктын баарын бай тигип,
 Аркасына жыйылат.
 Он төрт кандын элисиң,
 Чубап өтүп бересиң.
 Сынап калам элиңди,
 Санап калам бегинди.
 Семетейден башкаңды,
 Бенде экен деп, бейлебейм,
 Адамбы деп элебейм,
 Бучкагыма теңебейм!
 Тескейине өтөсүң,
 Күңгөйгө кайра кечпейсиң!
 Экинчиси бул экен.
 Курдашым Манас салдырган,
 Ташынан чаап там кылган,
 Кеңколдун күңгөй жагында,
 Сыр коргонуң ал экен.
 Ал коргондун ичинде,
 Канкор Семен бар экен.
 Күңгөй жагын бербеймин,
 Үчүнчүсү бул экен».

СЕМЕТЕЙ

Катты окуп алышты,
 Айабай кепке канышты.
 Ошо күнү кечкече,
 Түн ортосу өткүчө,
 Калбай келди баары кан,
 Кат жазып булар чакырган.
 Эртең менен эртерээк,
 Эл турбастан эртелеп.
 Эр Гүлчоро баатырың,
 Кайкыга чыкса энтелеп.
 Найзалар жерге сайылган,
 Туунун баары жыгылган,
 Бай тигип мылтык жыйылган.
 Он төрт жерден коо койгон,
 Он төрт канга жол койгон.
 Айтканынан Коңурдун,
 Эр Гүлчоро жөн койгон.
 «Айалдап аскер турба деп,
 Аттанып баарың чуба деп.
 Козголбой колум турба деп,
 Дуу койуп баарың чуба», – деп.
 Айдап алып жөнөдү,
 «Буруттун колу келет» деп,
 Алп Коңурбай көргөнү.
 Сынчысы экен Нескара,
 Чакырып алды жанына.
 Мунардын чыкты башына,
 Он төрт жерден коо койгон,
 Чатырдын наркы астына.
 Кыргыздын эли чубуруп,
 Өтүп жатат ушунда.
 Чубап аскер өткөн соң,
 Өтүп такыр бүткөн соң,
 Алды чыгып аскердин,
 Чатырларын тиккен соң,
 Алп Коңурбай кеп сурайт:
 «Э, Нескара, – деп сурайт.
 Не көрүндү көзүңө?

Не билинди өзүңө?
 Жашырбастан, баатырым,
 Байан кылчы өзүмө.
 Кара кыргыз калкында,
 Каш кайтарчу бар бекен?
 Кыргыз, казак журтунда,
 Баш кайтарчу бар бекен?
 Баатыры анын ким экен?
 Балбандары канча экен?!
 Баарын айтчы деди эле», –
 Нескара туруп кеп сүйлөп,
 Кеп сүйлөсө деп сүйлөп:
 «Кечээ, Көкөтөйдүн ашында,
 Көп жыйындын кашында,
 Алпты сынап өткөрдүм,
 Кабылан Манас баатырды,
 Алты кандан тең көрдүм.
 Ал өңдөнгөн жумушту,
 Андан кийин көрбөдүм.
 Ушу бүгүн кыргыздан,
 Андай ишти бир көрдүм!
 Эр Гүлчоро жалгызбы?
 Көп чоробу, бириби?
 Коңурбай жооп бергин», – деп,
 Коңурбайдан сурады.
 Мына ушуну укканда,
 Калдайдын уулу капырдын,
 Калк башкарган баатырдын,
 Боконо сөөгү болк этип,
 Ыргып кете жаздады,
 Үзүлүп жүрөк болк этип:
 «Э, капырай, Нескара,
 Кечээ, Көкөтөйдүн ашында,
 Көкжал төрө Манасты,
 Алты кандын элинен,
 Алты сапар көрдүм деп,
 Айттың эле ошондо.
 Тең келе албай баарыбыз,

СЕМЕТЕЙ

Теңдикти бердик ошого.
 Бул да шумдук бир кеп го,
 Бир Гүлчоро көп десең,
 Он төрт жерден көрүнүп,
 Өттү бирдей төп десең!
 Экөө эмес бир эле,
 Алмамбеттин уулу эле.
 Алмамбеттей сээрчиби?
 Же эл айланар ченчиби?!
 Асили кытай уругу,
 Абайласаң тегини!» –
 Деп, ошентип Коңурбай,
 Нескара баатыр сынчысы,
 Айтканына кошулбай,
 «Жалгыз десем, көп болсо,
 Көп эле десем, бир болсо.
 Алмамбет уулу Гүлчоро,
 Киши билбес шер го ошо!
 Алда кандай болот деп,
 Нескара жаза карабайт,
 Көрүнгөнү ырас» деп,
 Кала берди о жерде,
 Өзүнчө Коңур күнгүрөп.
 Тескейге чыгып калың журт,
 Чатырларын тигишти.
 Гүлүстөн көкжал баатырың
 Эркечтей Сурду миниши.
 Кыдыра басып кандарды,
 Калтырбай кабар ал салды.
 «Бир кудайдан тилеймин,
 Карды калың жаадырып,
 Камалтып койуп каңгайды,
 Айдап сүрүп ийейин».
 Салакалуу түгөнгүр,
 Аккан сууга барды эле.
 Атакеси Алмамбет,
 Койдон алган кызыл чаар,
 Жай ташы анын бар эле.

Санжыргалуу Гүлчоро,
 Салты башка жай ташты,
 Салып сууга байлады.
 Жерди төрт бурч ойдуруп,
 Көмдү ошо орого,
 Талкалатып тезекти,
 Ободогу булутту,
 Байлап ага бекитти.
 Касийдени канча окуп,
 Калмакча дуба нече окуп,
 Айагынан куранды,
 Өйдө карай терс окуп.
 Түн ортосу мезгилге,
 Булутту болжоп чакырып,
 Ушалаган тезекти,
 Бекем көмүп жаткызып.
 Салган бойдон жай ташты,
 Гүлчоро кетти бастырып:
 «Ушу бүгүн өтөр түн,
 Чатырыңды үч күбүн.
 Эки күбүп калганда,
 Эңкейип чатыр жыгылат,
 Карга башың тыгылат!
 Экөө болсо жуурканың,
 Бирөөн атка жапкының.
 Чидер салып бутуна,
 Чылбырын байлап казыкка,
 Азыр болуп жаткының!»
 Оор эл жатар мезгилде,
 Ободон зыркаар жел жүрүп,
 Өзөн ылдый зыркырап,
 Басылып шамал кеткинче,
 Жамгырлап кирди шыбырап,
 Ок өтпөс олпок тон кийип,
 Ээликкен Сурду ал минип.
 Он төрт кандын ордодон,
 Кабар алып турду эле.
 Айдап келген булуттар,

СЕМЕТЕЙ

Борошолоп буркурап,
 Айабай жаап куйду эле.
 Алдында камын кылгандар,
 Чатырды эки күбүгөн,
 Эрте менен тик турган,
 Бир күбүгөн чатырлар,
 Кар астында көмүлгөн.
 Кызыл айаз дүрүлдөп,
 Шамал жүрүп күрүлдөп.
 Таңга жакын болгондо,
 Кардын ишин басам деп,
 Кара нөшөр койдурад.
 Таң саргарып атарда,
 Тараза жылдыз батарда
 Ойрон болгон Гүлчоро,
 Отуз эки дубаны,
 Отуруп төптөп чечти эле.
 Ободогу көп булут
 Оодарылып кетти эле.
 Буркурап шамал айдады,
 Булуттан неме калбады.
 Аркырап шамал айдады,
 Асманда неме калбады.
 Күн көрүндү жарк этип,
 Кар өлчөөсүн билем деп,
 Бастырды Гүлүс шарт этип.
 Чобур эмес тулпарды,
 Жоого минчү байагы,
 Жылкыдан чыккан бууданды.
 Карга салып бастырса,
 Колоңсодон тыгылып,
 Үзөңгү карга чийилип.
 Үч чыйыр болуп көрүнүп,
 Бура тарта бергенде.
 Төрт эли жери муз болгон,
 Жайдын күнү кыш болгон.
 Астынан эрип жааган кар,
 Ат жүрө алгыс иш болгон.

Бура тартса тулпарды,
 Чөлдүн кара шорундай,
 Казандай болгон ак муздар,
 Каңтарылып баса албай.
 Ал аңгыча болбоду,
 Жердин жүзү ачыла,
 Күндүн нуру чачыла,
 Каңгайга кылдым деп туруп,
 Байкап көрсө Гүлчоро,
 Башкача шумдук баштады.
 Кыйналып келген кыргызды,
 Кырып койо жаздады!
 Эр Коңурбай кат жазып,
 Элчилерин атказып:
 «Кечикпей ылдам баргын деп,
 Катка жооп алгын деп.
 Кечеңдеп кийин калганда,
 Балаага башың салдың – деп!»
 Алп Коңурбай камдантып,
 Алты киши жиберди.
 Сактап турган сакчылар,
 Четте турган кароолчу,
 Жетип кабар кылды эле.
 Гүлүстөн чыгып эшикке,
 Баштап келип элчини,
 Асыл үйгө түшүрүп.
 Тазалап бойун жуудуруп,
 Тарантып белин буудуруп.
 Алды менен элчиге,
 Май томоруп, эт берип,
 Арт жагынан чай берип.
 Баштап кирди ошондо,
 Абасы Бакай карыйа,
 Падышалык тактада,
 Элчилерге керебет,
 Элден мурда келтирген,
 Падышалык зыйапат,
 Ал үйүнө бердирген.

СЕМЕТЕЙ

Кытайча чыны жыйганда,
 Жол жосунун кылганда.
 Катты берип элчилер,
 Калдайтып сунуп турганда.
 Катты алып ошондо,
 Кандан келген кат үчүн,
 Кадимки калктын наркы үчүн.
 Башынан алтын чачтырды,
 Карып, мискин, начарлар,
 Карк алтынга көмүлдү.
 Калтасын жыртып каттын ал,
 Калдайган мөөрдү көрдү дал.
 Алп Коңурбай кат жазган,
 Алда канча сөз жазган.
 «Баракелде, Гүлчоро,
 Шерлигиңе, – деп жазган!
 Мындан мурда жүргөмүн,
 Жалгыздыр деп Гүлчоро.
 Акылдашар киши жок,
 Карыгандыр кан Бакай,
 Көөдөнүнө дарт толо.
 Ойлогом журтум кеткиче,
 Чоң Кеңколдун үстүнө,
 Томуктай булут келбейт деп,
 Ойумда түк жок эле,
 Сени арам бербейт деп.
 Эр Гүлчоро баатырдын,
 Өнөрүнө ыраазы.
 Шердигине кол койдум,
 Эрдигине жол койдум.
 Жалгыздыгы мына бу,
 Чагы менен жаадырбай,
 Кар жаадырып салышы!
 Өнөрүң менден ашканда,
 Жаадырсаң күндүз болбойбу?
 Аткан мылтык ургаачы,
 Ооз отуну суу кылып,
 Калтарытсаң болбойбу?

Ойдуңда туулуп, түздө өскөн,
 Аралап тоону көрбөгөн,
 Ушундай биздин журтубуз,
 Айдап сүрсөң болбойбу?
 Талап кылдың сен мурун,
 Кенколдун бердим тескейин.
 Жибердим элчи мен бүгүн,
 Кар ачылып, жер кургап,
 Калк жайма жай болгуча,
 Жайбаракат бололу.
 Асаба жайып, туу тигип,
 Анан уруш кылалы.
 Уруштун каны Нескара,
 Кабар бизден бул дагы.
 Башкарчу уруш каныңды
 Кабар кылгын биздерге,
 Мындан башка кебим жок,
 Баракелде сиздерге».
 Жазган каты ал экен,
 Ал кыргызды башкарган,
 Аксакал Бакай кары экен.
 Кабылан Бакай кеп айтты:
 «Кандар, уккун, – деп айтты.
 Эрдик менен шердикти,
 Эки киши тең көрөт.
 Эл башкарган эр үчүн,
 Эр Гүлчоро кызматын,
 Коңурбай баатыр эп көрөт.
 Мурун Кенкол биздин жер,
 Кечээ алдык суранып.
 Элчилешип конушту,
 Алп Коңурбай баатырдан,
 Элчи келип турушу.
 Азырынча Коңурдун,
 Айтканын кабыл кылалы,
 Бүтөт анын жумушу»,
 Аксакал Бакай кат жазды,
 «Уруштун каны менмин», – деп,

СЕМЕТЕЙ

Элчилерди аткарды.
 «Жүржүттүн каны Коңурбай,
 Илгертен сени билемин,
 Бейжинди бузган оңдурбай,
 Жериме тепсеп келгидей,
 Элимди бөлүп кеткидей,
 Атаң жүржүт Алооке,
 Сакалын анын жулдумбу?
 Сен колдуу өлгөн эрлердин,
 Же барып кунун куудумбу?!
 Кыргызды чаап алам деп,
 Кандуу колун сунгандай,
 Чай тоонду тартып алдымбы?
 Чатакты бизге салгыдай,
 Иркинди төктүмбү?
 Же эне-атаңды сөктүмбү?
 Бурканыңды чактымбы?
 Буулумунду чечтимби?
 Не келесиң тийишип,
 Сен, тирүүлөй жандан кечтиңби?
 Артыңды ойлоп, Коңурбай,
 Чыга бергин жайма-жай!
 Айдап келген колуңду,
 Артып келген пулуңду,
 Тартып алып, кайнатам,
 Тарпчы жүржүт шоруңду!
 Семетей баатыр төрөнү,
 Коргонго камап алгансып,
 Коржондобо, Коңурбай,
 Канчоро, Гүлүс уулум бар,
 Кайнаган кыргыз журтум бар,
 Кошойдон калган тукум бар,
 Талкалайм сени оңдурбай.
 Өзүңчө чыгып кетпесең,
 Соо болбойсуң, Коңурбай!
 Алмамбет, Чубак шерлердин,
 Музбурчак, Көкчө эрлердин,
 Серек, Сыргак эрендин,

Ажыкем баштап бир канча,
 Акылга дыйкан тереңдин,
 Кунун бүгүн бересиң.
 Бербеймин деп, Коңурбай,
 Кутулуп кантип кетесиң?!
 Сен короого кирген карышкыр,
 Кутулар жериң калбады,
 Бергели ырас келипсиң,
 Нескара баштап кандарды.
 Абалтан элим макалы,
 Айылдуу жоо жеңдирбес,
 Угуп алгын жакшылап,
 Арам жүржүт, жөн жүрбөс!
 Ойлосоң артың Коңурбай,
 Туунду эртең жык деди,
 Өжөрлүк кылсаң, Коңурбай,
 Өзүң мурун чык деди.
 Каңгайдан келген канча кан,
 Манжудан келген мынча кан.
 Балакет баскан бул Коңур,
 Каныңды суудай агызган,
 Көз каранды болосуң,
 Өлсөңөр боло намыстан!
 Ойун эмес, чын айтам,
 Ойумдагы ишти айтам.
 Нескара менен Мурадил,
 Коңурду ээрчип өлбөгүн,
 Менден кордук көрбөгүн!
 Айдалып жүрүп жүржүткө,
 Алда качан эр өлдүң.
 Жакшылык андан көрбөдүң,
 Колума түшсөң кокустан,
 О дүйнөнү көргөнүң,
 Бул менин, силерге,
 Көңүл бөлгөнүм!»
 Карыйа Бакай ушинтип,
 Чокудан алыс таш уруп,
 Катты алып колуна,

СЕМЕТЕЙ

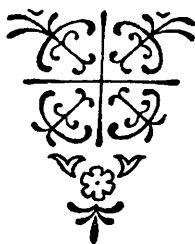
Элчи чыкты баш уруп,
 Элчилер чыгып узашып,
 Бурулбастан барышты,
 Бакайдын катын беришти.
 Чоң Коңурбай калчанын,
 Молдолору кат ачып,
 Айалдабай бат ачып.
 Шагырата окуду,
 Айагына чыкканда,
 Кептин баарын укканда,
 Бузулуп өңү Коңурдун,
 Казандын кара көөсүндөй,
 Коңурдун айткан сөзүн көр:
 «Сакалы күнгө агарган,
 Карып көзүн кал баскан,
 Бакайдын жазган катын көр!
 Шамалдан бетер күбүрөп,
 Өлүмүш болуп бүжүрөп.
 Жата калып шыйпактап,
 Кырчаңгыдай кыйшактап.
 Алдында мага кат жазып,
 Жер сурадым, бергин деп,
 Алдаган Бакай турбайбы?
 Алдыңкы өткөн заманда,
 Анжу, манжу, туңшага,
 Атактуу Бейжин чоң шаарга,
 Алпарган Бакай турбайбы?
 Кар ачылсын, токто сен,
 Эбиңе келген кез экен,
 Сакалың бирден тербесем!
 Тиши жок калган Бакайды,
 Жүлмүш ээк кылбасам!
 Коргонунду талкалап,
 Корголор кыргыз жери жок,
 Жыпжылма, түптүз кылбасам!
 Бу бадирек Бакайдын,
 Коргошун куйуп оозуна,
 Кыргызды такыр кулдасам,

Өлгөндөрдүн доосуна!
 Жамгырчы, Бакай дегенин,
 Гүлчоро менен Канчоро,
 Эрдемсиген немесин,
 Алмамбет менен Чубактын,
 Аркасынан жиберип,
 Анан жаным тынбасам!
 Мен Таластан кечпесем,
 Айбан баскыс кор кылып,
 Өрттөп таштап кетпесем.
 Бакайдан баштап баарынын,
 Уйдай мурдун тешпесем.
 Жетелеп алып буларды,
 Бейжинге алып кетпесем!
 Гүлчоро деген неменин,
 Көрүнө кардын жарбасам.
 Жүрөгүн сууруп албасам,
 Ачуу чыктап, кууруп жеп,
 Мен кумардан чыкпасам!
 Кытайдан безген кысталак,
 Атасынан баласы,
 Кыргызда жүрөт кыйшандап.
 Нескара менен Мурадил,
 Уктуңарбы экөөңөр,
 Мени жүржүт дегенин.
 Куу сакал Бакай баштаган,
 Баарысы бокту жегенин!
 Ичин жарып, боор жеймин,
 Уругу кыргыз дегендин!
 Жеринен айдап баарысын,
 Таштаймын белге карысын!
 Уландарын кул кылып,
 Кыз, катынын күң кылып,
 Жерин өрттөп, күл кылып.
 Жан бастырбай бетине,
 Күнөөлөп жерин салбасам,
 Чоң буйрукту бир кылып,
 Кенколдун суусун бурбасам.

СЕМЕТЕЙ

Кыргыздын борбор жери деп,
 Кууратып жерин тынбасам!
 Жайчыдан миңди тургузам,
 Күн жаадырбай үч жылы,
 Кенкол менен Таласын,
 Күйдүрүп күнгө шор кылам!
 Куу тулум асып мойнуна,
 Ай ааламдын баарысын,
 Нан тилетип кыдыртам.
 Өлбөй тирүү турганда,
 Айтканымды бир кылам!
 Манастын көрүн ачпасам,
 Айрыкчасы Бакайдын,
 Жилигин бирден чакпасам!
 Кутурган экен куу сакал,
 Кулу Гүлүс экөөнүн,
 Умачтай көзүн ачпасам!
 Айтканым кылып Коңурбай,
 Анан болот көөнүм жай!» –
 Деп оолугуп Коңурбай.
 Сакалы тал-тал бириндеп,
 Зор калча жатат күрүлдөп.
 Көрүп турган каңгайлык,
 Этек, жеңи дирилдеп.
 «Жагла, буркун, жагла», – деп,
 Сийдиги агып бүркүрөп.
 Баш урушуп калышты,
 Жай жайына жанышты.
 Алты күн өрүүн алышты,
 Айланып токтоп калышты.
 Күн бешимге жеткенде,

Төбөдөн ооп кеткенде.
 Кыргыз эли жабылып,
 Мылтык октоп чыгышты.
 Айтканбыз башта жамактап,
 Кенколдун жери жагдайын.
 Ак чалма, көпкөк таз кум деп,
 Кар сыйрылып, суу эрип,
 Кызарып кыйан акканы.
 Кыргыздын кыраан балдары,
 Тескейде катар турушту,
 Кар көчүрмөк болушту.
 Кыйкырышып чуу салып,
 Куру дүрмөт урушту.
 Үстүнөн күндүн ысыгы,
 Астынан жердин ыдыгы,
 Ала шалбырт болгон кар,
 Шыпырылып сызылды.
 Ойбут-ойбут ойдундар,
 Сай, коктунун оозунан,
 Сай-сайдан түшкөн кыйандан,
 Кытайдын болгон зыйаны,
 Кырк миңден артык жан болду.
 Чатырлары калкылдап,
 Агып кетти кыйанга,
 Азыркысын учурап,
 Алп Коңурбай зыйанга.
 Кырк миң өлсө алтымыш,
 Келип жатат бирок да.
 Муну мындай таштайлы,
 Кызыл кыргын, кан согуш,
 Жомогуна баштайлы.

КЕҢКОЛДОГУ КЫЗЫЛ КЫРГЫН

Жер тоборсуп бозала,
 Болуп калган чагы эле.
 Асаба таштап, туу тигип,
 Эр сайышар чагы эле.
 Алып келди ортого,
 Кабылан Бакай, Нескара,
 Башкарчу уруш кандары,
 Катар койгон тактага,
 Жумшак мамык пактага.
 Кандар келип олтурду,
 Баштоочу уруш кернейди,
 Бир тарапка койдурду.
 Токтотчу уруш сурнайды,
 Бир тарапка койдурду.
 Илгертен бери кандардын,
 Кыла турган жолу ушу.
 Манастын кызыл желегин,
 Бир азамат көтөрдү.
 Кара байрак, алтын туу,
 Алп Коңурбай туусу бу,
 Бир азамат көтөрдү.
 Мурункунун наркы экен,
 Абалтан берки шарт экен.
 Туу сайган мыкты жигитти,
 Аңдып мерген эр чыгып,
 Атып кетчү салты экен,
 Муну «туу кандамай» дешчү экен.
 Каңгайдан чыккан мергендин,
 Аты экен Эртике.
 Кыргыздан чыкты Гүлчоро,

Туу тутканды мээлешке.
 Кылдат мерген Гүлчоро,
 Жаага кыйын, колу шок.
 Сарыдан кийим шымданып,
 Ак калпак кийип кырданып.
 Сан кыргыздын ичинен,
 Баатыр чыгып ылганып,
 Туусун тигип жатканда,
 Мелжиген кыйын мергенин,
 Белдүү кыйын эренин,
 Экөөнү катар бир атып,
 Жер жаздантып сулатып.
 Келгенде баатыр Гүлчоро,
 Оң экен деп ишибиз,
 Алаштын болгон баласы,
 Кубанды катар чуу тартып.
 Как ошондон калган шарт,
 Туу сайган ким – деп жыгылса,
 Алдында жеке ал чыгат.
 Ал Кеңколдун ичинде,
 Бир көпкөк дөбө келатат.
 Ойноп жүргөн Кеңколдун,
 Учуучу тоосу жок эле.
 Балакеттүү бир тоосу,
 Пайда болуп калганы.
 Тообу десе, дөбөдөй,
 Дөбөбү – деп караса,
 Каңгайдан чыккан төрөдөй.
 Казактардын Бердике,
 Кылгара атты кындыйтып,